

**HISTORIA
UNIVERSITATIS
CAROLINAE
PRAGENSIS**

Příspěvky k dějinám
Univerzity Karlovy

OBSAH

Články

9	Karel Litsch, K výročí 17. listopadu 1939
15	Jiří Kejř, Sbírka projevů z doby rozkvětu pražské právnické univerzity
71	Michal Svatoš, Diplomatický rozbor listin k dějinám pražské univerzity

Recenze

99	Rudolf Chadraba — Josef Krása — Rostislav Švácha — Anděla Horová, Kapitoly z českého dějepisu umění I — II. Jiří Pešek
101	Les universités européennes du XVI ^e au XVIII ^e siècle: Histoire sociale des populations étudiants. Tome 1: Bohême, Espagne, États italiens, Pays germaniques, Pologne, Provinces-Unies. Zdeněk Hojda
105	Wilhelm Ribhegge, Geschichte der Universität Münster. Europa in Westfalen. Miroslav Kunštát
108	Wegenetz europäischen Geistes II. Universitäten und Studenten. Die Bedeutung studentischer Migrationen in Mittel- und Südosteuropa. Jiří Kuděla

Referáty a zprávy

115	Knihťisk v Brně a na Moravě (Jiří Pešek)
117	Dvě století ve službách zdraví 1786 — 1986. Fakultní nemocnice s poliklinikou v Brně Na Pekařské (Ludmila Hlaváčková)
118	K podmínkám vědecké práce. Práce z dějin přírodních věd 23, 1988 (Jiří Pešek)
119	Vojtěch Birnbaum, Vývojové zákonitosti v umění (Jiří Pešek)
121	Uniwersytet Wrocławski 40 lat w służbie nauki, kulturi, gospodarki (Jiří Kuděla)

Cizojazyčná shrnutí

67	Jiří Kejř, Collection of Speeches from the Time when Prague's Law University Flourished
94	Michal Svatoš, Urkundenanalysen zur Geschichte der Prager Universität

CLANKY

Autoři

PhDr. Ludmila Hlaváčková, CSc., Ústav pro dějiny lékařství, FVL UK, Praha
PhDr. Zdeněk Hojda, CSc., Národní galerie, Praha
JUDr. Jiří Kejř, CSc., Nad Rokoskou 29, Praha 8
PhDr. Jiří Kuděla, Archiv hl. města Prahy, Praha
PhDr. Miroslav Kunštát, Archiv Univerzity Karlovy, Praha
doc. JUDr. Karel Litsch, CSc., Archiv Univerzity Karlovy, Praha
PhDr. Jiří Pešek, CSc., Archiv hl. města Prahy, Praha
PhDr. Michal Svatoš, CSc., Archiv Univerzity Karlovy, Praha

K VÝROČÍ 17. LISTOPADU 1939

V evropských nebo dokonce světových dějinách došlo jen zřídka k událostem, které tak výrazným způsobem charakterizují politický systém a totalitu státní moci, jako události ze 17. listopadu 1939. Můžeme jistě namítat, že dějiny znají mnohem krvavější události, které předznamenaly smrt mnoha miliónů nevinných obětí, jako byla např. „říšská křišťálová noc“ v roce 1938, a viděno pouze v zorném úhlu počtu obětí, můžeme uvést přesvědčivá čísla z bezpočetných válečných bojů. Mimořádnost a výjimečnost „Akce 17. listopad Praha“, jak zněl oficiální název Říšského bezpečnostního úřadu užívaný pro uzavření českých vysokých škol, spočívá ve skutečnosti, že tato teroristická akce představovala první krok plánované likvidace českého národa, který spočíval v cílevědomém útoku na jeho duchovní vlastnictví. Nezbytnou součástí tohoto útoku byla politika zastrasování a teroru uplatňovaná proti pokrokovým, demokratickým a národním silám. Na jeho konci měl být dokonán dlouhodobý záměr nacistů, vyjádřený Reinhardem Heydrichem s cynismem jemu vlastním: „Čech nemá konec konců v tomto prostoru co pohledávat“. Nacistická taktika určená k dosažení uvedeného cíle mohla být zpočátku modifikována podle mezinárodní situace, hlavně ale podle okamžitých vojenských nebo hospodářských potřeb, celkový postup měl však přesně stanovené etapy a konstantní prostředky ke splnění záměrů: soudní a mimosoudní perzekuce, narušení jednotného prostoru osídleného českým obyvatelstvem (K. H. Frank v roce 1940), postupná deportace a likvidace v okupovaných východních územích a konečně asimilace těch, kteří jsou podle svého smýšlení schopni poněmčení (R. Heydrich v roce 1939).

Protiprávní okupace území Čech a Moravy, nastolení fašistického panství a aplikace nacistické doktríny nadřazenosti ras, která vytvořila okamžitě z českého národa nižší kategorii obyvatelstva, se musela zcela zákonitě dostat do rozporu s tradičním chápáním české národní samostatnosti a suverenity, ale i s humanistickým myšlením českého lidu,

jehož národní cítění bylo poráněno na nejcitlivějším místě. Svou lásku k Československé republice vyjádřily lidové masy již v tragických dnech Mnichova, pak při okupaci Prahy a dalších měst, ale také svou „hrdou pasivitou“ v prvních měsících existence protektorátu. Rovněž brutálnímu zásahu okupační moci proti českým vysokým školám a vysokoškolákům předcházelo dosud zcela nedoceněné masové vystoupení českého lidu, spojené s 21. výročím vzniku Československé republiky. Lidové demonstrace dne 28. října 1939 v Praze je možno charakterizovat jako první masové vystoupení proti nacistickým okupantům v celé Evropě a v tomto smyslu je můžeme zařadit vedle mohutného ozbrojeného Slovenského povstání a Pražského povstání na konci války k důležitým akcím protifašistického odporu. Překvapivý úspěch demonstrace spočíval zejména v naprosté jednotě, v jaké bylo již v ranních hodinách 28. října nošením trikolór nebo alespoň červenobílé stužky a „celkovým chováním obyvatelstva jasně prokázáno nepřátelství k říši“ (K. H. Frank). Proti demonstrantům byla v dopoledních hodinách nasazena česká policie, vedle ní se objevila řada německých provokatérů, nacisté hrozili nasazením strážní roty SS při jejím průjezdu Prahou, později nasadili vlastní bezpečnostní síly. Padly první výstřely. Podle zprávy velitele bezpečnostní policie bylo zatčeno 400 demonstrantů, patnáct raněných českých občanů bylo dopraveno na veřejné kliniky, horník Otakar Sedláček zemřel při převozu do nemocnice. Svému těžkému zranění podlehl dne 11. listopadu 1939 posluchač medicíny a funkcionář Hlávkovy koleje Jan Opletal, který se stal okamžitě symbolem antifašistického smýšlení především vysokoškolských studentů.

Je až zarážející, že za této situace naprostého bezpráví se snažila protektorátní vláda o právní argumentaci a poukazovala v dopise říšskému protektorovi na skutečnost, že „nošení trikolór není trestním činem a nedává proto policii právní podklad k zásahu“ (gen. Eliáš). Tvářila se, jako by neexistoval represivní tlak ze strany nacistů na její beztak služebné postavení a autonomie nebyla ve skutečnosti pouhou prozatímní maskou pro zahraničí. Nemohla proto zabránit dalšímu oslabení svých pozic, nacističtí zastánci tvrdého kursu v protektorátu měli nyní dostatek důkazů o oprávněnosti svých požadavků. Říšský protektor Neurath sdělil Emilu Háchovi dne 14. listopadu jednoznačně, že autonomní „exekutiva selhala“. Nacistická ideologie „národního vůdcovského státu“ se mohla již plně projevit, Hitler poskytl svým podvůdcům v protektorátu to, co po měsíce požadovali, právo potlačit nepokoje všemi prostředky, případně i za použití těžkých zbraní.

Organizace pohřbu Jana Opletala, který se měl konat 15. listopadu, postavil české odbojové hnutí před složitou situací, společná akce nebyla již zřejmě možná a ani komunisté nemohli pro krátkou lhůtu k přípravě organizovat akci za vedoucí účasti dělnické třídy (J. Kazimour). Auto-

nomní správa projevovala zřetelnou snahu zabránit demonstracím za každou cenu a zůstala věrna své předešlé politice držení pozic, aby, jak soudila, mohla zabránit ještě horším represím. Právě v této době se objevuje otázka kolaborace v plné nahotě. Vystává otázka morálního postoje a jeho dostatečnosti v souvislosti s rozhodováním o věcech spolupráce s nacisty. Často je to jen nedostatek vůle odporovat, pocit zbytečnosti, nemůžeme ale také přehlédnout jasně politicky podmíněný postoj tzv. „politiky dvou železek“ nebo dokonce strach před sociální revolucí. Kolaborace mohla zachránit jednotlivce, národ nikoliv. Právě to potvrdily události 17. listopadu 1939.

Poslední rozloučení s Janem Opletalem proběhlo přesně podle přání policie a za velké účasti posluchačů pražských vysokých škol. Přítomní studenti pak odcházeli ve velkých skupinách k pomníku padlých před českou technikou na Karlově náměstí, na Staroměstské a Václavské náměstí, před právnickou fakultu a na další místa, kde je rozháněla česká policie a později rovněž nacistické bezpečnostní síly. K večeru byl již v celé Praze klid. O situaci byly okupační správou okamžitě informovány nejvyšší nacistické úřady v Berlíně a následovalo předvolání von Neuratha, K. H. Franka a dalších do říšského kancléřství k Hitlerovi, Himmlerovi a Bormannovi. Jednání bylo krátké a potvrzovalo nejčernější obavy. Vyslanci protektorátu Chvalkovskému bylo sděleno, že dojde k uzavření všech českých vysokých škol a že při dalším odporu nebo demonstracích bude každá akce utopena v krvi. Himmler obdržel rozkaz dát za každého poraněného Němce zastřelit tři české vysokoškoláky. Dne 16. listopadu po 16. hodině informoval Chvalkovský českou vládu, že v noci dojde k obsazení vysokých škol. Je nepochopitelné, že autonomní vláda nepřijala opatření a vysoké školy alespoň částečně neinformovala o chystané akci, zřejmě nepoužila ani zbytky kontrašpionáže, které měla k dispozici, ke zmírnění německého zásahu. Je to tím podivnější, že předtím se starala velmi intenzivně o otázky organizace pohřbu Jana Opletala a zejména o zajištění klidu během smutečního aktu.

Průběh celé akce a jeho důsledky jsou celkem známé. Rozsah a brutálnost zásahu okupantů byly do této doby i pro nacistické poměry výjimečné. Zasaženy měly být nejen české vysoké školy, ale celé české školství a tím i vzdělanost. Otevřeným projevem této tendence byla redukce celého středního školství od r. 1941, a to včetně učitelských ústavů. V jízdnárně ruzyňských kasáren prodělalo několik set zatčených studentů pravé peklo, leželi nebo seděli bez vody, jídla a základních hygienických možností déle než 24 hodin v relativně malé hale pod hrozbou kulometů. Postupně byly zjišťovány jejich personálie a 18. listopadu ráno byli v počtu téměř dvanácti set naloženi do vlaku a odvezeni do Sachsenhausenu. Devět aktivních nebo dřívějších studentských funkcionářů bylo zastřeleno. Že nebyli původci demonstrací, jak oznamovala červená

vyhláška o uzavření vysokých škol, muselo být okupačním úřadům známo. Jejich osobní tragédie by si zasloužila bližšího hodnocení. S výjimkou komunisty ing. Marka Frauwirtha byl jejich tragický osud důsledkem řady politických omylů a postupů. Stali se oběťmi nacismu jako příslušníci českého národa a na to bychom neměli nikdy zapomínat.

Deportace studentů do koncentračního tábora vyvolala v demokratickém světě značné ohlasy. Kritizována byla nejen brutalita a nekulturnost akce, zejména také opatření proti nejstarší univerzitě ve střední Evropě, ale i právní stránka poprav a perzekuce. V této souvislosti je třeba si především uvědomit, že brutální opatření nacistů nebyla výsledkem aplikace zákonů a právních norem, nýbrž nejčistším výrazem vůdcovy vůle, projevené v říšském kancléřství dne 16. listopadu v odpoledních hodinách. Touto vůlí A. Hitlera bylo zároveň stanoveno, že v tomto případě má násilí přednost před právem, což ve svých důsledcích znamenalo vynětí určité skupiny nebo později dokonce celých národů z ochrany řádné jurisdikce. Nacistická právní ideologie, postavená na negaci práva a právní teorie, slavila svůj triumf. V průběhu demonstrací dne 15. listopadu se dopustila jistě řada demonstrantů verbálního deliktu „hanobení říše“ nebo někteří se bránili proti zásahům policie. Takový trestný čin musel ale být, rovněž podle německého práva, v soudním řízení individuálně prokázán, při ohromném počtu zatčených to bylo nemožné a soudy mohly za tyto činy ukládat jen nižší tresty, jejichž korekce policejními prostředky byla obtížná. Nacisté omezovali z těchto důvodů v obdobných případech činnost soudů a zejména tam, kde se jednalo podle jejich zrůdné rasové teorie o „nacionálně-světónázorové“ otázky, případně masovou represi, odvolávali se vždy pouze na rozkaz vůdce. Mimosoudní represe umožnila Hlavnímu říšskému bezpečnostnímu úřadu provádět masové popravy a deportace a dala bezpečnostní policii, zejména gestapu, právo rozhodovat zcela libovolně o ochranné vazbě, což znamenalo věznění v koncentračním táboře.

Uzavřením českých vysokých škol byly postiženy dvě univerzity, dvě techniky, Vysoká škola báňská, Akademie výtvarných umění, dvě samostatné bohoslovecké fakulty, Vysoká škola zemědělská a Vysoká škola zvěrolékařská. Na těchto vysokých školách vyučovalo celkem 1 223 učitelů, z toho 513 profesorů. Možnost nadále studovat ztratilo celkem přes 17 000 studentů, z toho 15 172 vysokoškoláků české národnosti.

Z koncentračních táborů se nevrátilo čtyřicet studentů, mnoho dalších padlo v odboji nebo na frontách. Popraveno a vězněno bylo i mnoho vysokoškolských učitelů, i když nedošlo k jejich hromadné perzekuci, jak se zpočátku očekávalo. Těžko vyčíslitelné byly škody materiální. Byla to premiéra, která se opakovala, vždy v té či oné podobě, v celé okupované Evropě, v Krakově a Varšavě, v Jugoslávii a Norsku, ve Štrasburku a Bruselu a v dalších městech.

17. listopad 1939 zůstává mementem a symbolem statečného boje proti fašismu. V oslavě Mezinárodního dne studentstva se stává tradicí a zároveň příslibem, že studentstvo a mládež světa budou vždy stát solidárně na straně svobody a demokracie.

KAREL LITSCH

**SBÍRKA PROJEVŮ Z DOBY ROZKVĚTU
PRAŽSKÉ PŘÁVNICKÉ UNIVERZITY**

JIRÍ KEJŘ

In memoriam

MIROSLAV BOHÁČEK

CHRISTOPHER R. CHENEY

Velkorysé pohostinství, které mi poskytla v roce 1985 The British Academy a Corpus Christi College, Cambridge, za které cítím hlubokou vděčnost k oběma těmto institucím, mi umožnilo prostudovat sbírku rukopisů české provenience v knihovně Corpus Christi College. Do koleje se rukopisy dostaly zatím nezjištěnou cestou v 17. století z pobaltského přístavu Elbingu, nynější Elbląg. Odtud i jejich označení jako rukopisy elbinské. Lze se dohadovat, že se tak stalo nejspíše prostřednictvím tehdy rozsáhlého anglického obchodu s Pobaltím. Měl jsem již příležitost předložit odborným čtenářům některé výsledky tohoto průzkumu*) a nyní mohu dokončit orientační seznámení s elbinskou sbírkou. Neznamená to dovršení veškeré práce, když řadu podrobností bude ještě třeba vyjasnit příštím studiem, ke kterému budu moci snad i já sám přispět.

Tato studie je věnována památce dvou vynikajících učenců, bez jejichž práce by sotva mohla vzniknout. Profesor M i r o s l a v B o h á č e k otevřel nové cesty pro poznání historie právního vzdělání v Čechách, jeho badatelská preciznost mi byla vždy podnětným vzorem a zejména jeho dále citovaný článek o nových pramenech k dějinám pražské univerzity vytvořil východisko i pro mé badatelské úsilí, protože se úzce stýká s tematickým okruhem, jenž je probírán v této rozpravě. C h r i s t o p h e r R. C h e n e y podnítl a organizoval můj pobyt v Cambridgi a po dobu mého studia mi byl spolu se svou paní prof. Mary Cheney vzácným rádcem a oporou, když jsem směl využít jeho imponujících znalostí a inspirujících podnětů.

*) Viz J. KEJŘ, Díla pražských mistrů v rukopisech knihovny Corpus Christi College, Cambridge, AUC—HUCP 26/2, 1986, s. 109—148; Žalobní články proti Milíčovi z Kroměříže, Husitský Tábor 10, 1989, v tisku; Příspěvky k dějinám pražské právní univerzity. I. Dobrozdání pražského právníka o česko-francouzské smlouvě z počátku velkého západního schismatu; II. Irský biskup na pražské právní univerzitě, AUC—HUCP (odevzdáno k tisku).

Nejstarší období studia práv na pražské univerzitě bylo po dlouhou dobu odsouváno do pozadí zájmu vědy pro nedostatek pramenů. Platí to jak pro její právnickou fakultu, vzniklou již při založení univerzity a vyvíjející svou činnost bezpečně od roku 1350, tak i pro samostatnou právnickou univerzitu, která se oddělila od ostatních fakult roku 1372 a trvala až do roku 1419, do výbuchu husitské revoluce. Ve srovnání s bádáním o osudech a dílech pražských filozofů a teologů byly znalosti o studiu práv a literárním odkazu učitelů právnické univerzity nepatrné. Nedávné výzkumy však prokázaly, že i o vysokém učení právnickém lze říci více. Z neurčitosti a zapomenutí vystupují daleko zřetelněji obrysy výuky právům, života a činnosti pražských juristů i jejich díla a učené úrovně.^{1/}

Budiž mi dovoleno přispět k tomuto úsilí skromným příspěvkem, který rozebírá členitou řadu projevů, přednesených na pražské právnické univerzitě při slavnostních příležitostech zhruba v letech 1377 až 1393, tedy v období jejího největšího rozmachu. Tato sbírka má svůj protějšek v podobné, vzniklé mezi léty 1398—1407, zachované v rukopise Státní knihovny ČSR — Univerzitní knihovny pražské III B 2, fol. 110r — 144r, o které již byla podána podrobná zpráva.^{2/} Ve srovnání s ní má právě probíraný soubor řečí ještě závažnější místo mezi prameny k dějinám právnického učení, protože má asi šestinásobný rozsah a zahrnuje dobu o dvě desetiletí starší, tedy období vrcholného rozkvětu studia práv v Praze, když období pozdější na počátku 15. století je už počátkem ústupu.

K dispozici jsou tři rukopisy, z nichž dva jsou úplné, třetí obsahuje jen zlomek o několika málo foliích.

Rkp. C: Cambridge, Corpus Christi College Library, nr. 534. Seriál řečí, kázání a jiných projevů je zapsán na fol. 148r — 237v, ale do kode-

^{1/} Z nových výzkumů lze uvést zejména: M. BOHÁČEK, O rukopisech statut pražské university, StR 1964, s. 73 — 124; též, Nové prameny k dějinám pražské univerzity, StR 1965, s. 49 — 92; též, Pražská univerzitní statuta a jejich boloňský vzor, StR 1969, s. 11 — 64; J. KEJŘ, Po stopách prvního profesora práv na pražské univerzitě, StR 1977, s. 3 — 12; R. ZELENÝ — J. KADLEC, Učitelé právnické fakulty a právnické univerzity pražské v době předhusitské (1349 — 1419), AUC—HUCP 18/1, 1978, s. 61 — 106; P. SPUNAR, Repertorium auctorum Bohemorum provecum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans, Studia Copernicana, tom. 25, Vratislaviae — Varsaviae — Cracoviae — Gedani — Lodziae 1985, s. 151 — 161. Díla pražských právníků pražské předhusitské univerzity, která sestavil J. TRÍŠKA, viz zejména Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity (1346 — 1409), Praha 1981. Tyto práce byly také oporou pro první přehledné vyličení dějů pražské právnické univerzity: P. MORAW, Die Juristenuniversität in Prag (1372 — 1419) verfassungs- und sozialgeschichtlich betrachtet, in: J. FRIED (vyd.), Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters, Vorträge und Forschungen 30, Sigmaringen 1986, s. 439 — 486.

^{2/} M. BOHÁČEK, Nové prameny (jako pozn. 1), s. 51—76.

xu byl vevázán jako samostatná složka převzatá odjinud. Na horních okrajích listů jsou poznamenána stará čísla folií, která začínají číslem 159. Rukopis vznikl koncem 14. století v Praze a k pražskému kulturnímu prostředí se vztahují i některé další kusy, např. kázání Jindřicha Tottinga z Oyty a několik synodálních kázání, mezi nimiž i dosud neznámé M. Maříka Rvačky.^{3/}

Rkp. E: Praha, Knihovna Metropolitní kapituly, E 83. Sbírka je první částí kodexu, fol. 1r — 108r, který zachovává i jiná významná díla a dokumenty o učeném životě v Čechách. Není neznámá, když se o ní opřelo už několik prací,^{4/} ale podrobný průzkum jí dosud nebyl věnován, ačkoli byl k němu dán již důrazný podnět.^{5/} Také nebyla dostatečně rozeznána její příbuznost s rkp. C. Ucelený opis je dílem jedné ruky. Písař na závěr zaznamenal datum, kdy svou práci dokončil, fol. 108r: *Finitus in die sancti Ambrosii, die sabati, quo canitur Sicientes ante Iudica*. Tomuto údaji odpovídají dvě možná data, 4. duben 1394 a 4. duben 1405. Jejich časová blízkost je tak těsná, že by bylo odvážné usuzovat z písma, které z nich připadá v úvahu. Nelze však neupozornit na slabé indicie. Rkp. C, vnějším uspořádáním a písmem velmi příbuzný, byl roku 1405, podobně jako ostatní kodexy elbínské sbírky, do které patří, již mimo Prahu a musel tedy být opisován dříve. Uvážíme-li tento nepřímý náznak i skutečnost, že nejpozdější kus sbírky vznikl roku 1393 a že pozdější podobné projevy od roku 1398 jsou zahrnuty v jiné sbírce v rpk. III B 2, pak je snad možno se odvážit domněnky, že opis byl pořízen k dřívějšímu datu, tj. v roce 1394. Nelze nepřipomenout, že sbírka obsahuje některé části politicky aktuální, o něž by v pozdějších letech už nebyl plný zájem. Rukopis byl později pečlivě studován, jak svědčí postranní poznámky c něco mladší rukou na řadě folií a místy i drobné opravy v textu.

Rkp. P: Praha, Archív Metropolitní kapituly pražské, VII, č. kat. 68, fol. 336r — 342r, obsahuje jen začátek sbírky a písař na něm z neznámých důvodů přerušil práci náhle uprostřed věty. Časově lze tento zlomek zařadit do přibližně stejné doby jako oba rukopisy úplné.

Rukopisy jsou si velmi blízké písmem, vznikly přibližně ve stejné době a až na nepatrné a bezvýznamné písařské odchylky obsahují identický

^{3/} Předběžnou informaci o kodexu jsem podal ve studii Díla pražských mistrů v rukopisech knihovny Corpus Christi College, Cambridge, HUCP 26/2, 1986, s. 136—142.

^{4/} Podle údajů katalogu dokumentovala z jednotlivých zápisů sbírky pořadí rektorů právnické univerzity M. HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ, Správa a kancelář pražské univerzity v první době jejího trvání, zvl. otisk ze Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy, 1948, s. 36—37. J. TRÍŠKA ve snaze vystihnout literární druh rekomendace užil rovněž katalogu, viz Literární činnost předhusitské university, Praha 1967, s. 70. M. BOHÁČEK, Nové prameny, srovnal na několika místech texty rkp. III B 2 s rkp. E a pracoval proto přímo s rukopisem.

^{5/} M. BOHÁČEK, Nové prameny, s. 55, vyslovil politování, že význam těchto projevů nebyl náležitě zhodnocen, a vyzval k jejich studiu.

text. Dodržují stejné pořadí částí, zachovávají stejné členění na odstavce a dokonce se nerůzní ani v umístění a znění rubrik. Není pochyby, že byly opsány z téže předlohy.

Ve sbírce je zachováno devadesát řečí, kázání a jiných projevů, které budou v dalším uváděny jednak foliemi, jednak bude dodáváno průběžné pořadí. V rkp. C je na fol. 26v přehled pražské sbírky, ovšem jen se základní citací biblických míst, o které se projevy opírají, bez jakýchkoli dalších údajů o obsahu nebo autorství, ale i tam se zjišťuje několik nedopatření a některé části nejsou zachyceny. Cena obsahu je tedy především orientační.

Pořadí zápisů neodpovídá časovému sledu vzniku projevů ani je nestavuje do obsahových celků podle tematických okruhů. Je to směsice rekomendací rektorů právnické univerzity, řečí při bakalářských a doktorských promocích, kázání, uvítacích proslovů při návštěvách vzácných hostů či rekomendací kanonického práva, vzniklých až na podružné výjimky při ceremoniálních příležitostech na pražské právnické univerzitě. Ojedinelé texty cizí tuto provenienční jednotu celkem neruší, protože i ony jsou nějak spjaty s učiteli práv.

Jednotlivá čísla sbírky jsou zapsána v rozhodně většině bez jmen autorů a poskytují jen málo opory pro jejich zjištění. Několikrát je třeba rozeznat, zda odděleně zapsané odstavce tvoří samostatné části nebo jsou pokračováním k předcházejícím partiím a jde jen o grafické členění obsáhlejších projevů. V několika případech je na konci řeči připojen krátký odstavec, u kterého je nejisté, z jakého důvodu byl zařazen. Většinou jde o výběr biblických míst, jež se týkají určitého tématu.

Pokus o určení doby vzniku a příležitosti, při které byl projev přednesen, je skoro stejně obtížný jako rozeznání autorů. Nicméně zde je situace poněkud snadnější. Oporu pro určení lze v některých případech najít srovnáváním se zápisy v matrice univerzity, jejíž údaje dostatečně informují o osobách, jichž se projevy týkají. Ti, kdo ve sbírce vystupují, jsou někdy jmenováni nebo vyznačeni iniciálami. Ale i tu narážíme na úskalí, když zdaleka ne všechny zápisy lze vztáhnout k určitým osobám, protože buď není jméno zapsáno vůbec, nebo iniciálu je možno vztahovat k různým osobám, nebo konečně je jméno vynecháno a v řádku zůstává jen mezera pro jeho dodatečné vepsání. To ovšem znamená, že zápisy, jakkoli jsou zachycením skutečného projevu a ne toliko literárním dílem, nebyly zaznamenávány pouze pro paměť a obsahovou hodnotu, nýbrž měly sloužit i jako vzor pro příští sestavování slavnostních řečí. Je to potvrzeno i tím, že odstavce několika textů se jen s malým pozměněním opakují v jiných projevech, dokonce i v pozdějším rukopise III B 2,^{6/} a opakují se i biblická místa, jež jsou jejich východiskem.

^{6/} M. BOHÁČEK, tamtéž, zejména s. 55—56, při srovnávání obou sbírek.

Někdy stačilo jen upravit ve známém už znění některé obraty či výroky podle potřeby a doplnit osobní jména.

Pro správné časové i obsahové zařazení jednotlivých projevů zůstává i u jmen plně zapsaných a u iniciál nejistota, zda nejde už o takové odvozené převzetí starší řeči. Často je totiž osoba, které se projev týká, nazývána Iohannes. V některých případech je možno po prozkoumání obsahu poznat, který z mnoha Janů je míněn, jindy však je nutno se prozatím spokojit jen s konstatováním, že jméno je uvedeno jen pro doplnění souvislosti projevu bez možnosti prokázat identitu osoby. Zůstává proto nebezpečí, že některé projevy nebude možno bezpečně určit nebo že i při bedlivém sledování zjistitelných okolností dojde k omylu.

Předmětem srovnání, případně nového prozkoumání je celkem 105 projevů. Patnáct z nich je už známo ze sbírky v rkp. III B 2, devadesát nyní přibývá v našem souboru. Je to počet dostatečně reprezentativní, aby bylo možno poznat formu projevů, která i při textové různosti zůstávala celkem neměnná, a z obsahu projevů zjistit i vnější ceremoniální průběh slavnostních aktů na univerzitě, ať již šlo o volbu, potvrzení a instalaci rektora, postup při promocích, zvláště při odevzdání doktorských insignií, či univerzitní kázání nebo uvítání významných návštěv na univerzitě.

Pro další výklad je zvolen takový postup, že budou projevy sestaveny do skupin podle tematických okruhů a teprve na závěr bude podána celková charakteristika sbírky a její přehled. Tento sled rozboru totiž umožní věnovat jednotlivým částem podrobnější pojednání, pokusit se o jejich případnou identifikaci a získat tak dostatečné podklady pro závěrečné ocenění a rozpoznání významu sbírky pro dějiny právnického vzdělání a studia práv v Praze.

REKOMENDACE REKTORŮ

Volba, potvrzení a uvedení rektora právnické univerzity v úřad byl složitý komplex aktů, probíhajících v několika postupných na sebe navazujících stadiích. Již dosavadní bádání osvětlilo průběh nástupu nového rektora.^{7/} Prohlídka textů v naší sbírce dosažené výsledky potvrzuje a dále zpřesňuje.

Vlastní volbu^{8/} provádělo shromáždění osmi *consiliarii*, zvolených k tomu čtyřmi univerzitními národy. To však ještě neopravňovalo zvoleného hodnostáře, aby se ujal své úřední pravomoci. Volbu musel potvrdit kancléř univerzity, kterým byl pražský arcibiskup. Byla mu proto předložena žádost o potvrzení, které vyhověl buď sám nebo daleko častěji prostřednictvím svého plnomocníka, vicekancléře univerzity. Nejčastěji v této funkci zastihujeme pražského oficiála a generálního vikáře Mikuláše Puchníka, který byl sám školený právník. Na základě jeho sdělení, že vydává souhlas s volbou, mohl být teprve rektor představen — rekomendován univerzitě a ujmout se svých povinností a oprávnění. Součástí ceremoniálu byl projev, přednesený některým členem univerzity, nazývaný v rukopisech *arenga* nebo *Recommendatio rectoris*.^{9/} Rukopisy C a E a částečně i P uvedený postup při nástupu nového rektora potvrzují, takže s ním můžeme počítat jako s obvyklým.

Rekomendace rektorů lze ve většině případů přesně datovat a určit, kteří rektori jsou v nich instalováni. Nicméně je třeba sledovat úplný text, protože řeči jsou většinou bez nadpisu a jméno rektora je uvedeno až v průběhu projevu. Oporou pro bezpečné rozeznání, který rektor je takto uváděn, je také jmenování jeho předchůdce v úřadě, odstupujícího rektora. Protože pořadí rektorů je bezpečně známo z univerzitní matriky, nedochází v tom k nedorozumění.

Otázkou však zůstává, kdo projev přednášel. Ani v jediném případě nenalzáme o tom údaj a jakýkoli dohad by byl nepodložený. Říci lze jen tolik, že rektora představoval univerzitě asi některý z konsiliářů — volitelů, jako tomu bylo na univerzitě třífakultní ve smyslu statut z ro-

^{7/} M. BOHÁČEK, *Nové prameny*, s. 53 ns.

^{8/} Od roku 1383 se volba konala v nově zřízené univerzitní síni, určené pro univerzitní shromáždění, od níž měl klíče rektor, MUPr II—1, s. 27.

^{9/} O rekomendacích jako literárním druhu pojednal J. TRÍŠKA, *Literární činnost* (jako pozn. 4), s. 70. Podle nově zjištěných dokladů by bylo možno nyní jeho výklad prohloubit.

^{10/} MUPr III, s. 3, čl. 3 statut. Detailní výklad viz M. BOHÁČEK, *Pražská universitní statuta a jejich boloňský vzor*, (jako v pozn. 1), s. 26—27.

ku 1385,^{10/} která také dodávají, že to má být ten z volitelů, na kterém se všichni dohodnou jednomyslně nebo aspoň většinou hlasů.

Závazný předpis o formě ceremonie při vyhlášení rektora vydán nebyl. Pro autonomní správu univerzity byla ovšem v platnosti statuta, ale jejich obsah pro první období je neznámý, protože byla sice sestavena, ale ne publikována, jak o tom svědčí úřední zápis.^{11/} Přesto však byla při uvedení rektora v úřad zachovávána skoro neměnně táž obřadnost.

Hned první zapsaný kus sbírky dokazuje pravidelnost postupu při instalaci rektora. Představuje rektora, zvoleného pro rok 1391, Křišťana Aroldishusena, faráře ve Freibergu. Námětem projevu byl verš Cante-mus Domino, gloriose magnificatus est, Exod. 15, 1. (Č. 1; C 148r — 150v; E 1r — 3v; P 336r — 338r). V rkp. C je dodatečně poněkud mladší rukou připojen nadpis *Arenga pro commendacione rectoris alme universitatis studii Pragensis canonistarum*, který chybí v E. Pasáž o potvrzení volby zní:

... per approbacionem seu confirmacionem sue electionis factam per venerabilem virum, dominum Nicolaum Puchnik, Pragensis, Olomucensis eciam in Melnyko ecclesiarum canonici ac huius almi studii vicecancellarii, potestatem et auctoritatem regendi accepit, per quam confirmacionem datur ei potestas et auctoritas.

Je zřejmé, že potvrzení mělo konstitutivní povahu a bylo podmínkou, aby se rektor mohl ujmout svých povinností. Volba sice označila osobu příštího rektora, ale sama o sobě neopravňovala ještě k převzetí pravomoci.

Již volba rektora bývala zřejmě provázena slavnostním projevem. Jeho vzor lze shledat v dosti obsáhlem výkladu, jehož předmětem je obecné shrnutí zásad volby podle pravidel formulovaných v Dekretu Gratianově, Dekretálech Řehoře IX. a v Písmu (č. 2; C 150v — 152r; E 3v — 5r; P 338r — 339v). Řeč není zapsána bez mezer. Praví se v ní totiž na samém počátku, kde by měl být vyložen text z 1. Reg. 11, 34:

Hic deficit thema Elegi (v rkp. E opraveno na Inveni) David servum meum etc. cum eius introduccione et sequitur. Valeat in quantum potest.

Po straně je však záznam *Forma electionis* a již úvodní slova se bezprostředně zabývají volbami:

Item in verbis propositis tangitur forma electionis, cum dicitur elegi. Electio enim est liber animi motus, de electione Bone (X 1.6.23), qui debet exerceri in libertate sancti spiritus.

Protože dále text už nejeví mezery, chybí tedy jen jeho úvodní část s výkladem uvedeného biblického místa. Prokazuje se totiž dále, že i další text projevu se na citované místo odvolává:

Tercio ex verbis propositis, videlicet Inveni David servum meum, tangitur qualis debeat eligi.

Bezprostředně po tomto projevu následuje série dalších, týkajících se instalace nového rektora. Lze proto přijmout, že i úvaha pronesená při jeho volbě tvoří jejich součást a že tudíž máme ve spojitosti s dalšími

^{11/} MUPr II—1, s. 25.

čísly patrně nejúplnější záznam o postupu, jakým se nový rektor ujímal svého úřadu.

Stejně téma Inveni David je východiskem i projevu čís. 89, rekomendace rektora Nicolaa de Livonia, kde je text úplný i s úvodním výkladem, na který odkazuje i právě zmíněný projev při volbě, ale tam jde o závěrečnou řeč při uvedení rektora v jeho povinnosti a oprávnění. Texty se také různí

Na *Forma electionis* navazuje záznam projevů při jiné instalaci rektora (čís. 3 — 6; C 152r — 158r; E 5v — 11r; P 339v — 342 r — tento opis je neúplný). Zřetelně jsou odděleny čtyři části, takže na první pohled se zdá, jako kdyby před námi ležely různé nezávislé akty. Souvislost však ukazuje, že jde jen o čtyři etapy téže volby a schválení rektora. Jako nový rektor byl zvolen a potvrzen Nicolaus Geunher a lze bezpečně vyvodit, že jde o jeho třetí rektorát z roku 1388, protože zvolený je titulován jako *canonicus sancti Petri ecclesie Wissegradensis*, což je možné až od roku 1386^{12/} a nemůže se proto vztahovat na jeho předcházející úřední období z let 1381 a 1384. V úvahu nepadá ani pozdější datum jeho rektorského úřadu, který obsázel ještě čtyřikrát, protože tehdy už nebyl arcibiskupem Jan z Jenštejna, který je zde žádán o konfirmaci volby.

První díl této série projevů je zapsán pod nadpisem *Ante archiepiscopum pro rectore* (čís. 3; C 152v — 153r; E 5v — 6r; P 339v — 340r) a jeho námětem je biblický výrok *Provideat dominus Deus spiritum sanctum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc*, Num. 27, 16. Nicolaus Geunher je připomínán také jako někdejší rektor,

sub cuius gubernacione ab opprimencium protecta incursibus ipsa universitas sedebat et sedendo quiescebat.

Je to ostatně fráze, která se ve stejném nebo podobném znění opakuje ve všech rekomendacích rektorů a připomíná úspěšnou činnost jejich předchůdců, jak se s tím ještě setkáme.

Patrně přímou žádostí o potvrzení je další nevelký, jen 16 řádků obsahující odstavec, otevřený citátem *Invocabitis me et ego exaudiam vos*, Ier. 29,12 (čís. 4; C 153r — 153v; E 6r — 6v; P 340r — 340v). Pro srovnání textu s poslední částí této série projevů, tj. čís. 6, je třeba uvést i vlastní incipit *Beatus Iob fragilitatis humane insufficienciam et defectum imperfecte agentis ac recte dicentis advertens*, protože tam je tato pasáž rovněž na začátku výkladu. Žadatel se v dalším obrací s prosbou nejprve k Bohu a pak i k arcibiskupovi:

his verbis primo ad altissimum directis... deum ad paternitatem vestram, ne viciū preposteritatis incurram, humiliter recurro: Invocabitis me etc.

^{12/} H. JIREČEK, Právníký život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století, Praha — Brno 1903; J. TRÍŠKA, Životopisný slovník, s. 392.

První část žádosti o potvrzení, čís. 3, je zřejmě prosbou univerzity, druhá, čís. 4, osobní prosbou zvoleného rektora.

Následuje *Alia arenga pro eodem* na text *Redde uxorem viro suo*, Gen. 20,7 (čís. 5; C 153v — 157v; E 6v — 10v; P 340v — 343r — nedokončeno), která prozrazuje, že se Geunher zdráhal úřad přijmout a učinil tak až na prosbu pana Smila, to jest Smila z Vičova, svého předchůdce v úřadě, a konsiliářů, ale také pod hrozbou trestů a z obavy před porušením božího úřadku. Prozrazuje se také, že souhlas udělil oficiál Mikuláš Puchník v zastoupení arcibiskupa.

Poslední článek této řady (čís. 6; C 157v — 158r; E 10v — 11r) se stýká textově s druhým, tj. čís. 4, i když tématem je jiný verš Písma, *Clamabunt ad Dominum et mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet eos*, Is. 19,20. Incipit se totiž shoduje s čís. 4, tj. *Beatus Iob fragilitatis humane*, jak je uvedeno již výše, a s ním se doslovně opakuje i část textu, takže znění projevu se rozchází až v dalších partiích. Bude třeba ještě uvážit, v jakém poměru k celkové proceduře jsou tyto části. V rkp. E je totiž u začátku projevu poznámka *va—cat a doloženo: istud subtaceat, licet sit in textu*; to znamená, že tato část skutečně přednesena nebyla. Za závěrem je navíc poznámka písaře: *Ista scripsi de exemplari et non inveni aliud*. Podle obsahu šlo snad o projev potvrzující volbu.

Z dosavadního výkladu a v navázání na vykonaná již bádání lze tedy učinit závěr, že řeči při nástupu nového rektora se přidržovaly ustáleného vzoru. Bude proto možné upustit při dalším výkladu od detailních odkazů a probrat ostatní rektorské rekomendace již stručněji.

Ve sledu zápisů sbírky se nástupu rektora týká nejprve nejstarší zapsaná řeč pro rektora Jindřicha ze Stvolenky z roku 1379 na námět *Nemo assumat sibi honorem nisi qui vocatus est a Deo tamquam Aaron*, Hebr. 5,4, čís. 14; C 162r — 163r; E 16v — 18v. Doplněny jsou odkazy na zařazení tohoto citátu v kanonickém právu xxi di. primo; de electione Qualiter; viii. q. 1 In scripturis, tj. D.21 princ. § 1; X 1.6.17; C.8 q. 1 c. 9 — recte In scriptis. V této rekomendaci není jmenován, jak je to obvyklé v jiných případech, rektorův předchůdce a lze tedy soudit, že ze dvou Jindřichových rektorátů, následujících po sobě v letech 1378 a 1379, se záznam týká druhého.

Je třeba si všimnout, že řeč na totéž téma, prakticky ve stejném znění, se vyskytuje mezi rekomendacemi i jindy. Je to nejprve v téže sbírce (čís. 41; C 179v — 180v; E 41r — 43r) při příležitosti nástupu jiného nejmenovaného rektora, jak o tom bude podána zpráva vzápětí, a znovu ve sbírce rkp. III B 2, fol. 110r — 113r, kde je univerzitě představován Nicolaus Geunher, který tak roku 1403 nastoupil už ke svému sedmému období.^{13/} I zde je text téměř shodný. Je to potvrzením vyslovené již zmín-

^{13/} M. BOHÁČEK, Nové prameny, s. 53—58.

ky, že starší texty bývaly předlohou pro jiné, které k nim bez rozpaků sahaly a měnily jen jména podle okamžité potřeby. Totéž téma je však východiskem ještě další řeči, tentokrát při bakalářské promoci blíže neurčeného Jana (čís. 29; C 172v — 173r; E 33r — 33v), o které bude ještě řeč. Znění projevu je zde ovšem už odlišné.

Jindřich ze Stvolenky krátce po uzavření svého druhého rektorátu už z univerzitních pramenů mizí, protože se přiklonil k avignonskému papeži, a byl proto nucen opustit Čechy.^{14/}

Jeho nástupcem pro rok 1380 se stal Nicolaus de Kosszol, v jehož případě není zapsáno plné znění arengy, nýbrž jen žádost o potvrzení (čís. 15; C 163r; E 18r). V univerzitních aktech se na několika místech označuje hodností kanovníka vladislavského a vratislavského, v samé žádosti je však titulován nobilem virum dominum Nicolaum archidiaconum. K mýlce nemůže dojít, protože je jmenován jeho předchůdce Jindřich. Jako východisko prosby o potvrzení je vybrán verš Clamaverunt ad Dominum. Et suscitavit eis salvatorem, Iud. 3,9, převzatý i v Dekretu Gratianově D. 1 c. 69 i. f. Připomenout je možno, že téměř shodný verš bible, převzatý ale z Is. 19,20, byl tématem už projevu čís. 6.

O další rekomendaci na námět Nemo assumat sibi honorem, Hebr. 5,4 (čís. 41; C 179v — 180v; E 41r — 43r) již padla zmínka v souvislosti výkladu o nástupu rektora Jindřicha ze Stvolenky, čís. 14. Tentokrát není rektor jmenován a je označen jen iniciálou R. Takto však nezačíná jméno žádného rektora a jde tedy jen o libovolné doplnění v textu. Podstatná část obou řečí je totožná, zde je však poněkud kratší závěr s prosbou k arcibiskupu Janovi o schválení volby. V obou rukopisech je po straně poznámka *Commendacio sciencie iuris canonici*, což odpovídá ideové náplni řeči. K této řeči se budeme muset ještě vrátit v závěru této kapitoly.

Roku 1383 byl za rektora vysokého učení právnického zvolen Georgius de Hohenloch, pro kterého byla tato hodnost stupněm pro jeho další skvělou církevní kariéru.^{15/} V široce koncipovaném projevu na námět *Ecce vir, quem dixeram tibi. Iste dominabitur populo meo*, 1. Sam. 9,17 (čís. 53; C 187r — 189r; E 52r — 55v) je i náležitá zmínka o dřívějším rektoru Karlu Haguinovi. Předcházela nevelký odstavec citátů z bible, které se týkají pojmu „vir“, což je i úvodem k tématu arengy. Za zápisem slavnostního proslovu následují ještě tři odstavce s citáty, ale vztahují se narážkou také na rektora Jiřího z Hohenlohe, když druhý odstavec začíná Georgius dicitur ageos grece, quod est terra latine.

^{14/} Několiké zmínky v literatuře viz R. HOLINKA, *Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna za pontifikátu Urbana VI.*, Bratislava 1933, s. 69–70.

^{15/} Dosáhl biskupského stolce v Pasově, J. TRÍŠKA, *Životopisný slovník*, s. 118; P. MORAW, *Die Juristenuniversität*, s. 459. Stal se i dvorním kancelářem krále Zikmunda a na sklonku života mu byla udělena i hodnost arcibiskupa ostrhomského, C. EUBEL, *Hierarchia Catholica Medii Aevi* (1198–1431), I, Monasterii 1913, s. 465.

Třetí odstavec, vlastně samostatný celek (čís. 54, C 189v; E 55r — 55v) je sice zatím neurčen, ale i ten se asi týká rektora Jiřího z Hohenlohe. Začíná *Prothoplasti rubigine humana contaminata condicio, scilicet cellule memoriales, elapsatur officio*, a cituje se i kapitola *Sit rector*, D. 43 c. 1, na kterou se odvolává i sama rekomendace a která bývá při příležitosti řeči k oslavě nového rektora skoro vždy uváděna. Sám incipit je převzat z *Repertoria Guillelmi Durandi* a začíná jím po krátké úvodní dedikaci text díla.^{16/}

Jiřímu z Hohenlohe předcházela v úřadě v roce 1382, jak na to byla učiněna i narážka v právě probrané rekomendaci, Carolus Haguini, archidiaconus Uppsalsensis.^{17/} Arenga k jeho počtě začíná *Multi sunt sacerdotes et pauci sunt sacerdotes* (čís. 56; C 190r — 192r; E 55v — 59r). Je to výrok sv. Jana Zlatoústého, převzatý v Dekretu Gratianově D. 40 c. 12. V řeči je správně jmenován odstupující rektor Nicolaus Geunher, který skončil své první rektorské období.

Následuje ihned krátký odstavec charakterizovaný již úvodním veršem *Usque modo non petistis quidquam, petite et accipietis*, Ioh. 16,14 (čís. 57; C 192r — 192v; E 59r). Mluví se o skončení rektorátu Karla Haguina, jehož zásluhy jsou hodnoceny obvyklou lichotivou frází, a žádá se o arcibiskupův souhlas s volbou nového rektora. Není sice v této promluvě přímo jmenován, ale stal se jím Jiří z Hohenlohe, jak o tom již byla řeč. Žádost patří roku 1383.

Časově nejmladší zapsaná rekomendace je z roku 1393, kdy byl do čela univerzity postaven Iodocus Hecht de Rossicz. Tématem řeči je verš *Surge et unge eum, ipse enim est, quem elegi*, 1. Sam. 16,12 (čís. 67; C 208r — 210r; E 76r — 78v). V této rekomendaci došlo k nejasnosti, když jméno rektora je uvedeno ve zmatené podobě Iodocus Smulo de Kunstat, rkp. C, resp. Iodocus Smilo de Kunstat, rkp. E.^{18/} Nepřesností předlohy byli zaměněni dva různí rektorové, totiž Smil z Vičova, rektor z roku 1387, u něhož rekomendaci postrádáme, a Jošt Hecht z Rosic, jemuž smíme rekomendaci přičíst. Smil je v univerzitních aktech zván důsledně toliko z Vičova a nikde není narážka na jeho příslušnost k rodu pánů z Kunštátu. V dalších odstavcích rekomendace čteme jen prosté jméno Iodocus. V rkp. E, který byl později studován a doplňován k němu různé poznámky, je u jména nadepsána dodatečná oprava de Rosicz dictus Hecht; rkp. C opraven nebyl. Ve prospěch Jošta se navíc jednoznačně vyslovuje zmínka o jeho předchůdci, který je jmenován Petrus. To mluví

^{16/} J. F. v. SCHULTE, *Die Geschichte der Quellen und Literatur des canonischen Rechts II*, Stuttgart 1877, s. 152–153. Srv. rkp. Knihovny Národního muzea v Praze XVII A 5, fol. 155r.

^{17/} Ke studiu byl připuštěn hned po zřízení samostatné právnické univerzity, kdy není v matrice uveden svým jménem, nýbrž toliko hodností: *Dominus archidiaconus de Svecia*, MUPr II–1, s. 119.

^{18/} O tom J. KEJŘ, *Díla pražských mistrů*, s. 140–141.

jen na Petra Kaplěře ze Sulevic, který Joštovu rektorátu předcházel, a vylučuje to možnost dohadu na Smila z Vičova, který navazoval na rektorát Matyáše Kule.

Pro úplnost je vhodné již zde upozornit, že stejným tematem *Surge et unge eum* začíná i jiná položka této sbírky (čís. 65; C 206r — 206v; E 74r — 74v), o níž bude podána zpráva na jiném místě této studie. Obsahem je hrubě utříděný materiál pro rektorské rekomendace.

Bude třeba rozebrat, ve prospěch kterého rektora byla pronesena rekomendace *Quasi vas aureum, solidum, ornatum omni lapide precioso*, Ezech. 28, de pe. di. 2 *Principium, verbum Omnis lapis* (čís. 70; C 211r — 213r; E 79r — 81r). Je to ve skutečnosti verš Eccli. 50,10. V Ezech. 28,13, se čte jen jeho ozvuk, ale odtud je místo skutečně převzato v Dekretu Gratianově de pen. D. 2 c. 45 § 1.

V řeči je dvakrát rektor označen pouhou iniciálou N. a není zmínka o jeho předchůdci. To lze však vztáhnout jen na Mikuláše Geunhera při jeho prvním rektorátu v roce 1381. O jeho předchůdci se nemluví prostě proto, že sám před tím spravoval univerzitu jako vicerektor a pokračoval ihned ve výkonu své pravomoci i pro další období.^{19/} Lze to dotvrdit i zjištěním, že v řadě rekomendací je právě pro tento rok mezera.

K Mikuláši Geunherovi a k tomuto jeho rektorátu je třeba vztáhnout ihned následující kus sbírky *Iste dominabitur populo meo, primo Regum nono c., transsumptive in canone viii. q. 1, Audacter, 1. Sam. 9,17 a C. 8 q. 1 c. 18.* (čís. 71; C 213r; E 81r). Je to jediný odstavec, který zabírá necelou polovinu stránky. Týká se volby rektora. Mluví se o dokončení rektorátu *venerabilis et nobilis viri domini N., olim ultimi et immediati rectoris* a dodává se o jeho novém zvolení:

quesiverunt per formam scrutinii, quis dominaretur eis ... honorabilis vir N. dominabitur populo. Nam omnis electio sive per formam scrutinii, sive per formam compromissi sive inspirationis procedit a Deo, ut vocari solet per doctores modernos ... dantur eis prelati et rectores. Quare ipsa universitas etc.

Text není dokončen, ale sotva vznikne pochyba, že Nicolaus Geunher je zde volen za rektora. Jednak jen na něho je možno uvažovat, když dvě období po sobě žádný jiný muž s iniciálou N. rektorát nezastával,^{20/} jednak i jindy je označován pouhou iniciálou.^{21/} Ale i kdyby nebylo vý-

^{19/} V právě uvedené studii, s. 140–141, jsem přehlédl tuto rekomendaci a nesprávně uvedl, že pro Geunhera a rok 1381 chybí.

^{20/} Nicolaus Geunher zastával úřad vicerektora za nepřítomného Mikuláše de Kosszol v období 1380–1381, viz např. MUPr II–1, s. 67. Ale i kdyby se měla iniciála N vztahovat ne k jeho hodnosti vicerektora, nýbrž k jeho předchůdci v rektorátu, nevznikne nejistota, protože před ním byl v úřadě Nicolaus de Kosszol, který by byl značen rovněž iniciálou N, takže v tomto případě není pochyb, že řeč se týká Mikuláše Geunhera. O rektorátu Mikuláše z Kosszola nově J. KEJŘ, Dva domnělé rektory pražské právnické univerzity, in: Státní knihovna ČSR, Miscellanea oddělení rukopisů a vzácných tisků 5, 1988, Emmě Urbánkové k osmdesátinám, s. 57–67.

^{21/} M. BOHÁČEK, Nové prameny, s. 54 a 61.

slovného poukazu na novou volbu téhož rektora a iniciála se měla vztahovat k jeho předchůdci v rektorátu, nevznikne nejistota, protože před ním byl v úřadě Nicolaus de Kosszol, jehož jméno začíná rovněž písmenem N., takže i v tomto případě není pochyb, že se řeč týká Mikuláše Geunhera. S právě předcházející promluvou se tento odstavec doplňuje, když zde je zpráva o volbě, tam řeč při nástupu úřadu. S podobným vztahem dvou textů jsme se již setkali výše u čís. 2 a čís. 3 — 6.

Jaroslav z Pořešína, zvolený za rektora roku 1389, byl doporučen univerzitě rekomendací, jež vycházela z verše Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est, Exod. 15,1 (čís. 86; C 228r — 231r; E 97v — 101r). K témuž biblickému místu sáhla o dva roky později i arenga pro rektora Křišťana Aroidishusena, o níž byl již podán výklad výše pod čís. 1. Protože jde o stejné místo, objevují se jeho ozvuky v obou řečech, ale nelze tvrdit, že by byla celá opakována nebo parafrázována. Nicméně příbuznost obou textů není možno popírat a ukazuje se, že vůbec nebyla vyžadována originalita a že byly bez ostychu přejímány, jen mutatis mutandis, starší předlohy nebo že aspoň sloužily jako podnět i pro následovníky. V promluvě k počtě Jaroslava z Pořešína nemůže dojít k omylu o osobách a vročení, protože je jmenován jak nový rektor, tak i jeho předchůdce Nicolaus Gaunher.

Za doporučující řeči je zapsán odstavec bez přímé závislosti na textu, patrně pomocný soubor autorit. Ale pak přichází místo, kde se výjimečně texty obou rukopisů rozcházejí, protože v rkp. C jsou připojeny další dva odstavce, které v rkp. E chybí. První z nich s tématem *Leva oculos tuos in circuitu*, Is. 49,18, je ojedinělá, jinde nezachycená kratičká rekomendace konsiliářů, druhý je jen podkladem kazatelské vložky.

Série rektorských rekomendací končí opisem řeči k volbě roku 1390, kdy stanul v čele univerzity Nicolaus Erghemes de Livonia (čís. 89; C 234v — 237v; E 104v — 108r). Řeč patří k nejdelším toho druhu a jejím východiskem je verš *Inveni David servum meum* a je dodán odkaz na Ps. 88. Tam však tento verš není a je třeba jej hledat, jako tomu bylo již u čís. 2, v 1. Reg. 11,34. Lze připomenout, že tam byl tento text uveden konstatováním *Hic deficit thema Elegi David servum meum*; v promluvě k počtě Mikuláše z Livonie úvodní výklad biblického místa obsažen je. Jinak se texty různí, protože zde je rekomendace rektora, tam *Forma electionis*.

Tato řeč má ještě dodatek, který jinde chybí, totiž poděkování hostům slavnosti za jejich návštěvu na univerzitě.

Venerabiles patres et domini, qui in persona domini rectoris dignati estis honorare hanc almam universitatem, eas quas valeo referam gracionum acciones offerens me ad omnia vestra beneplacita promptum et paratum.

Sbírka obsahuje texty rektorských rekomendací z období 1379–1393. Je tedy vhodné rekapitulovat, pro která léta zůstávají ještě mezery, kte-

rých rektorů se projevy týkaly, tentokrát podle časového sledu jejich nástupu s odkazy na číslo sbírky:^{22/}

1379 Henricus de Stwolenka	č. 14
1380 Nicolaus de Kosszol	č. 15
1381 Nicolaus Geunher	č. 70
1382 Carolus Haguini	č. 56
1383 Georgius de Hohenloch	č. 53
1388 Nicolaus Geunher	č. 5
1389 Jaroslaus de Porzessin	č. 86
1390 Nicolaus Erghemes de Livonia	č. 89
1391 Cristannus Aroldishusen	č. 1
1393 Iodocus Hecht de Rossicz	č. 67

Chybí tedy rekomendace ze sevřené skupiny čtyř let 1384 až 1387, což je nápadná shoda a nelze vyloučit, že by se našly v nějaké jiné sbírce projevů, o níž zatím nemáme vědomost. Možné to je, protože podobnou sbírku jako zde, i když ne tak početnou, známe pro pozdější léta již z rkp. III B 2. V této souvislosti lze upozornit, že v postranních přípiscích v rukopisu E se častěji vyskytuje odvolání na jinou arengu, která však v rukopise není zapsána. I to je indicií existence jiné podobné sbírky.

Druhá mezera je pro rok 1392. K tomuto datu se nehlásí žádná ze zachovaných rekomendací a zůstává tedy nejisto, zda sem nejde zařadit jinak neurčenou rekomendaci čís. 41, jež jinam nezapadá. I to je však jen dohad. Nicméně v rozmezí patnácti let je bezpečné určení deseti rekomendací přesvědčivým dokladem o spolehlivosti sbírky a její přamenné ceně.

Z toho, co bylo zde vkrátku možno o rektorských rekomendacích říci, lze usuzovat, jak byly takové projevy sestavovány a o jaké druhy biblických textů se opíraly. Nejčastěji se vycházelo z takových míst Písma, kde se mluví o vládě nad podřízeným lidem nebo o spojení hlavy univerzity se shromážděním jejích členů, popřípadě se jednota rektora a univerzity přirovnává k manželství. Ve většině případů patří k výzbroji řečníků kapitola z Dekretu Gratianova Sit rector, D. 43 c.1. Žádost k arcibiskupovi jako kancléři univerzity o potvrzení volby rektora se opírá o texty, které obsahují modlitby o splnění proseb. Jde o dílka sestavovaná do té míry schematicky, že se udržují v tradičních formách a nejednou v textových závislostech a v opření o tytéž citáty po celou dobu existence pražské právnické univerzity.

PROMOCE BAKALÁŘSKÉ

Povýšení posluchačů do gradu bakaláře nebo doktora patřilo na středověkých univerzitách k častým obřadním aktům. Promoce se konaly slavnostně v ustáleném ceremonielu a se symbolickými akty a také při nich byly pronášeny vznosné projevy promotorů. Několik takových řečí lze zjistit i v naší zkoumané sbírce projevů. Některé z nich lze vztáhnout k určitým osobám a tím i k datům, kdy se promoce konaly, ostatní však zůstanou zatím anonymní.

Nejprve budeme věnovat pozornost bakalářským promocím, když tento stupeň akademické hodnosti byl předpokladem i pro dosažení vyššího gradu — doktorátu práv. Titul bakaláře mohli získat najednou i dva, případně více uchazečů, jak bude zjevné z dále uvedených příkladů.

Již první ze zpráv o bakalářských promocích se týká dvou osob a není snadné se rozhodnout pro určení správného data. Rekomendace bakalářů, uvedená citátem Stelle dederunt lumen in custodiis eis, Baruch 3,34 (čís. 11; C 160r — 161 r; E 14r — 15r) byla totiž přednesena za přítomnosti gangrijského arcibiskupa a varmijského biskupa. U prvního z nich mohlo jít jen o hodnost nominální in partibus infidelium, protože gangrijská diecéze padla do moci Saracénů a její pravidelná správa zanikla již rokem 997.^{23/} Kdo byl nositelem titulu, nedovedu povědět. Naproti tomu lze s jistotou počítat, že varmijským biskupem byl Jindřich Soerbom, známý z diplomatických misí pro krále Karla IV., který svou hodnost zastával od roku 1373 až do roku 1401.

Promování byly současně dva bakaláři, kteří jsou vyznačeni toliko křestními jmény Ulricus de ... a Henricus de ... Jen z tohoto údaje nelze získat oporu pro jejich bezpečnou identifikaci. Akta právnické univerzity totiž v tomto případě neposkytují dostatečně jasné informace, protože bakaláři Oldřich a Jindřich se společně objevují dvakrát při různých příležitostech. Poprvé se to stalo roku 1377, kdy hodnosti dosáhli společně Ulricus Rodenveld a Henricus de Stwolenka, ale navíc i Henricus de Minden,^{24/} podruhé roku 1389, kdy byli promováni Ulricus Funden a Henricus Cumpestelle.^{25/}

Odpověď do jisté míry poskytuje opakování této rekomendace (čís. 28; C 171v — 172v; E 31v — 32v) na totéž téma Stelle dederunt lumen a textově téměř shodné, jen s několika odchylkami, které je třeba probrat pro vyjasnění obou verzí. Je však třeba ihned říci, že dochází jen k dalším zmatkům.

V prvním znění, čís. 11, je totiž vynecháno několik důležitých řádků, které jsou zapsány ve druhém znění, čís. 28, jejichž rozhodné místo zní:

^{22/} Je to současně i oprava zmíněné již chyby pro rok 1381 ve studii Díla pražských mistrů, s. 140—141, kde rektoráty vypočteny.

^{23/} P. B. GAMS, Series episcoporum ecclesiae catholicae, 2. vyd. Leipzig 1931, s. 442.

^{24/} MUPr II—1, s. 9.

^{25/} MUPr II—1, s. 16.

Cum ergo honorabiles viri baccalariandi nostri, videlicet dominus Ulrichus de Rodelfelt, canonicus ecclesie Merseburgensis, et dominus Heinricus etc. splendorem inmarcescibilem sacrorum canonum in hac sancta universitate iuristarum...

Tím je ovšem řečeno, že promoci musíme klást k roku 1377, ale stále se ještě nedozvíme, který z obou v tom roce promovaných Jindřichů, přicházejících v úvahu, byl partnerem Oldřicha Rodenvelda při jeho povýšení na bakaláře.

Tato druhá verze rekomendace však dává další hádanku. Přítomní preláti jsou tentokrát představeni ne jako arcibiskup gangrijský a biskup varmijský, jak tomu bylo u první verze čís. 11, nýbrž jako arcibiskup mohučský a ještě další nejmenovaný biskup, jak prozrazuje již začátek řeči:

Tantorum patrum presencia, videlicet reverendissimi patris et domini Maguntinensis archiepiscopi ac domini mei episcopi dignissimi, adherere facit lingwam meam pallato meo.

Záhadou zůstává, jak to, že téměř stejná řeč při promoci snad týchž bakalářů je proslovena v přítomnosti různých církevních hodnostářů. Lze jistě poukázat na možnost pouhého vzorce řeči, kam byla jména doplňována jen dle potřeby, jak toho máme i jiné příklady. Nicméně je třeba se pokusit o případné přesnější řešení, ale i tu narážíme na potíže. Návštěva arcibiskupa Adolfa Nassavského spadá až do října 1388, kdy dlel u panovnického dvora.^{26/} S Adolfem Nassavským tehdy navštívil Čechy i bamberský biskup Lamprecht z Brunnu. Byl by to snad onen druhý biskup, jež promotor nazývá dominus meus? K tomu přistupuje další nesnáze. V seznamu bakalářů pro rok 1388 není žádný záchytný bod, který by pomohl určit, kdo byl za přítomnosti tak významných hostů promován. Je mezi nimi jen Heynricus Hwber de sancto Gallo, ale žádný Oldřich.

Musíme se prozatím spokojit jen položením otázky o poměru obou verzí rekomendace a snažit se je zodpovědět podrobným zkoumáním příštím.

Ideová náplň řeči je atraktivní. Řeč totiž odpovídá, zda má mít přednost studium sedmera umění nebo kanonického práva. Dochází se samozřejmě k tvrzení, že závažnější jsou kánony; v rkp. E je pozdější rukou po straně poznámka *Canones preeminet artibus liberalibus*. Rozhodné místo zní:

Et quamvis sciencie liberales intellectum illuminent, quia in eis divina manifestantur atque declarantur mandata, xxxvii di. De quibusdam (D. 37 c. 12), sciencia tamen sacrorum canonum pro ceteris sui claritate viciorum tenebras fugat, de pe. di. ii. Resuscitatus (recte de pen. D. 1 c. 35).

I když poslední citovaná kapitola Dekretu neodpovídá svým obsahem tvrzení textu, je přece jen zjevné, že řečník staví právo kanonické nad svobodná umění. Zapadá to ostatně do rekomendace nových bakalářů práv, kteří si zvolili právě tento obor studia.

^{26/} J. SPĚVÁČEK, Václav IV., Praha 1986, s. 191–193.

Druhá verze čís. 28 je doplněna ještě dalším prohlášením za bakaláře. V rkp. E je pokračování odděleno odstavcem a po straně připojena poznámka *Alia materia aliene arenge*, v rkp. C není vnějšího náznaku, že pokračuje odchylný text. Bakalariand je označen v rkp. E jen písmenou B, v rkp. C pak inicialou NB.

Do jisté míry překvapuje, že tato řeč není zapsána odděleně jako jiné podobné projevy, ale její samostatnost vyplývá už z osoby bakalarianda. Podle iniciál NB by se dalo soudit na jedinou osobu, jejíž jméno jim odpovídá. Je to Nicolaus Burgmann de s. Gewer, z trevírské diecéze, patřící národu bavorskému. Objevuje se opětovně v zápisech pražské artistické fakulty,^{27/} zapsán byl na právnické univerzitě roku 1383^{28/} a hodnosti bakaláře práv dosáhl za rektorátu Matyáše Kule roku 1386.^{29/} O dva roky později odešel na heidelberskou univerzitu.^{30/} Promotor zde připomíná svou hodnost doktorskou, když praví: vobis auctoritate doctorali, qua fungor... gradum baccalariatus trado, ale přesto zůstává skryt v anonymitě.

Zcela anonymní zůstává bakalář rekomendovaný řečí Redde michi leticiam salutaris tui, Ps. 50,14 (čís. 27, C 171r — 171v; E 31r — 31v). V běžném kazatelském tónu se teprve v závěru ukazuje, že jde o bakalářskou promoci:

Cum ergo venerabilis noster baccalariandus in hac venerabili universitate per longa tempora audiendo et interrogando et actus scolasticos exercendo... acquisivit sciencie sacrorum canonum margaritam... unde non inmerito leticiam salutaris sacrorum canonum sibi reddi debet.

Je to ostatně jedna z velmi podobných frází, jimiž jsou oceňovány získané znalosti bakalářů při jejich povýšení. Je jen možno ještě upozornit, že na téma Redde mihi letitiam jsou obsaženy ve sbírce dvě další řeči, čís. 37 a čís. 38, ale jejich text je různý.

Ani u další z rekomendací bakalářů (čís. 29; C 172v — 173r; E 33r) nejde zjistit, komu byl titul udělen, když bakalariandus je jmenován pouze Iohannes:

Hic bene considerans venerabilis frater et dominus Iohannes baccalariandus per longa tempora in hac alma universitate noctes ducendo insomnes requisivit sciencie margaritam.

Z toho nelze dosáhnout výsledku, protože jde jednak o velmi časté křestní jméno a navíc se ho užívalo prostě jako formulářového doplnění povšechného nástinu řeči. Krátká rekomendace má základem verš Nemo assumat sibi honorem nisi qui vocatus fuerit a Domino tamquam Aaron, Hebr. 5,4. Připomeňme si, že na týž verš byly sestaveny i dvě rekomendace rektorů, které byly studovány již výše, čís. 14 a čís. 41.

Z označení promovaného jako frater nelze opět nic usuzovat na oso-

^{27/} MUPr I, s. 192, 194, 210, 216, 230, 245.

^{28/} MUPr II—1, s. 70.

^{29/} MUPr II—1, s. 13.

^{30/} Zde byl imatrikulován mezi 23. červnem a 10. říjnem 1388, viz G. TOEPKE, Die Matrikel der Universität Heidelberg I, Heidelberg 1884, s. 9 a pozn. 5

bu, protože členů řádů bylo vždy na univerzitě mnoho a navíc není ani u všech jmen vyznačena jejich církevní hodnost.

Veršem *Pergite in lumine ignis vestri et in flammis, quas accendistis*, Is. 50,11, je zahájena rekomendace dvou nejmenovaných bakalářů (čís. 44; C 181v; E 44r — 44v). Oslovení jsou jen *domine... et domine...* Promóce dvou bakalářů najednou nebyla nic mimořádného, jak jsme se s ní už setkali. Část této promluvy se shoduje i s kázáním *Si quis sitit, veniat et bibat*, Ioh. 7,37, čís. 46, o němž bude podána zpráva v dalším.

Otevřenou narážku na jméno promovaného lze sledovat v rekomendaci *Labora sicut bonus miles Cristi*, 2. Tim. 2,3 (čís. 47; C 183v — 184r; E 46v — 47r). V závěru řeči čteme:

Vos autem domine miles, quia cum humilitate per longa tempora laborando sicut bonus miles Cristi Iesu adquisivistis sciencie sacrorum canonum margaritam... Verum quia iuris militaris et honor premiorum pro qualitate laborum veluti cum corona vel torques donatur i. di. Ius militare (D. 1 c. 10), quamvis pro tot et tantis laboribus maiora debeantur etc.

Promovaný ve shodě s veršem z 2. epístoly k Timoteovi je tu osloven jako *miles*. Může to znamenat, že byl rytíř rodem, ale spíše je tomu rozumět tak, že jde o připomínku jeho vlastního jména. Za rektorátu Mikuláše Geunhera roku 1384 dosáhl totiž bakalářského gradu *Henricus Miles de Erphordia*, *promotus hic*.^{31/} Pak by slovní hříčka *miles* — *Miles* byla zřetelně vysvětlena. Na tentýž verš je dále sestavena ještě jiná řeč při promoci, čís. 62, o které se dozvíme brzy.

V jednom sledu s arengou k počtě nového bakaláře Milese následuje část řeči k jiné bakalářské promoci, kterou je třeba odlišit, jak si toho povšiml již poukaz na okraji: *Alia incipit hic arena Tu vero vigila*. Opírá se skutečně o verš *Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac ewangeliste*, 2. Tim. 4,5 (čís. 48; C 184r; E 47v). Obě řeči následují za sebou snad proto, že je v nich obou příbuznost v obsahu daná slovem *labora*. V textu není zachytný bod pro určení promovaného bakaláře. Řeč končí závěrem ve smyslu, že nemůže být mistrem, kdo nebyl žákem, a nemá být postaven v čelo, kdo neumí poslouchat.

Složitým podnětem k úvaze, kdo může být promovaným bakalářem, je řeč na téma *Stella ista sicut flamma choruscat*, jež začíná: *In officio festivitatis presentis et Mt. 2, Vidimus stellam eius in oriente*, Matth. 2,2 (čís. 51; C 185v — 186r; E 49v — 50v). Promovaný je jmenován toliko *Iohannes*, ale dostává se nám dalších informací o jeho osobě a dosavadní studijní dráze:

... Dominus Iohannes peragatis Galiarum studiis, in quibus meruit in legibus baccalariatus gradu insigniri, pervenit Italiam, ibique cubicularius summi pontificis existens de pectore eius, in quo sunt iura recondita, de consti. Licet (VI 1. 1. 2.) ... demum advertens, quod dulcis est mixtura bonorum ... per Italie partibus demum ad hanc universitatem honestam actus scolasticos exercendo sanctissimarum legum et canonum ...

^{31/} MUPr II—1, s. 12.

Oporou pro vročení může být výslovná zmínka o hodnosti u papeže v Itálii; to je možné až po přesídlení do Říma, tedy nejdříve roku 1377. Prozrazuje se dále, že dostává akademický gradus v řádném postupu:

... ei premium debeatur, cum quia gradatim est ascendendum, eo quod casum appetit, qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per obruptam petit accessum ...

Stojíme před záhadou, kterého Jana se to týká. Sotva půjde jen o formulářové doplnění jména, neboť přesné údaje o dosavadní kariéře ukazují k určité osobě. Ale ani podrobný výklad postupu studií od bakalariátu římského práva ve Francii, hodnosti u papežského dvora až ke studiu kanonického práva v Praze nestačí k identifikaci, neboť se nehodí na žádného ze známých pražských právníků, pokud je jejich studium známo.

Z Janů, kteří prokázaně studovali ve Francii, nemáme u žádného jistotu, že dosáhl bakalariátu in legibus. *Iohannes de Essen* je 1379 označen *baccalarius*, *nec non magister in artibus Montis Pessolani*.^{32/} To však lze vykládat spíše na bakalariát svobodných umění. Akademickou hodností není titulován při zápisu na právnickou univerzitu roku 1375, kdy je porušen záznam o jeho hodnosti: ... *prore... de Sundis*.^{33/} V Paříži studoval a v Římě skutečně pobýval *Iohannes de Dulmen*, *magister artium et baccalarius in decretis Parisiensis*.^{34/} Nicméně ani on nevyhovuje popisu akademické dráhy, jak jej podala rekomendace. Byl bakalářem dekretů a v Praze byl přijat roku 1382 a teprve roku 1384 se stal *auditor rotae*.^{35/} takže chronologie neodpovídá předpokladům. Bylo by zcela nepodloženou kombinací na základě dosud známé látky, kdybychom se dohadovali, že mezi rokem 1371, kdy o něm nacházíme první zmínky, a 1382, kdy je již pařížským bakalářem dekretů, snad dlel v Itálii. Ani Jan z Namslavě, *scriptor et abbreviator literarum apostolicarum*, nevyhovuje daným předpokladům, protože není stop po jeho studiu římského práva ve Francii a jeho působnost spadá do pozdějších let.^{36/}

Obrátíme proto pátrání jiným směrem — kdo byl v letech, jež přicházejí v úvahu, bakalář in legibus? Prokazatelně *Wildericus de Mitra*, který ale svou hodnost získal v Itálii a byl mimo to i licenciátem práv.^{37/} Žádný z přístupných pramenů nedovoluje uvažovat o jeho studiu ve Francii.^{38/} I kdybychom připustili, že jméno Jan je nesprávné, selhávají všechny ostatní zprávy.

Je ovšem třeba upozornit, že ani matrika univerzity není bez mezer.

^{32/} Tamtéž, s. 10.

^{33/} Tamtéž, s. 122.

^{34/} Tamtéž, s. 11.

^{35/} Viz R. ZELENÝ — J. KADLEC, Učitelé (jako pozn. 1), č. 21, s. 90—91.

^{36/} F. TADRA, Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských, Praha 1897, s. 264.

^{37/} Viz R. ZELENÝ — J. KADLEC, č. 10, s. 80.

^{38/} Cf. G. C. KNOD, Deutsche Studenten in Bologna, 1899, č. 2396, s. 349, a dodatky, s. 687; MV IV, č. 72, s. 46; č. 597, s. 341; č. 1212, s. 692.

Pravidelné zápisy o bakalářských promocích nastupují v záznamech až roku 1377. V předcházejících letech byli bakaláři zapsáni souhrnně ve skupině, ale zápis sám si není jist pořadím: ... ordo editur talis, donec adveniat probacio magis certa. Seznam není nadto úplný, když je jednou poznamenáno, že bakalář získal svou hodnost cum aliis 5, jindy cum aliis viginti.^{39/} Je-li tedy z doby před rokem 1377 přímo jmenováno jen šestnáct osob, ale dvacet pět jmen zůstává neznámých, pak se mezi nimi může skrývat vlastně kdokoli, kdo dosáhl gradu bakaláře. Ale ani v této anonymitě nelze zapomenout, že nejspíše nikdo z nich nepadá v úvahu, protože papežský dvůr byl v Itálii právě až od tohoto roku.

Pokusy objasnit, kdo prošel tak složitou cestou před dosažením hodnosti v Praze, tedy selhaly a bude třeba ponechat rozřešení otázky až detailnímu studiu.

Studium na různých univerzitách patřilo k běžným jevům akademického života. Takový případ nalézáme i u promoční řeči na text *Vir doctorina sua cognoscitur*, Prov. 12,8 (čís. 52; C 186v — 187r; E 50v — 52r). Zde se mluví přímo o peregrinatio academica:^{40/}

Omnibus, qui causa studii peregrinantur, scholaribus, maxime divinarum et sacrarum legum professoribus, hoc nostre pietatis officium indulgemus, ut ad loca, in quibus literarum exercent studia, quam ipsi quam eorum nuncii veniant et habitent cum ipsis secure.

Místo jména bakalarianda je zapsána jen iniciála R: *Venerabilis vir et dominus R*. To lze snad vztáhnout k promoci M. Rulmanna de Confluentia roku 1379, při které je označen jako *baccalarius Bononiensis receptus*.^{41/} Na právech v Praze byl imatrikulován již roku 1372,^{42/} ale věnoval se tu i studiu svobodných umění, v nichž dosáhl roku 1372 hodnosti bakaláře a roku 1375 mistra.^{43/} Při těch příležitostech je uváděn bez akademického gradu v právech. Znamená to, že mezi rokem 1375 a 1379 studoval mimo Prahu a přivezl si z Itálie boloňský bakalariát. Tento průběh akademické dráhy odpovídá velmi dobře narážkám na peregrinatio academica, jak je obsahuje rekomendace.

Dodatkem k této rekomendaci je připojen odstavec s výčtem četných biblických míst, jež pojednávají o smyslu slova „vir“. Je to jakési spojení s následujícím kusem, rekomendací rektora Jiřího z Hohenlohe, jež jímž námětem je, jak jsme už poznali dříve, rovněž citát o muži *Ecce vir, quem dixeram tibi*.

Osobu bakalarianda lze určit v rekomendaci *Stelle dederunt lumen in*

^{39/} MUPr II—1, s. 9.

^{40/} Srv. předpisy kanonického práva o dispensu od rezidenční povinnosti z důvodu studií: X 5.5.5; VI 1.6.34; srv. též X 3.4.12; a již D.37 c.12. Osvobození od rezidenční povinnosti ke studiu v zahraničí obsahuje řada českých pramenů, v. E. OTT, Beiträge zur Receptionsgeschichte des römisch-canonischen Processes in den Böhmischen Ländern, Leipzig 1879, s. 41; F. TADRA, Kulturní styky, s. 237.

^{41/} MUPr II—1, s. 10.

^{42/} Tamtéž, s. 59.

^{43/} MUPr I, s. 52—53; 63—64.

custodiis suis, Baruch 3,34 (čís. 58; C 192v — 193v; E 59r — 59v), kde mezi dvěma současně promovanými je na prvním místě jmenován Adam, *magister arcium, de Moravia*.^{44/} To lze bezpečně vztáhnout k známému Adamu z Nežetic, který dosáhl bakalářské hodnosti roku 1383, když mistrem byl již od roku 1373.^{45/} Brzy se zde setkáme i s jeho promoci doktorskou. Společně s ním byl promován i dominus n., z čehož však nelze dojít k identifikaci osoby.

Za upozornění stojí, že citát z Barucha byl východiskem dvou jiných rekomendací bakalářů, čís. 11 a čís. 28, o nichž zde byl již učiněn příslušný výklad. V naší sbírce se objevuje ještě jednou v synodálním kázání na totéž téma, čís. 39, o němž bude řeč v jiné souvislosti. Je zřejmé, že verš *Stelle dederunt lumen* byl oblíbeným námětem různých řečí.

S rozpaky stojíme před dvěma rekomendacemi sice různými svým tématem i textem, ale týkajícími se téže osoby. V první z nich, *Optavi et datus est michi sensus, invocavi et venit michi spiritus sapientie*, Sap. 77 (čís. 61; C 201v — 202r; E 69v — 70v), je představen při své promoci *venerabilis pater et dominus, dominus Donaldus, abbas scotorum de Nornberga*. Druhá, *Sit omnis velox ad audiendum, tardus ad loquendum*, Iac. 1,19 (čís. 73; C 214v — 215r; E 82v — 83r), údaj o hodnosti sice postrádá, ale zato je vyzdvížena Donaldova příslušnost k benediktinskému řádu, oslaven tento řád a připomenuti i čeští světci sv. Vojtěch, Pět bratří, sv. Prokop a k nim je připojen i *beatus Gunther, durynský landkrabí*.

Promoce opata Donalda se konala roku 1392, kdy je zván v zápise v matrice *Donaldus abbas Neurenbergensis*,^{46/} ale imatrikulován byl již o rok dříve a označen hodností *abbas monasterii sancti Aegidii*. Bude třeba stanovit poměr těchto řečí a uvážít, proč právě u opata Donalda se zjišťuje případ dvou proslovů ke stejné příležitosti. Jistou obdobou toho mohou být dvě již probrané řeči, čís. 11 a čís. 28, při promoci Oldřicha de Rodefild a jeho spolupromovaného Jindřicha.

S tématem *Labora sicut bonus miles Cristi*, 2. Tim. 2,3, se setkáváme znovu při jiné bakalářské promoci (čís. 62; C 202v — 203r; E 70v — 71v). I když zachytíme některé ozvuky projevu na stejné téma čís. 47, jsou řeči vcelku odlišné. Tentokrát získává akademickou hodnost blíže určený mistr svobodných umění:

venerabilis vir magister N., velud bonus miles primo stipendia procitatis liberalium arcium tam trinit quam quadrinii laboriose utiliter acquisivit.

Zůstává otázkou, kdo je magister N. Uvedení titulu mistra značně zužuje okruh osob, které by připadaly v úvahu, ale samo o sobě nestačí k bližším závěrům. Pokud bychom nechtěli iniciálu N. chápat jen jako formulářový doplněk, pak v době vzniku našeho souboru projevů byli po-

^{44/} MUPr II—1, s. 11.

^{45/} MUPr I, s. 155, I zde je označen *de Moravia*.

^{46/} MUPr II—1, s. 17.

výšení na bakaláře práv dva mistři N., totiž Mag. Nicolaus de Cracovia v roce 1385 a Mag. Nicolaus Lowenberg v roce 1393.^{47/}

S případy, kdy byli promováni dva bakaláři, jsme se už setkali. V promoční řeči Preceptor, per totam noctem laborantes nichil cepimus, in verbo autem tuo laxabo rethe, Luc. 5,5 (čís. 64; C 205v — 206r; E 73v — 74r). Incipit projevu zní: Beatus Iob fragilitatis humane. Setkali jsme se s ním ve dvou rektorských rekomendacích, čís. 4 a 6. Jde tedy o odstavec, který se častěji opakoval jako úvod proslovů. Bakalariandi jsou osloveni v plurále, aniž je řečeno, zda byli dva či více, a zamlčena jsou i jejich jména.

Pouhým výtahem z rekomendace čís. 51 na téma Stella ista sicut flamma chruscat je i krátký zlomek na tentýž text (čís. 69; C 210v — 211r; E 79r), ve kterém není bakalář jmenován.

Osobu bakaláře prozrazuje nepochybně řeč Qui sitit, veniat et bibat, Ioh. 9,37; zde je verš převzat z jeho opakování v Dekretu Gratianově C. 33 q. 5 c. 9 (čís. 76; C 217r — 219r; E 85v — 87r). Bakalariand je nejprve uveden jen svou mistrovskou hodností:

Venerabilis vir magister N. primo stipendia liberalium arcium tam trinit quam quadrinī laudabiliter conscendens ...

Vzdělav se ve svobodných uměních, dává se nyní do služby kánonů:

ideo ipse sapienciam et eloquenciam septem liberalium arcium in usum sacrorum canonum ...

V dalším textu je bakalariand osloven přímo svým jménem:

Cum ergo magister Girarde pro vobis faciant literarum scientia, morum honestas et fama multipliciter approbata, de electionibus Innotuit (X 1. 6. 20) ...

Je to M. Geraldus de Groningen, který dosáhl gradu bakaláře roku 1384,^{48/} když byl již dříve v Praze dosáhl titulu mistra.^{49/} V další kapitole se setkáme s jinou řečí, jež se ho týká, totiž projevu při jeho zkoušce rigorózní (čís. 63).

Na bakalářských promočních projevech se ukázalo, jak nesnadné je určování osob bakalariandů i dat. Ještě menší, ba zcela mizivá naděje je, že bude možno rozpoznat autorství řeči, protože ani zachovaná znění ani úřední záznamy univerzitní matriky nedovolují dosáhnout byť i jen pravděpodobnosti. Původ takových projevů zůstává anonymní. Nepomohl by asi ani stylistický rozbor. Jednak nemáme možnost v nečetných dílech, která se z právnické univerzity dochovala, rozeznat individuální znaky autorova slohu, jednak ani obsah projevů tomu nenapovídá. Podobně jako u rekomendací rektorů i u jiných projevů, jimiž se budeme ještě zabývat, jsou i řeči při bakalářských promócích schématické, probíhají v ustálených formách, obsahují skoro tytéž obraty a nejednou sahají bez rozpaků ke starším předlohám a opakuji z nich celé odstavce téměř be-

ze změn. Některé fráze jsou dokonce zcela stereotypní, jak se pozoruje u chvály nového bakaláře pro jeho píli při studiu a pro čistotu jeho mravů, nebo v závěrečné častěji postižitelné formuli, že akademických gradů se má dosahovat postupně ve správném pořadí. Životnost projevu nebyla v jeho literárním zpracování, nýbrž v řečnickém umění promotora.

PROMOCE DOKTORSKÉ

Daleko významnější a obřadnější než bakalářské byly promoce nových doktorů, i když jsou, jak z povahy věci vyplývá, daleko řidší. Už sama rigorózní zkouška, velmi obtížná, se konala slavnostním způsobem a doktorand byl při ní představen shromáždění doktorů a povzbuzován k jejímu úspěšnému složení propracovaným proslovem, který přednášel jeho učitel a protektor, doktor dekretů.

Již dřívějším badáním byly podobné řeči zjištěny v kodexu UK III C 2 a důsledně rozebrány.^{50/} Protože ani projevy v naší sbírce, třebaš četnější, se nevymykají ustáleným formám, je možno od obecných znaků upustit a věnovat se objasnění obsahu jednotlivých řečí.

Rigorózní zkoušce se mohli podrobit najednou i dva či více uchazečů, kteří byli doktorskému kolegiu představeni ve společné řeči. Takovou máme v propracovaném projevu na verš Ite et vos in vineam meam, Matth. 20,4 (čís. 63; C 203r — 205r; E 71v — 73v). Řečník totiž praví: Sic venerabiles viri a. b. c. amore scientie peragatis ... studiis in hac regia urbe. I když by bylo možno usuzovat, že kandidáti byli tři, není tento závěr nutný. Formule mohla naznačovat, že jich byl větší počet než jeden a jejich jmenovité představení to také potvrdilo. V dalším jsou totiž jmenováni jen dva zkoušení:

et quia honorabiles viri, domine h., magister Girarde, per longa tempora in hac vinea huius alme universitatis laborando constituistis vos plantatores ... legendo, repetendo et alios actus scolasticos exercendo.^{51/}

Jmenování Girarda vede ke zjištění, že může jít o jedinou osobu, která nese toto jméno: Gerhardus Radnic de Grünighen, jak je zapsán v matrice mezi licenciáty k roku 1386 a k roku 1387 i mezi doktory.^{52/} Jiný Gerard v Praze této hodnosti nedosáhl. Jeho studijní dráha je spjata s pražskou univerzitou, kde dosáhl hodnosti mistra svobodných umění i bakaláře práv, jak jsme se o tom již dozvěděli při příležitosti jeho promoce bakalářské. Později prošel i univerzitou heidelberskou, vídeňskou a kolínskou, kde zaujal významné postavení.

Rozeznání data jeho zkoušky pomáhá určit, kdo byl onen dominus h.

^{47/} Tamtéž, s. 12 a 17.

^{48/} Tamtéž, s. 12.

^{49/} Tamtéž, s. 163.

^{50/} M. BOHÁČEK, Nové prameny, s. 68 ns.

^{51/} Je to přibližně stejná formulace, jež se opakuje při doktorských zkouškách, viz M. BOHÁČEK, tamtéž, s. 70.

^{52/} MUPr II—1, s. 3.

Spolu s Gerardem z Groningen se stal licenciátem dekretů Henricus Wasmodi de Rodenberg, farář kostela sv. Viperta v Erfurtu.

U téže řeči je v rkp. C v textu a v rkp. E na okraji vložena poznámka: *De hoc vide materiam in arenga Qui perspexerit in 2° sexterno folio primo*. Je to odkaz na řeč, pronesenou při jiné doktorské promoci, čís. 16, o které bude podána zpráva též v této kapitole. Přesný odkaz na folia ale nesouhlasí se složením rukopisů, je stejný v obou rukopisech a byl tedy mechanicky opsán z předlohy. V rkp. E jsou provedeny četné opravy a připojeny poznámky na okraji.

Prezentace uchazeče o titul, rozvíjející verš *Omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium*, 1. Cor. 9,24 (čís. 72; C 213r — 214v; E 81r — 82v), je zapsána pod nadpisem *Pro domino Adam*. To by vedlo k představě, že je doporučován k rigorózní zkoušce tento Adam, ale ve skutečnosti je doporučován blíže neurčený Iohannes:

Quamobrem dominus Iohannes, quem ... collegio doctorum huius studii alme universitatis canonistarem examinandum presento ...

a dále:

Dominus Iohannes hic presens augustam portam rigorosi examinis sciencie sacrorum canonum valeat subintrare.

I když jsme odkázáni jen na kombinace, přece jen je možno vyjít z nadpisu a vyložit jej tak, že pan Adam představoval doktorskému kolegiu tohoto Jana. Mezi doktory pražské univerzity je zjištěn jediný Adam z Nežetic, doktor od roku 1389.^{53/} Někdy po tomto datu se pokouší o zdolání přísné zkoušky jeho žák, ale tím mohl být jen Jan Kbel, osobnost rovněž dobře známá, který s úspěchem obstál při zkoušce rok po Adamovi 1390.^{54/} I když jde jen o určitý stupeň pravděpodobnosti, zůstává za daných pramenných předpokladů sotva jiná možnost.

Za řečí následují stručné odkazy na biblická místa, která by mohla být tématy kázání, a jiné poznámky teologické, které však už nejsou součástí projevu.

Poslední z řečí při rigorózní zkoušce *Swadeo tibi emere a me aurum ignitum et probatum, ut locuples fias*, Apok. 3,18, (čís. 80; C 221v — 222v; E 90v — 91v) doporučuje jiného blíže neurčeného Jana. Jen ze jména bez další opory nelze určit osobu, protože licenciátů a doktorů Janů bylo na univerzitě několik.

Za projevem následují odstavce, které k němu nepatří. První z nich je výběrem biblických míst o ženě — mulier, při němž si můžeme připomenout, že podobný soubor míst o muži — vir se vyskytuje na jiném místě sbírky. Závěr zde tvoří krátký odstavec o soudcích a spravedlivém soudu.

Naše sbírka obsahuje též několik úplných řečí při doktorských promociích. Také při nich lze většinou jen těžko dosáhnout jistoty, kdo do-

^{53/} Tamtéž, s. 4.

^{54/} Tamtéž, s. 4.

sáhl nejvyššího akademického gradu. Předelat je třeba, že vrcholná část promočního ceremonielu, odevzdání insignií, se popisuje buď v jednotlivých promočních projevech nebo obecně v samostatných odstavcích a bude proto probrána v závěru této kapitoly zvlášť.

První doktorskou řeč uvedl citát *Qui prospexerit etc.* (čís. 9; C 158r — 159v; E 11v — 13r). Neúplnost úvodního citátu je vysvětlena odkazem *Principium vide in alia arenga* tj. čís. 16, se kterou se setkáme vzápětí. Při řeči je třeba uvážit dvě okolnosti, totiž osobu nového doktora a poměr této promluvy k pozdější v rkp. III B 2.^{55/} V obou je doktorand jmenován Iohannes. Jde tu o dvě skutečné osoby nebo jen o formulářové doplnění vzoru? Text obou promluv je parafrází téhož vzoru a obě jsou si blízké, ale nikoli totožné. Není prozatím možné uhádnout, zda před námi leží řeč skutečně proslovená a při jaké příležitosti, protože licenciátu či doktorátu práv dosáhlo v Praze několik Janů.

Ona *alia arenga*, na kterou se odvolal neúplný zápis začátku, je otevřena úplným citováním příslušného místa *Qui perspexerit in lege perfecte libertatis et permanserit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis; hic beatus in facto suo erit*, Jac. 1,25, transsumptive 1 q. 1 Infertur, (čís. 16; C 163r — 164r; E 19r — 20r). Nahlédnutí do Dekretu Gratianova, C.1 q.1 c.23 ukáže, že tam je začátek kapitoly Fertur, což je jen písařská varianta, ale skutečný odkaz na epištolu sv. Jakuba se týká jiného místa, 2,17, a verš 1,25 tam vůbec obsažen není. Toto přehlédnutí bude asi třeba vysvětlit omylem v paměti. Nadpis označuje projev *Sermo pro doctorando*. Nový doktor je uveden iniciálou U. V tom ovšem nelze nalézt vodítko, protože mezi pražskými doktory a licenciáty není jméno začínající s U.

Na závěr řeči je zachycen obřad odevzdání insignií, kdy je nový doktor ozdoben biretem:

Biretum ergo reverendus doctor et dominus meus, dominus P. et ego accipiemus de sancto altari et in signo corone vestro capiti imponemus ad laudem et reverenciam omnipotentis Dei, qui vivit et regnat etc.

Promoční akt konali tudíž dva doktoři, jak víme i ze záznamů matriky o promoci Jana Noeta.^{56/} Nedovedeme říci, kdo byli promotory; začáteční písmeno P. by mířilo na Pavla z Janovic, zatímco druhý z promotorů, který řeč přednášel, nazývá ho svým učitelem — dominus meus, a je tudíž třeba ho hledat mezi mladšími doktory. Identitu osobnosti však nelze určit a také ne rok, kdy k promoci došlo. Připomenout je možno, že na úvod této arengy se odvolává kromě čís. 9 i probrané již čís. 63, řeč při rigorózu M. Gerarda z Groningen.

Jméno doktoranda je vůbec vynecháno v řeči, jejímž tématem není bible, ale římské právo: *Is gradu ceteros antecedit, quem stipendia lon-*

^{55/} M. BOHÁČEK, *Nové prameny*, s. 73.

^{56/} MUPr II—1, s. 2—3; promotory byli Kuneš z Třebovle a Bohuslav z Krnova.

giōra et labor prolixior fecit anteire. Jde o citát z Justiniánova Codexu Cod. 1.31.2. i.f. (čís. 32; C 173v — 174r; E 34r — 34v). Ve zběžné informaci není možné rozpoznat, zda řeč byla skutečně proslovena, nebo zda ještě spíše byla sestavena jako vzor. Tomu také nasvědčuje i neuzavřenost projevu, který by bylo možno dále doplnit. Cenný je obsah řeči, jejímž hlavním motivem je oslava práce.

Úplnou slavnostní řeč při promoci nepředstavuje krátký projev na námět *Ecce arbor in medio terre; altitudo eius nimia*, Dan. 4,7 (čís. 34; C 174r — 174v; E 35r). Není ale důvodů pochybovat, že projev byl přednesen buď při doporučení k přísné zkoušce, nebo je výtahem z promoční řeči. Řečník představuje univerzitu

reverendum patrem dominum Iohannem episcopum Chlocorenssem domino rectori et in persona ipsius toti universitati canonistarum huius venerabilis studii presentatum attolere blanditiis verborum non oportet.

Setkáme se brzy s dalším projevem, který je přednesen v přítomnosti téhož biskupa (čís. 50). Objevují se tu tedy dva doklady o přítomnosti cizího hodnostáře, který dosud unikal pozornosti a teprve nyní byl učiněn pokus o jeho identifikaci.^{57/} Jde o tutéž osobu, která byla zapsána mezi doktorandy nejstaršího období existence právnické univerzity před rokem 1382 jako D. Ioannes, episcopus Glogarensis, hic doctoratus,^{58/} ale jinak o něm nebylo nic známo. Podle názvu diecéze může jít jen o biskupství Clogher v Severním Irsku. Třebaže překvapuje, že biskup tak odlehlého místa byl promován v Praze, přece jen to lze vysvětlit tím, že původem byl mnichem kláštera skotů ve Würzburgu, odkud bylo snadné spojení s Prahou. A již tehdy nesl hodnost bakaláře práv. Tomuto zjištění neodporuje ani jeho jméno Iohannes O'Corcoran, tedy křestní jméno je v plné shodě se všemi zmínkami v pražských pramenech. Jeho působení v úřadě trvalo od roku 1373 do roku 1390.^{59/} Ve všech zmínkách je titulován jako biskup; to znamená, že pražského doktorátu nabyl už jako nositel této vysoké hodnosti.

Podrobnějším rozbořem bylo možno dosáhnout určitého stupně pravděpodobnosti, že clogherský biskup Jan se stal doktorem pražské univerzity někdy mezi léty 1377 a 1380.^{60/} Ve všech zmínkách se také zdůrazňuje, že byl hic doctoratus; to značí, že v Praze nestudoval od svých počátků a jen zde vykonal univerzitní akty nutné pro připuštění ke zkoušce, kterou také složil s úspěchem.

Mimochodem je možno dodat, že totéž téma se opakuje i dále, čís. 34,

^{57/} J. KEJŘ, Irský biskup na pražské právnické univerzitě (viz pozn. *)

^{58/} MUPr II—1, s. 1.

^{59/} C. EUBEL I, s. 192.

^{60/} Viz J. KEJŘ, jako v pozn. 57. Termíny a quo a ad quem jsou dány daty, kdy získali doktoráty poslední v pořadí před ním Wildericus de Mitra, asi 1377—1378, a první po něm Jan z Jeřeně 1380. Na období po roce 1377 dovoluje soudit také skladba probírané sbírky projevů, když od tohoto roku lze sledovat prakticky veškerý zapsaný text. V právě citovaném článku jsem se pokusil o ještě přesnější datování k roku 1379, ale opora pro to nedostačuje zcela.

kde se výklad shoduje svým obsahem, ale je kratší bez uvedení jména.

Další projev při doktorské promoci podává dosti náznaků, aby mohl být blíže určen. Uvozen je veršem *Quasi vas aureum, solidum, ornatum omni lapide precioso*, Eze. 28, de pe. di. 2 Principium, u kterého došlo k přehlédnutí. Verš se totiž čte v Eccli. 50,10 a u Ezech. 28,13 je jen jeho ozvuk ve slovech *omnis lapis preciosus*, ale jinak věcná souvislost prokázána není. Ezechielovo proroctví je pak převzato i na uvedeném místě Dekretu Gratianova, de. pen. D.2 c. 45. V obou rukopisech je pak podle jejich společné předlohy místo správného *lapide* zapsáno *lampade*, což je v E dodatečně opraveno. V řeči je důležitý pasus o odevzdání insignií:

demum receptis insigniis doctoralibus a venerabili viro domino Cunssone, custode huius Pragensis ecclesie, decretorum doctore eximio.

Z univerzitní matriky víme, že Kuneš z Třebovle byl spolu s Bohuslavem z Krnova promotorem Jana Noeta za rektorátu Oldřicha Medka ze Šelnberka v roce 1385.^{61/} Tomuto datu odpovídá i hodnost *custos ecclesiae Pragensis*, kterou Kuneš z Třebovle v té době skutečně zastával.

Pochybnosti o osobě povýšeného a o datu nevzniknou u promočního projevu Surge, tolle uxorem tuam, Gen. 19,15 (čís. 82; C 223v — 225v; E 92v — 94v). Řeč vyhláší úspěšné podstoupení zkoušky:

dominus Adam, canonicus ecclesie Olomucensis et rector ecclesie parochialis in Ratber ... cum ex impulsu eximiorum virorum dominorum doctorum in decretis, totius collegii huius almi studii Pragensis rigoroso examine precedendo ... unanimi et concordii approbatione, nemine discrepante, victor ... exivit.

Adam z Nežetic se tedy objevuje v našem souboru projevů již potřetí, když zaznamenána je řeč při jeho bakalariátu, čís. 58, a jeho vystoupení jako promotora při doktorátu snad Jana Kbela, čís. 72. Nyní máme tedy projev při jeho vlastní doktorské promoci z roku 1389.^{62/} Nebylo sice dosud známo, že byl farářem v Ratiboři, znám byl jen jeho farářský úřad v Ostravě, přesto však nelze pochybovat, že se promoce týká jeho. Je to jediný Adam, který získal v Praze doktorát dekretů.

Citovaná pasáž z projevu, kde se praví, že všichni souhlasili s udělením titulu *nemine discrepante*, ukazuje, že o udělení se hlasovalo. V projevu je ještě další závažná pasáž, která svědčí, že k udělení doktorátu dával předběžné svolení arcibiskup jako kancléř univerzity:

Tandem per reverendissimum in Cristo patrem et dominum, dominum Iohannem, archiepiscopum Pragensis ecclesie et apostolicę sedis legatum, cancellarium huius almi studii dignissimū, data sibi licencia docendi et potestate ascendendi kathedram doctoralem, audire meruit: Surge, tolle uxorem tuam, videlicet scienciam sacrorum canonum.

Vrcholným okamžikem při udělení doktorátu bylo odevzdání insignií, které nebylo jen symbolickým aktem, nýbrž mělo konstitutivní povahu. Bylo provázáno proslovem, který přes obsahovou podobnost při různých

^{61/} MUPr II—1, s. 2—3.

^{62/} Tamtéž, s. 4. Licenciátu nabyl již roku 1384, tamtéž, s. 2.

promocích nebyl sestaven podle pevného formuláře a dovoloval řečníkovi různé stylistické úpravy. Ukazuje se také, že ne vždy byly znaky doktorské hodnosti předávány v témž pořadí. Zpravidla poslední bylo odevzdání biretu, které — i ve slovních projevech — bylo dovršením promočního ceremoniálu a povyšovalo už k doktorské důstojnosti. U některých projevů pak není zapsán plný text, který byl při odevzdání prosloušen, ale v takových případech se o odevzdání insignií děje aspoň zmínka.

Samostatně je slavnostní odevzdání insignií ve stručnější podobě zaznamenáno pod nadpisem *Ad tradicionem insigniorum* (čís. 8; C 158r; E 11v), kde sestaveny výroky při odevzdání prstenu, při polibku a při symbolickém předání knihy. V těsně následující promoční řeči, čís. 9, která byla probrána již výše v této kapitole, se mluví o prstenu, polibku a biretu. Odevzdáním biretu končí obřad i v čís. 16:

Biretum ergo reverendus doctor et dominus meus, dominus P. et ego accipiemus de sacro altari et in signo corone vestro capiti imponemus ad laudem et reverenciam omnipotentis Dei, qui vivit et regnat etc.

I jiné proslovy při odevzdání insignií používají podobnosti, v němž je bilet přirovnáván koruně. Je zřejmé, že položení biretu na hlavu promovaného ho povznášelo k vyšší hodnosti, tím spíše, že i náboženský moment byl zdůrazněn při převzetí biretu z oltáře.

Vzory projevů při odevzdání insignií jsou zapsány i nezávisle na určité promoci (čís. 31; C 173r — 173v; E 33v — 34r):

Quia ergo reverendus pater et dominus, dominus abbas presencialiter doctorandus est, ille vir ... merito se dignissimum reddidit, ut doctoralibus decoretur insigniis. Venio igitur ad insignia per vos doctoratus petita.

V následujícím odstavci je vypočítáno šest aktů, které dohromady tvoří ceremoniel doktorského povýšení:

Et primo kathedram peciisti in signum honoris et glorie... Secundo peciisti librum ... Tercio anulum ... Quarto benedictionem ... Quinto osculum ... Sexto biretum ...

Tyto formulace potvrzují, že uchazeč musel o udělení insignií požádat, jak už bylo dříve zjištěno.^{65/} V případě tohoto projevu je doktorand titulován abbas, ale mezi doktory pražské univerzity není žádný opat. Jediný nositel tohoto důstojenství je Donald, opat norimberského kláštera skotů, ale ten dosáhl jen bakalariátu. Nicméně to tentokrát nemusí znepokojit, protože zapsaný projev má smysl vzoru, jak je vidno i z pokračování:

Vel dic biretum in signo corone ... Anulum de auro precioso ... Osculum ...

Řečníkovi se tudíž nabízí ještě jiná formulace a nelze tedy předpokládat, že by šlo o řeč pronesenou při určité promoci, a proto ani titul promovaného není směrodatný. Označení abbas je nepochybně jen doplněním obecného vzoru.

V šesti stupních se vyznamenání insigniemi děje i v závěru promoce

^{65/} M. BOHÁČEK, Nové prameny, s. 73.

Adama z Nežetic, která byla rovněž probrána výše. Zde doktorand dostává:

... anulum, non ex quolibet metallo compositum, sed aureum ... Osculum ... Kathedram preeminencie doctoralis ... Librum primo clausum, ne tacenda proferatis, secundo apertum, ne proferenda reticeatis ... Sexto et ultimo, biretum ...

REKOMENDACE KANONICKÉHO PRÁVA

Pravidelnou součástí promočních promluv či rekomendací rektorů byly odstavce s chválou kanonického práva. Takové texty se ale dochovaly také samostatně a tvoří pak literární útvar bez vázanosti na určitou příležitost. Nemáme přímý doklad, že by rekomendace kanonického práva přednášel nový doktor při své promoci, a zejména nebylo možno zjistit souvislost tématu rekomendace s přednáškami, které autor konal na univerzitě, jak bylo běžné u teologů.^{64/} Přesto lze chvály kanonického práva pokládat za součást univerzitních slavností a za příležitost, kdy se mohl řečník blýsknout svým rétorickým uměním.

Již bylo stručně poukázáno v kapitole o rekomendacích rektorů, že anonymní promluva, ve které chybí jméno rektora, na námět *Nemo assumat sibi honorem*, čís. 41, má v obou rukopisech u odděleného odstavce marginální záznam *Commendacio sciencie iuris canonici*. Řeč při promoci blíže neurčeného doktora Jana, o níž byla výše řeč, na biblický verš *Qui prospexerit*, čís. 9, se zahajuje distinkcí, jejímž prvním článkem je rekomendace:

In quibus verbis tria inveniuntur. Primo tangitur commendacio sapiencie iuris canonici, ex qua surgit dominium perfecte libertatis...

Z toho plyne, že rekomendace byla součástí promluvy a že ji tedy přednášel promotor. Oslavou kanonického práva byla také zahajována čtení na některou knihu zákonů, jak to ukazují v mladší době tři incepte lektury *Liber Sextus*, jak je přednesl Iohannes Weiburg.^{65/}

Jiné projevy k chvále kanonického práva, které je samozřejmě vyzdvižováno jako vrcholná věda, nejlépe sloužící potřebám církve i víry, jsou obsaženy v projevech zapsaných samostatně bez vázanosti na určitou ceremonii. Byly to slohově pečlivě vypracované skladby, v nichž přednášející chtěl ukázat svou učenost a výmluvnost. V těchto textech tedy převažuje rétorika a smysl pro okázalost nad vnitřní náplní řeči.

Do tohoto literárního druhu lze zařadit nejprve řeč na téma *Dabo vobis os et sapienciam, cui resistere non poterit*, Luc. 21,15 (čís. 10, C 159v — 160r; E 13r — 14r), jejímž hlavním předmětem je vyzdvižení významu vědy o posvátných kánonech. Lze snad hledat souvislost s probrouzenou již promoci doktora Jana, čís. 9, která bezprostředně předchází?

^{64/} J. SEDLÁK, Studie a texty k náboženským dějinám českým 2, s. 370.

^{65/} M. BOHÁČEK, Nové prameny, s. 67.

Námětem další řeči je verš Venite fili et audite me, timorem Domini docebo vos, Is. 33,12 (čís. 13, C 161r — 162r; E 15v — 16v). Jejím obsahem je rovněž chvála prospěšnosti kanonického práva, takže ji lze plným právem označit jako Sermo de praestantia scientiae iuris canonici.^{66/}

Mezi recommendationes iuris canonici patří nejspíše i projev, který se neopírá o žádný biblický citát a po invokaci In nomine sancte et individue Trinitatis etc. přímo oslovuje přítomné Reverendi patres et domini (čís. 25; C 169v — 170v; E 28v — 30r). V samém závěru je řečník připraven podrobit se opravě a doplňkům svého učitele, nejmenovaného doktora, a ostatních přítomných:

cum correccione, informacione et supplecione domini mei doctoris hic presentis ac aliorum dominorum assistencium concludatur fine adoptato. Dovolávání se korektur profesora ukazuje, že řeč přednesl nositel nižší hodnosti, snad při příležitosti studijní přípravy.

Jako rekomendaci je třeba chápat i projev Apud te est fons vite, Ps. 35,10 (čís. 36; C 176v — 177r; E 37v — 38v), u něhož je v rkp. E v závěru marginální poznámka: *Recommendacio sciencie canonice comparando fonti.*

Odkaz na tuto rekomendaci je připojen u dalšího projevu In hoc vocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis, 1. Pet. 3,9 (čís. 45; C 181v — 183r; E 44v — 46r), kde se na závěr čte v rkp. C: *Vide comparando fonti scienciam iuris canonici in arenga Aput te est fons vite. Verte 6 cartas.* To odpovídá složení kodexu. Projev má zvláštní postavení mezi ostatními rekomendacemi práva, protože je v něm jmenován Iohannes Strocus de Florencia,^{67/} mluví se o dělení Dekretálů a několikrát i o Sextu, ale nápadné je opětovné zdůrazňování práva civilního — římského, které je výjimkou v pražské učené tvorbě, zaměřené převážnou většinou na kanonistiku.

KÁZÁNÍ

V dosavadním průběhu práce se vršily mnohé obtíže pro správné určení a časové zařazení jednotlivých projevů. Snazší není ani pokus o zařazení různých kázání, která jsou ve značné míře začleněna do našeho souboru. Jejich rozptýlení a zlomkovitost nedovoluje jejich syste-

^{66/} Viz záznam v Katalogu rukopisů knihovny Metropolitní kapituly pražské u tohoto kusu.

^{67/} Osobnost bude ještě třeba znovu ověřit. Z proslulé florentské rodiny Strozzi pocházeli i právníci, kteří zanechali několik konsilií, avšak setkáváme se jen se jmény Antonius de Strozis Florentinus a Alexander Strozzi; cf. G. DOLEZALEK, Verzeichnis der Handschriften zum römischen Recht bis 1600, Frankfurt am Main 1972, sv. 3, hesla Alexander a Antonius. Tamtéž uvedený Antonius de Siroclis Florentinus je jistě totožný s Antoniem Strozzi a různost jmen lze vysvětlit jen různou ortografií. Jejich literární činnost však spadá do doby mladší. V rekomendaci jmenovaný Iohannes patří jistě této florentské rodině, avšak zatím o něm nedovedu povědět více.

matické utřídění a je velmi obtížné u nich najít vnitřní souvislost. Jen v málo případech se podaří stanovit příležitost, při které kázání bylo prosloveno.

Sbírka kázání postrádá jednotící linii. Mezi kázáními, jež byla proslovena na právnické univerzitě a jsou zachycena v úplnosti jako celistvý text, se najdou i jiná, která byla přednesena při různých svátcích a s univerzitním životem nesouvisí bezprostředně. Navíc se setkáváme s nevelkými a blíže neurčenými texty, které sice rovněž vykládají některé biblické místo, ale nelze je považovat za celistvé kázání. Zařazují-li je do této souvislosti, děje se to jen proto, že svým obsahem se nejspíše blíží kázáním nebo je lze pokládat za přípravy ke kázáním nebo za jejich zlomky.

Z devatenácti kusů sbírky, které je možno zařadit do této kapitoly, jsou čtyři kázání k určitým svátkům, jak je ohlášeno již v jejich nadpisech. Jejich náměty odpovídají církevnímu roku.

První z nich však nevzniklo v Praze a je daleko starší. Je nadepsáno *Dominica III^a post pentecosten. Leccio sancti ewangelii secundum Lucam* (čís. 20, C 166r — 167r; E 23v — 25r). Sám začátek In illo tempore erant appropinquantes ad Iesum publicani et peccatores, ut audirent illum. Et murmurabant scribe et pharisei dicentes, quia hic peccatores recipit et manducat cum illis, Luc. 15,1. Omelia lectionis eiusdem beati Gregorii pape. V rkp. E je dodán po straně přípisek *De choris angelorum*, což dovolilo už poukázat, že je zapsána homilie sv. Řehoře.^{68/} Srovnání s edicí díla Řehoře Velikého, Homiliarum in evangelia lib. II, prokázalo, že předlohou byla opravdu homilie č. 34.^{69/} I když je opis proti původnímu znění místy zkrácen a chybí u něj část závěru, je identita nesporná. Dodán je jen explicit, který už u Řehoře není: Ioh. Apok. 2. c. Angelo Ephesi scribe. Memor esto, unde cecideris, Apok. 2,1 et 5,50. di. Domino sancto, D 50 c.28 § 1, kde je citát z Apokalypsy převzat.

Tato homilie je ve sbírce, pocházející téměř vesměs z pražské právnické univerzity, cizím tělesem a není jasný důvod, proč byla převzata.

Dominica XIII (rkp. E XII.) bylo prosloveno kázání Beati oculi, qui vident, que vos videtis, Luc. 10,23 (čís. 40, C 178r — 179v; E 40r — 41r). V rkp. E jsou dodatečně připojeny četné postranní výklady. Na tento text je odkázáno i v čís. 74, jak se o tom stane zmínka v dalším, kde vynechán výklad téhož verše a sestavena toliko místa z kanonického práva, jednající o poslušnost.

Další kázání k určitému dni je *Dominica in Septuagesima: Ite et vos in vineam meam*, Matth. 20,4 (čís. 75; C 215v — 217r; E 83v — 85r). Totéž téma je také východiskem řeči při bakalářské promoci, čís. 63, a prvních cca 8—10 řádek obou projevů se shoduje. Po závěru kázání

^{68/} A. PODLAHA v Katalogu na příslušném místě.

^{69/} PL 76, col. 1246—1259.

zde následuje tematicky navazující výčet míst z bible, která jednají o vinici.

Konečně kázání *In cena Domini* na verš *Ante diem Pasche sciens Iesus, quod hora venit*, Ioh. 13,1 (čís. 78; C 219r — 221v; E 89v — 90v) uvádí dlouhý citát z bible, na který následuje podrobný výklad.

Přesně je určen obsah řeči *De sancto Petro*: *Per proprium sanguinem introivit semel ad sancta*, Hebr. 9,12 (čís. 35; C 174v — 176v; E 35r — 37v). Zajímavý je hned v úvodu odkaz na římské právo *Illud secundum iura civilia verum fore constat, quod milites in bello morientes...*

Ve sbírce jsou začleněna také dvě kázání synodální. První z nich *Sermo ad synodum*, vykládá verš *Stelle dederunt lumen in custodiis suis*, Jer. 3,34 (čís. 39; C 177v — 178r; E 39r — 40r). S tímto veršem jako východiskem projevů zařazených do naší sbírky jsme se už setkali při bakalářských promociích čís. 11, 28, 58, ale povaha synodálního kázání už předurčuje, že se odlišuje od jiných řečí na totéž téma. V rozsahu, který je v obou kodexech pro kázání vyhrazen, jde o příliš krátký zlomek, jaký pro tak slavnostní příležitost nemohl stačit. Zápis je neúplný, končí náhle uprostřed věty: ... xliii. di. Sit rector, D.43 c.1, debent enim pro subditorum ///, k čemuž je připojena poznámka *Non inveni plus in exemplari*. Tedy již písaři obou rukopisů měli v ruce jen torzo. Při které synodě byla řeč proslouvena, zbývá ještě určit. Přednesl ji pravděpodobně Kuneš z Třebovle.^{70/}

Druhé zapsané synodální kázání je velmi dobře známo. Jeho autorem byl proslulý pražský profesor Kuneš z Třebovle, jinak z Vitic, a přednesl je při synodě 18. října 1377.^{71/} Oba rukopisy přesně označují dílo v nadpise *Collacio synodalis facta per Cunsionem de Wylicz (!), decretorum doctorem*, a také v kolofonu datují *Collacio synodalis recollecta et facta per Cunsionem de Wylicz, decretorum doctorem, anno Domini 1377 in die sancti Luce (18. 10. 1377) in ecclesia Pragensi*. Zkomolení jména de Wylicz místo de Witicz, jak se čte v obou rukopisech, je jistě jen důsledkem nepřesnosti předlohy. Doktor Kuneš byl farářem ve Viticích až do 18. listopadu 1377,^{72/} tedy své kázání proslovil ještě jako nositel této hodnosti, což potvrzuje správnost určení autora i datování.

^{70/} Z. HLEDÍKOVÁ, Synody v pražské diecézi v letech 1349—1419, ČSČH 18, 1970, toto kázání neregistruje. M. ČERNÝ, II „doctor decretorum“ Kuneš di Třebovel, Roma 1988, s. 116, připsal toto kázání Kunešovi z Třebovle opíraje se o informace prof. J. Kadlece a slibuje i pořídit vydání všech Kunešových synodálních kázání.

^{71/} V seznamech literární činnosti pražských mistrů se odkazuje na oba rukopisy, v. J. TRÍŠKA, Životopisný slovník, s. 85; R. ZELENÝ — J. KADLEC, s. 78; P. SPUNAR, Repertorium s. 154—155, dodává ještě rkp. Trier, Stadtbibliothek, 624—1161, 4°, fol. 279r — 280r. Zde došlo patrně k přehlédnutí, protože v rejstříku rukopisů, s. 453, je k tomuto dílu udán rkp. téže knihovny 1205—503, 4°, zatímco prve citovaný rkp. 624 — 1141, 4°, je uveden při díle M. Mařika z Prahy, tamtéž, s. 312. Ale ani tu není jistoty, protože soupis děl M. Mařika, J. KADLEC, Literární činnost mistra Mařika Rvačky, in: Pocta dr. Emmě Urbánkové I, Praha 1979, s. 152—153, cituje rkp. téže knihovny 465—1205. Údaje bude třeba přezkoušet.

^{72/} AJCP I, s. 238, č. 325.

Tématem je verš *Stulte egerunt pastores et Dominum non quesierunt*, Ier. 10,21 (čís. 59; C 193r — 200v; E 60r — 69r). Datum odpovídá nejstarší zjištěné promluvě v naší sbírce, totiž bakalářské promoci Oldřicha Rodenfelda, viz výše pod čís. 11 a 28, a — jak ještě uvidíme — je termínem a quo, kdy začínají části studovaného souboru projevů. Kunšovo kázání je daleko nejrozsáhlejší část sbírky. Pro jeho převzetí sem, i když nevzniklo přímo na univerzitě, nespíše rozhodovalo, že Kuneš byl jejím doktorem; s jeho jménem se setkáváme v naší sbírce i jinde (viz čís. 55).

Kázání na právnické univerzitě se celkem nelišila svou formou od kázání na tří fakultní univerzitě.^{73/} Je jich zachováno mnohem méně a chybí především opory pro zjištění autorství a pro datování. Oslovení posluchačů je pravidelně *Reverendi patres et domini*, které svědčí o vybraném vzdělaném publiku na rozdíl od běžných kázání pro lid.

Takové kázání lze hledat ve výkladu verše *De throno Dei procedunt fulgura, voces atque tonitrua ...* Apok. III° et di. 93 Legitur, tj. Apok. 4,5, a D.93 c.24 — (recte Legimus) — (čís. 21; C 167r — 167v; E 25r — 26r). Jde zřejmě o neúplný opis, protože explicit zřetelně ukazuje k pokračování: *Ideo antequam ad divisionem huius compilationis accedamus, videndum est, que fuit causa prodite legis*. Závěr, který zde chybí, je možno hledat hned v následujícím kuse, který je graficky zřetelně odděleným odstavcem, a také v rejstříku v rkp. C, fol. 26v, je zaznamenán samostatně. Bylo by třeba důkladnějšího studia, aby se zjistilo, zda je celek bez mezer nebo zda něco chybí, ale návaznost dalšího textu je zřetelná: *Clangat tuba ewangelica, filius tonitruui, quem Iesus amavit plurimum, qui de pectore Salvatoris doctrinarum fluentia potavit*: *Presbiter, electe domine, et filius eius*, D.93 c.24 (čís. 22; C 167v; E 26r). Odvolání na tutéž kapitolu z Dekretu Gratianova, odkud je celý tento *passus* převzat, i věcná blízkost v narážce na *filius tonitruui* prokazují souvislost.

Další kázání k univerzitě je uvedeno veršem *Si quis sitit, veniat et bibat, et de fonte eius fluunt flumina aque vive*, Ioh. 7,37 (čís. 46; C 183r — 183v; E 46r — 46v). Už jsme se setkali s bakalářskou promocí čís. 44, která sice volila jiné biblické místo, totiž *Pergite in lumine ignis vestri*, Is. 50, 11, avšak je v první části shodná s naším kázáním, s *incipitem* *Quamvis homo tempore collocacionis in paradiso creatus est pudicus, pacificus et iustus ...* a teprve v dalším průběhu se řeči textově rozcházejí. Kázání *Si qui sitit* je zahájeno oslovením *Reverendissimi patres et domini*, což je při univerzitních aktech obvyklé, ale není úplné. Přerušení je zaznamenáno odkazem *Colligas ex arenga Is gradu circa finem*. Taková arenga není v našem souboru obsažena samostatně a zůstává otázkou, jaký je závěr kázání.

^{73/} Cf. A. SCHMIDTOVÁ (-VIDMANOVÁ), Iohannes Hus, Positiones, recommendationes, sermones, Praha 1958, s. 229 ns.

Pozměňující zásah do biblického textu lze zjistit u kázání *Loquere que decent sanam doctrinam iuvenes exortari, ut sobrii sint*, Tit. 2, 1–2 (čís. 49; C 184r — 185v; E 47v — 49r); v epištole k Titovi není zapsáno *iuvenes, nýbrž senes*. Opakuje se zde pasáž *Qualiter beatus Iob fragilitatis humane insufficienciam*, s níž jsme se už dvakrát setkali v čís. 4 a 6. Pouze v rkp. E, kde jsou o něco pozdější studijní poznámky, jsou připojeny postranní odkazy: *Recipe ad primum Prothoplasti*, tj. čís. 54; *Vide infra in arenga De prole tua*, tj. čís. 50; *Vide in arenga Qui perspexerit*, tj. čís. 9 a 16; *Vide arengam Filie Syon*, ta však není zde obsažena. Kázání ve shodě s tématem *sana doctrina* je výzvou k hlásání čistého učení.

Nupcie facte sunt in Chana Galilee, Ioh. 2,1, zní téma dalšího kázání (čís. 79, C 221r — 221v; E 89v — 90v). Pojednání o manželství, jehož oporu tvoří četná místa z Dekretu a také z práva římského, vyúsťuje v přirovnání, že spojení Krista s církví je manželstvím.

Univerzitní kázání v plném znění shledáváme i dále: *Tibi dabo claves; verba premissa originaliter describuntur Matth. XVI.c., et habentur xxiiii. q.1 in § Si autem*, tj. Matth. 16, 19, a C.24 q.1 d.p.c.4 § 1 (čís. 87; C 231r — 234r; E 101r — 104r). I zde jsou posluchači osloveni *Reverendi patres et domini*. Zevrubný výklad patří k nejrozsáhlejším ve sbírce a opírá se o neobyčejně členité citáty z Písma, z Dekretu Gratianova, svatých Otců i kanonistických autorit. Autor, bohužel zase neznámý, se zřejmě ke své řeči pečlivě připravil a chtěl před vybraným publikem prokázat své rozsáhlé znalosti.

V úvodu k této kapitole jsem už naznačil, že do sbírky jsou zahrnuty i několikateré texty, které nelze pokládat za úplná kázání, nýbrž jen stručně vykládají některé biblické místo nebo jsou jen zlomky určené pro přípravu kázání. Takových textů, často i velmi krátkých, je ve sbírce obsaženo šest.

Na pouhých třinácti řádcích je zapsán s ostatními sousedícími kusy nesouvisící zlomek *Hec arbori comparatur, que secus decursum aquarum transplantatur, cuius non defluet solium nec aliquando desinet facere. Radix arboris ...* (čís. 7; C 158r; E 11r — 11v). Je to symbolický výklad stromu.

Jen jako vzorec pro vložku do kázání je možno chápat šestiřádkový zlomek *Ego pluam vobis panes de celo. Egreditur vir et colligat, que sufficiunt per singulos dies, Exo. XVI, de cons. di. ii Revera*, tj. Exo. 16,4; *De cons. D.2 c.69* (čís. 33; C 174r; E 34v — 35r).

Za sebou následují dva texty na totéž biblické místo *Redde michi leticiam salutaris tui*, Ps. 50,14 (čís. 37; C 177r — 177v; E 38v — 39r; a čís. 38; C 177v; E 39r). Totéž téma jsme poznali při bakalářské promoci čís. 27, ale tam byl text odlišný od obou těchto zlomků, které navíc na sobě vzájemně nezávisí. Sotva je možno chápat je jinak než jako podklad

k využití při kázání, protože jinak nám o sobě nic dalšího neprozrazují.

S veršem *Ecce arbor in medio terre, altitudo eius nimia*, Dan. 4,7, jsme se již setkali při řeči pro biskupa clogherského, čís. 34. Znovu se opakuje jen v desetiřádkovém zlomku (čís. 42; C 180v — 181r; E 43r), který je obsahově shodný, ale zřetelně kratší bez uvedení jmen.

O verš *Surge et unge eum, ipse enim est, quem elegi*, 1. Sam. 16,12, byla opřena rekomendace rektora Jošta Hechta z Rosic, čís. 67. Tam ovšem byl text souvislý a propracovaný ke slavnostní příležitosti. Jeho druhé uvedení (čís. 65; C 206r — 206v; E 74r — 74v) přináší zcela různé znění a nadto nikoli propracovanou řeč. Sice i zde je slaven nejmenovaný rektor, ale jsou vloženy přímo v textu odkazy na jiné arengy, totiž *Nemo assumat*, která se sice opakuje třikrát, ale daleko spíše než na takto uvedenou bakalářskou promoci čís. 29 míří na texty rektorských rekomendací čís. 14 a 41 a na kázání *Cantemus*, což se může vztahovat k jediné řeči, rektorské rekomendaci Křišťana Aroldishusena, čís. 1. I následující část materiálu odkazuje na jinou arengu sbírky: *Ipsa est arbor, que secus decursum aquarum plantatur, in arenga Clamabunt ad Dominum in fine*, což míří buď na čís. 6 nebo na čís. 15. Oba tyto kusy patří k nástupům nových rektorů do úřadu. Následují ještě poukazy i na další arengy, z nichž některé ani ve sbírce nejsou obsaženy. I při studiu kázání se ukazuje, že jejich opisy mohly sloužit k sestavení příštích podobných projevů, které sáhly k jejich motivům jako ke svým předlohám.

Je to nepochybně jen zhruba utříděný materiál pro přípravu univerzitních projevů, který se nejčastěji týká rekomendací k poctě nového rektora. Doplněn je seznamy biblických míst, které se týkají pojmů *vestire*, *vestes*, *albus* a *candidus*, jak jsme se s podobnými zde již setkali.

Ze závěrů, kterých bylo dosaženo při letním studiu kazatelských projevů i příprav ke kázáním, plyne zřetelně zájem o další hlubší propracování všech kusů. Kázání byla neoddelitelnou součástí univerzitního života, ustanovení řečníci si dávali záležet na jejich vzorné prezentaci a také vybrané posluchačstvo vyžadovalo jejich vysokou úroveň. V univerzitních kázáních se nabízí cenný pramenný fond k poznání vědecké a ideové úrovně univerzity.

UVÍTÁNÍ OFICIÁLNÍCH NÁVŠTĚV

S významnými vysokými církevními hodnostáři jako hosty při slavnostních aktech na právnické univerzitě jsme se již setkali. Bylo to při dvojí verzi bakalářské promoční řeči pro Ulrica de Rodenfeld a jeho kolegu Jindřicha, kdy jednou byli osloveni arcibiskup gangrijský a biskup varmijský, podruhé arcibiskup mohučský a ještě další nejmenovaný biskup. Ve studované sbírce projevů nacházíme další doklady

závažných návštěv, při nichž byly proneseny slavnostní uvítací řeči.

Takového druhu je *Arenga domini Henrici de Swelken facta coram cardinali Strigoniensi* s lichotivým námětem *Quasi stella matutina in medio nebulae et quasi luna plena in diebus suis lucet*, Eccli. 50,6 — 7 (čís. 26; C 170v — 171r; E 30r — 30v). Již v samém úvodu prozrazuje řečník své právnické vzdělání, protože opírá svůj výklad o Aegidia de Fuscarariis. První rámcové časové zařazení projevu je možné podle osobnosti přednášejícího Jindřicha ze Stvolenky, který se stal bakalářem pražské univerzity roku 1377^{74/} a ve dvou po sobě jdoucích obdobích 1378—1380 vykonával rektorský úřad. Protože však hned po tomto datu jako přívrženec avignonského papeže musel opustit Prahu, spadá jeho řeč jen mezi právě uvedená data. Tak významného hosta vítal jistě rektor, takže lze návštěvu klást do období mezi pravidelnou dobu volby rektora v dubnu 1378 do dubna roku 1380. Toto datum je možno dále upřesnit. Přítomný prelát byl žádán o přímluvu za univerzitu jednak u papeže, jednak:

aput invictissimum regem Romanorum semper augustum, Deo annuente in imperatore promovendum.

Tato slova mohla být vyřčena až po smrti císaře Karla, tedy po 29. listopadu 1378.

Sama volba námětu k řeči lichotí vzácnému hostu, ale v samém projevu se ozývají oslavné tóny, které měly naklonit přízeň vítaného kardinála, jak o tom svědčí už začátek:

Nullus enim ammiracione debet moveri, si lingua balbucitabit, si siluerint labia, si facies pallescit, sique quelibet membra contramiscebunt ex timore.

Přítomný prelát je osločován:

In hac auctoritate thematicis breviter, pater reverendissime, quatuor vestre paternitati conveniencia possum adoptare ...

a závěr řeči se k němu rovněž obrací přímo s přáním:

valeatis pervenire ad paradisi gaudia celestis, quod ille prestare dignetur ...

Je zde zmínka i o vysoké hodnosti hosta:

Nam enim antea, ut intellexi, fuistis in dignitate archidiaconatus, hodie autem fulcitus estis apice cardinalatus.

Jediným ostřihomským arcibiskupem konce 14. století, který dosáhl hodnosti kardinála, byl Demetrius, povýšený papežem Urbanem VI. 18. září 1378. Ve svůj arcibiskupský úřad nastoupil roku 1379.^{75/} Data tedy odpovídají zjištěným okolnostem.

Přesto přicházíme do rozpaků, protože postrádáme zprávy o přítomnosti kardinála Demetria v Praze, ale uvidíme ihned, že to není překážkou pro uznání správnosti zprávy. Bylo vždy mnoho různých misí, které jsou v mezerovitých pramenech nepostižitelné. Ale lze vycházet z tehdejších živých vztahů mezi Uhrami a českým královstvím, když bylo do

Uher vysláno několik poselstev, protože se jednalo o sňatek králova bratra Zikmunda s dcerou uherského krále Ladislava. Je proto možno připustit, že kardinál Demetrius vyjednával také v Praze — byl ostatně po celou dobu svého pontifikátu diplomaticky činný. Indicií jeho pobytu v Čechách je odlehlá zpráva, že v květnu 1379 odejel král Václav do Písku v doprovodu nejmenovaného kardinála.^{76/} Je nepravděpodobné, že by to mohl být Pilleus, který v té době byl již na cestě do Norimberka,^{77/} a není ani naděje na potvrzení dohady, že královým průvodcem byl snad někdejší pražský arcibiskup Jan Očko z Vlašimě, nedávno povýšený na kardinála, který se svého úřadu již dříve vzdal a v závěru života se na diplomatické scéně už téměř neobjevoval. Naproti tomu, spojíme-li nesporná data, kdy mohl být akt vítání na univerzitě vykonán, s údaji o kardinálu Demetriovi a vezmeme-li v úvahu složitá jednání mezi českým a uherským královským dvorem, nekladou se, jak se zdá, žádné překážky domněnce, že Demetrius byl právě tehdy v Čechách. Není důvodu, proč odepřít historickou průkaznost bezpečně dochovanému a v poměrně krátkém rozmezí datovatelnému projevu rektora Jindřicha ze Stvolenky k počtě ostřihomského kardinála, který byl zdvořile uvítán jako vzácný host na pražském právnickém učení.

Jiná slavnostní řeč se opřela o téma *De prole tua venit tibi paternitas*; pro patribus tuis nati sunt tibi filii etc. lxviii. di. Quorum vices, D.68 C.6. Je to kapitola papeže Urbana II., v níž byl převzat citát ze sv. Augustina (čís. 50, C 185v; E 49v). Kapitola prokazuje, že biskupové zastávají v církvi místa apoštolů. Volba tématu ukazuje zřetelně, že projev chtěl lichotit přítomným prelátům, kteří jsou v rozhodné pasáži řeči jmenováni:

... quos constituit principes super omnem terram: Olim venerabilem patrem nostrum scilicet episcopum Clodoriensem et decretorum doctorem huius universitatis alme, nunc etiam reverendissimum patrem dominum nostrum archiepiscopum Nidrosiensem, quem propter sui presenciam verbis attollere non oportet.

S prvním z obou jmenovaných jsme se již seznámili, když jsme poznali projev, který byl proslouven při jeho prezentaci k doktorské zkoušce nebo při jeho promoci, čís. 34.^{78/} I zde je zdůrazněno, že dosáhl doktoraátu v Praze, stejně jako v zápise o tom v univerzitní matrice. I když není zcela jisto, zda byl právě osobně přítomen, jak ukazuje obrat v jmenování *olim* a *contrario nunc*, přece jen nebudeme váhat zařadit řeč do doby jeho pobytu v Praze, který, jak jsme viděli, spadá mezi léta 1377 a 1380.

Druhý z přítomných hodnostářů, který poctil vysoké učení svou návštěvou, byl arcibiskup Nidrosiensis. To však jednoznačně ukazuje na

^{74/} MUPr. II—1, s. 9.

^{75/} C. EUBEL, I, s. 465.

^{76/} Chroniken der deutschen Städte, Bd. 14, s. 724.

^{77/} J. SPĚVÁČEK, Václav IV., s. 123.

^{78/} Viz výše citovaný článek J. KEJŘ, Irský biskup.

arcidiecezi Drondheim v Norsku.^{79/} V té době zaujímal drondheimský arcibiskupský stolec Tronderus Gendari,^{80/} psaný též Thandro,^{81/} jehož pontifikát spadl do let 1371 až 1381. Ani u něj, pokud je mi známo, se zatím nevědělo o jeho návštěvě Prahy ani že přišel na právnickou univerzitu, ale nedovedu říci, kdy a při které příležitosti se to stalo.

Vysoce významnou návštěvu vítala univerzita také řečí nadepsanou *Coram cardinali*: Ecce constitui te hodie super gentes et regna, ut evellas et destruas ..., Ier. 1,10 (čís. 81; C 222v — 223v; E 91v — 92v). Přítomný hodnostář není sice jmenován, ale z titulu a oslovení se dá snadno dedukovat, kdo to byl. Práví se:

Loquor coram eo, qui sancte Romane ecclesie cardinalis et apostolice sedis de latere legatus existit,

a dále je dodáno ještě výrazněji:

Sic R. P. ex sacro collegio cardinalium solus a S. P. electus, ut legacionis officio per nonnulla regnorum ac terrarum spacia fungeretur, quare non inmerito vocatus est a Domino tamquam Aaron.

Tato charakteristika se hodí na jediného kardinála Pillea de Prata. Univerzitní řečník v závěru řeči, jak to bylo obvyklé i v jiných případech a jak jsme již poznali při řeči na počest ostrihomského kardinála Demetria, žádá pokorně vzácného hosta o přímluvu:

tam apud sanctissimum in Cristo patrem dominum nostrum Urbanum, divina providencia papam sextum, quam etiam apud invictissimum dominum Wenceslaum regem Romanorum et Bohemie semper augustum,

aby poskytl kanonistické univerzitě svou ochranu. Přijetí na univerzitě spadá jistě do doby Pilleovy legace ke králi Václavovi, a budeme je proto hledat někdy na jaře 1379. Je to doba, krytá souborem projevů v našich rukopisech. Vše další by bylo už jen vyslovením domněnek; snad lze jen upozornit na slavnostní přísahu věrnosti krále Václava papeži Urbanu VI., kterou z jeho rukou přijal za přítomnosti vysoce postavených svědků 5. dubna 1379 právě Pilleus de Prata. Spadala by snad jeho návštěva kanonistické univerzity do těchto dnů? Jeho návštěvě na univerzitě nebyla zatím věnována pozornost.

Nejen představitelé duchovní moci, ale také reprezentant světské vlády navštívil pražskou právnickou univerzitu. Dokládá to uvítací řeč na téma Unde michi hoc, Luc. 1,43 (čís. 68; C 210r — 210v; E 78v), která se obrací k hostu přesně označenému:

Sic ista universitas nostra potest dicere: Unde michi hoc, quod magnificus dominus Gorliczensis et Lucemburgensis dux dignatus est eam visitare. Iohannes enim est nomen graciosum, ut dicit prima glossa in prohemio Clementinarum.

Již citace řádné glosy ke Klementinám, která zní: Iohannes, gratiosum hoc nomen ... a vztahuje se k publikační bulle vydané papežem Janem

^{79/} GRAESSE — BENEDIKT — PLECHL, Orbis Latinus II, Braunschweig 1972, heslo Nidrosiana.

^{80/} EUBEL I, s. 366.

^{81/} GAMS, Series episcoporum, s. 335.

XXII., znamená vyjádření úcty k přítomnému vévodovi Janovi Zhořelec-kému. I tentokráte řeč vrcholí prosbou o ochranu:

Quare illustris et magnifice domine hanc universitatem, vestram famulam humilem et devotam, innanis benignitatis magnifice gracie humiliter recomendo, ut sub vestra alarum protectione sedendo quiescat in pulchritudine pacis.

Nelze bezpečně určit, při které své návštěvě Prahy vévoda Jan univerzitu navštívil; vždyť mohl být v Praze i jindy, než o tom podávají zprávu pramenné doklady. Nicméně lze připustit pravděpodobnost, že se to stalo roku 1388 při jeho svatbě uspořádané v Praze,^{82/} když průběh slavnosti mohl dát i podnět k oficiální návštěvě univerzity. Pozdější návštěvy v letech 1394 až 1396 v době panské vzpoury proti králi Václavovi jistě nebyly vhodnou příležitostí a nadto se vymykají časovému rozmezí, které je zachyceno v naší sbírce. Tato návštěva vévody Jana na univerzitě kanonistů zatím nebyla zaznamenána.

TEXTY CIZÍHO PŮVODU

Do seriálu univerzitních aktů se dostaly výjimečně i texty, které nevznikly pro účely výuky nebo obřadných příležitostí na univerzitě. Bylo tomu tak již při dvou synodálních kázáních, jedním z roku 1377, jehož autorem byl dr. Kuneš z Třebovle, druhém zatím neurčeném ani datem ani osobou původce. Do sbírky byly zařazeny jistě proto, že vzešly z duchovní dílny pražských právníků, což u kázání Kunšova je jisté a u druhého to lze předpokládat. Z provenienční jednoty se vymýkají dvě řeči, které vznikly na univerzitě v Perugii.

První z nich nese název *Domini mei, domini Angeli, doctoris doctorum (decretorum?)*, *vicarii domini Perusini episcopi, sacre sciencie iuris canonici professoris digni, sermo*. Řeč se opírá o verš Písma In illo tempore dixit Iesus turbis Iudeorum: Ecce ego mitto ad vos prophetas, sapientes et scribas, Matth. 23,34 (čís. 17; C 164r — 165r; E 20r — 22r). Dle perikopy jde o kázání v den sv. Štěpána. Důkladně propracovaná řeč se odvolává na sv. Jana Zlatoústého, Homilia Iohannis Os aurei prophetas, sapientes et scribas dicit ... a končí ... alii autem per singulas provincias dispersi sunt, ut perirent.

Za opisem řeči je umístěn kratičký oddělený odstavec, zachycený v obsahu rkp. C jako zvláštní kus sbírky, ale jde jistě o graficky vyčleněný dodatek k řeči Angelově, obsahující požehnání posluchačům, jak to napovídá již začátek: Liberet te Deus, fili amantissime, a devio erroris et in viam prosperitatis te conservet ... (čís. 18; C 165r; E 22r).

Následující kus sbírky se týká téhož učence, ale tentokrát nejde o je-

^{82/} J. SPĚVÁČEK, Václav IV., s. 200.

ho kázání, nýbrž o řeč při jeho promoci, která tedy musela časově předcházet. Nadpis udává přesně: *Arenga facta in studio Perusino per Petrum Urbevetanum episcopum pro licenciando ad doctoratum dominum Franciscum Angeli civitatis eiusdem Perusini*. Tématem je biblický výrok, který není v řeči určen a vynechána jsou místa pro dodatečné vepsání odkazu: *In lege quid scriptum est? Quomodo legis?* Je to verš Luc. 10,26 (čís. 19; C 165r — 166r; E 22r — 23v).

Není snadné zodpovědět otázku, kdo tyto řeči přivezl do Prahy, proč byly zařazeny do sbírky projevů převážně pražského původu a kterých osobností se týkaly. Nevýhodou je, že nemáme po ruce dosti pramenů k dějinám perugijské univerzity a že tudíž je možno pracovat jen s neúplnými výklady v dostupné literatuře.

Dalo by se čekat, že si opisy obou řečí pořídil některý pražský právník, který studoval v Perugii. Zve Angela dominus meus, hlásí se tedy k němu jako ke svému profesorovi. Doklady o studiu Čechů v Perugii jsou sice po ruce, ale patří vesměs době starší.^{83/} Z právníků, kteří patřili pražské univerzitě podle matriky a podle jiných pramenů nikdo nestudoval v Perugii, takže sotva lze zjistit toho, kdo si řeči zaznamenal. Je nutno mít na mysli i možnost, že jde o prostý opis předlohy, který si mohl poříditi i jiný student z Čech v Itálii a zaznamenat jej i s nadpisem. Teprve příští zkoumání snad prokáže, kdo přinesl opis řeči do Prahy.

S pomůckami, které máme k dispozici, nejsem s to poznat, kterých osobností se řeči týkají. Proto zaznamenávám spíše nesrovnatelnosti, které nedovolují dojít k bezpečným závěrům. Dominus Angelus, případně Franciscus Angeli by měl být bratr Balda de Ubaldis Angelus, který se v různých rukopisech jmenuje brzy Angelus Francisci, brzy Franciscus Angeli, i když nejčastěji je označen jen jako Angelus de Ubaldis.^{84/} S nevelkými přestávkami byl profesorem v Perugii v letech 1351 až 1384.^{85/}

Orvietský biskup Petr může být jedině Petrus Boeri, jinak Boherius, jehož pontifikát spadá do let 1364 až 1378.^{86/} Jeho právnícké dílo je známo; jako bývalý opat benediktinského kláštera Aquila věnoval pozornost hlavně předpisům o mnišském životě.^{87/} V Praze je zachován také jeho spisek *Tabula Decreti*.^{88/}

^{83/} F. TADRA, Kulturní styky, s. 275; E. OTT, Das Eindringen des kanonischen Rechts, seine Lehre und wissenschaftliche Pflege in Böhmen und Mähren während des Mittelalters, ZRG KA, 3, 1913, zvláštní otisk, s. 69.

^{84/} G. DOLEZALEK (jako v pozn. 67), hesla Franciscus a Angelus.

^{85/} F. C. v. SAVIGNY, Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter V., Heidelberg 1850, s. 249—255. V úvahu nepřipadá jiný člen rodu Baldeschi Angelus de Periglis, jehož působnost spadá do pozdější doby.

^{86/} EUBEL I, s. 508.

^{87/} J. F. v. SCHULTE, Die Geschichte der Quellen und Literatur des canonischen Rechts II, Stuttgart 1877, s. 256.

^{88/} Rkp. knihovny Metropolitní kapituly pražské I 34, fol. 209r — 228v. O něm se SCHULTE zmínil jen letmo na jiném místě, s. 491, pozn. 6.

Těmto zdánlivě jasným údajům odporují závažná data. Angelus de Ubaldis dosáhl doktorátu už roku 1351 jako čtyřiatvacetiletý, nemohl tedy při jeho promoci mluvit orvietský biskup Petr. Nebyl vikářem perugijského biskupa, nýbrž jen krátce biskupa z Arezza roku 1386.^{89/} Naproti tomu generálním vikářem in spiritualibus perugijského biskupa Andrey Martini (1354—1390) se stal po jeho povýšení na kardinála papežem Urbanem VI. roku 1378 doktor decretorum Franciscus de Marcattello,^{90/} který je v této hodnosti jmenován roku 1380. Nemám však možnost zjistit, zda v Perugii učil a zda se jmenoval též Angelus. Nezbývá mi tedy než ponechat otázku otevřenou a zatím bez možnosti ji správně zodpovědět. Je možno jen upozornit, že tento Franciscus by mohl být představen při svém doktorátu řečí Petra Boheria, jak připouštějí data, ale jde jen o dohad bez důkazu.

RŮZNÉ ZÁZNAMY

Ve sbírce tak mnohotvárné, jakou máme před sebou, není možno všechny její části bezpečně zařadit do tematických okruhů nebo rozeznat, jaké okolnosti jim daly vznik. Budou proto takové texty, které se vymykají až dosud provedenému třídění, probrány nyní ve společné kapitole, ačkoli jejich obsahová různorodost je na první pohled zřejmá.

V záznamech řeči nebo v podkladech pro přípravu látky k přednáškám, které vznikly na kanonistické univerzitě nebo pro potřeby jejích členů, jsou samozřejmě obsažena i některá dílka ryze právnícké povahy. Bylo tomu podobně již u sbírky v rkp. III B 2, kde jsou zaznamenány tři inceptiones — zahajovací přednášky k soustavným čtením Liber Sextus, jejichž autorem byl Iohannes Weilburg. Ve sbírce rukopisů C a E je vložena podobná incepce k výkladům o Dekretálech Řehoře IX.

Zahajuje biblickým výrokem *Corripiet me iustus in misericordia et increpabit me*, Ps. 140,5, a dovolává se obsahově příbuzné kapitoly *Licet* z Dekretu Gratianova, D.45 c.6, která rovněž mluví o napravování chyb laskavostí (čís. 85; C 226r — 228r; E 95r — 97v). Již začátek určuje obsah:

Ad omnipotentis gloriam et honorem nec non rei publice ac scolasticorum utilitatem lecturus volumen Decretalium, unum in essentia et trinum in personis invoco ...

V této větě se spojuje prosba přednášejícího o boží pomoc se začátkem vlastního výkladu, neboť úvodní konstituce Dekretálů *Firmiter credimus* obsahuje rovněž obrat *tres ... personae*, sed *una in essentia*.

Kdo je autorem a ke kterému roku je možno položit začátek lektury,

^{89/} F. C. v. SAVIGNY, s. 252.

^{90/} EUBEL I, s. 396, pozn. 9.

nedovedu říci, vždyť ve zlomcích zpráv o výuce práv v Praze ani přesně nevíme, kdo vůbec o Dekretálech přednášel.

Řešení právnických otázek je předmětem dvou kusů sbírky. První z nich, neobsáhlý projev pod úvodním zbožným nadpisem *In nomine Domini nostri Iesu Christi, habendo pre oculis eundem dominum, qui etiam cordium est scrutator*, začíná: *Casus talis est: Titus (recte Ticius) rex, princeps catholicus ut princeps principatus* (čís. 43; C 181r — 181v; E 43r — 43v), není asi zapsán bezvadně, jak upozorňuje přípis v rkp. E: *Forte vacat illud, quia statim inferius continetur*. Obsah je velmi závažný pro pojetí tehdejších mezinárodních styků. Máme totiž před sebou dobrozdání o platnosti mezinárodních smluv, jestliže se jedna ze smluvních stran proviní schismatem. Na jedné straně, ve smyslu autorova výkladu, zachovávají pravou víru princeps A a jeho syn B, jejich partnerem v přátelské smlouvě je panovník C. Po smrti krále A zůstal vázán jeho syn, ale jeho smluvní protějšek se dopustil schismatu. Je to zjevná narážka na vztahy Čech a Francie. To se zřetelně zrcadlí i ve výslovném uznání papeže Urbana VI., uznávaného českou stranou, zatímco Francie stála při schismatickém papeži Klimentu VII. Dobrozdání, vybrožované odkazy na kanonické právo, hledá odpověď, zda lze takovou smlouvu zrušit. Otázka byla položena v době, kdy papežské schisma narušilo vratkou politickou rovnováhu a kdy vznikla nedorozumění mezi Čechami a Francií. Podrobný průzkum prokazuje, že se to stalo r. 1381.^{91/}

Druhý juristický text, *Conclusiones iuridice*, obsahuje sedm konklusí, jejichž předmětem je přípustnost věčných rent, tedy otázka velmi žhavá a často v právní i teologické literatuře probíraná. Incipit: *Prima conclusio: Census realis, ut in domo ante contractum constitutus...* (čís. 60; C 200v — 200v; E 69r — 69v). Mimochodem lze podotknout, že tehdejší právní věda, v rozporu s některými morálními a filozofickými teoriemi, většinou zastávala, že věčné renty jsou dovoleny ve shodě s právem.

Celkem bez soustavného obsahu jsou různé záznamy, nejspíše přípravy k výkladům na univerzitě nebo snad ke kázáním. Uvedeny jsou citací kapitoly *Dampnamus*, X 1.1.2, ve které se opakuje verš Písma Volo, *ut sint unum in nobis, sicut et nos unum sumus*, Ioh. 17,21 (čís. 88; C 234r — 234v; E 104r — 104v). Kromě odkazů na sbírky kanonického práva jsou uvedena místa ze sv. Augustína a dokonce z *Libri feudorum*, které se jinak, pokud se mi podařilo ověřit, v našem souboru neobjevují.

Právních otázek se dotýká i poučení o *prohibicio sacrorum* se soustře-

^{91/} O francouzské politice Václava IV. J. SPĚVÁČEK, Václav IV., na více místech, cf. s. 111 a 129, kde o listech kardinálů svědčících ve prospěch Urbana VI. Cf. F. M. BARTOŠ, Čechy v době Husově, České dějiny II/6, Praha 1947, s. 15 ns. J. KEJŘ, Dobrozdání pražského právníka (jako pozn. *), rozebral politické pozadí a připravil edici textu.

děním na případy interdiktu. Chybí první část dílka, když zapsaná část zřetelně navazuje na předcházející odstavec, kde bylo pojednáno o *prohibicio officiorum*: *Visum est de prohibicione officiorum, videamus de prohibicione sacrorum, sub quibus includitur prohibicio sepulture...* (čís. 83; C 225v — 226r; E 95r). Závěr zní ... *quia populo interdicto clerici non sunt interdicti, de sen. ex. Si sententia, VI. 5.11.16*,

Kázání *Beati oculi, qui vident, que vos videtis*, které je zapsáno už pod čís. 40, mělo být opakováno znovu (čís. 74; C 215r — 215v; E 83v), ale nestalo se tak. Po uvedení tématu je zde totiž poznamenáno: *Ista arenga habetur ante et bene correcta per addiciones, ideo hic obmittatur*. Bezprostředně následuje, aniž je zjevná souvislost, výběr míst z kanonického práva o poslušnosti; s podobným souborem citátů o některém pojmu jsme se už několikrát setkali.

Ostatní dosud neprobrané zlomky, jež jsou zařazeny v našem souboru, se už neopírají tak těsně o kanonické právo a neřeší právní otázky, i když, jak je u spisů vzešlých z vysokého učení právního samozřejmě, se opětovně opírají o místa Dekretu i papežských zákoníků.

Takový text se začátkem *Quantumcumque florem virtutum refulgeas et non habeas caritatem...* (čís. 12; C 161r; E 14r — 15v) se zabývá láskou k Bohu a bližnímu, uvažuje dále, zda je vyšší stav prelátů nebo řeholníků, a prohlašuje, že:

Prestancia facilius indulgetur, ut ascendat monachus ad presulatum quam presul ad monachatum,

a vyúsťuje nakonec citacemi z Dekretu Gratianova, v nichž biskupové nastupují na místa apoštolů:

Episcopi in locum apostolorum successerunt, xxi. di. In novo (c.2). Debent esse sine crimine, xxv. di. Primum (c.6). Item prudens in diversis scripturis.

Drobný text na dvanáct (rkp. C), resp. třináct (rkp. E) řádek vykládá pojem *corona*. Vychází z biblického verše *Posuisti domine super caput eius coronam de lapide precioso*, Ps. 20,4 (čís. 23; C 168r; E 26r). Důvodem pro zařazení tohoto odstavce je nejspíše podklad pro řeč při doktorské promoci, jejímž vrcholem je vložení biretu na hlavu doktoranda, což se přirovnává ke koruně, jak jsme o tom již slyšeli dříve.

Pod nadpisem *Oracio beati Bernhardi*^{92/} se čte text se začátkem *Flecto genua mea ad patrem domini mei Iesu Christi* (čís. 24; C 168r — 169v; E 26r — 28v). Tento incipit patří dílu sv. Bonaventury *Breviloquium*, hojně rukopisně zachovanému, ovšem několikanásobně rozsáhlejšímu. Mezi díly Bernardovými jsem tento text nedovedl najít.

Neurčité je zařazení odstavce, který přirovnává člověka k nádobě. Začíná oslovením *Venerabiles patres et domini*, což by svědčilo o úvodu k univerzitnímu kázání nebo k některému jinému univerzitnímu aktu.

^{92/} Katalog PODLAHŮV obsahuje záznam: *Expositio orationis s. Bernhardi* bez bližšího údaje.

Vlastní text začíná odvoláním na kapitoly Dekretu Gratianova: Non-numquam in sacra scriptura vasa homines dicuntur, xxiii. q. iii. Nabuchodonosor, Vasis ire, tj. C. 23 q.3 c. 22 a 23. Ibi dicitur vasis ire numquam Deus reddebit interitum (čís. 30, C 173r; E 33r — 33v). Jde však jen o kratičkový text, který nemůže představovat celé kázání, snad jen úvod k němu. Opírá se o citace z Písma a opětovně z Dekretu Gratianova, jejichž smyslem je uvedené přirovnání.

Nepatrný zlomek o pouhých šesti řádcích je zapsán pod nadpisem Sit omnis homo. Začíná Ne sit acephala sicut (E: tamquam) locuste sine capite. Nam membra sine capite funesta sint i. q.i. Illi offerunt, C.1 q.1 c.63 (čís. 77; C 219r; E 87r). Spojují se v něm dvě myšlenky, nejprve o potřebě hlavy v témže těle, potom o jednotě v lásce. Je to snad připomínka rekomendací rektorů, které často zdůrazňují potřebu, aby univerzita měla v osobě rektora svou hlavu.

Zbývá probrat ještě dva texty, které mají dokumentární hodnotu, podobně jako ji měl i právnícký Casus v čís. 43. Nejprve je to *Arenga ante papam*. Volí téma Sol ortus est, Celi enarrant. Apostoli celi appellantur, in quibus divina secreta celantur, ex quibus fulgebat sol sapientie, splendet luna eloquentie. Jsou spolu spojena různá místa bible, totiž Esther 11,11 a Ps. 18,2, (čís. 55; C 189v — 190r; E 55v). Je to slavnostní projev určený jistě pro tak vzácnou příležitost. Máme určitou malou naději rozpoznat původce i dobu vzniku projevu. Pokud je známo, vykonali cestu s posláním k papeži dva doktoři pražské univerzity, Wildericus de Mitra a Kuneš z Třebovle. První z nich však vykonal svou cestu roku 1378 až poté, kdy odešel z Prahy, jako člen vídeňské univerzity, a nadto horlivý přívrženec papeže Klimenta VII.^{93/} Je tedy skoro vyloučeno, že by jeho řeč byla zapsána mezi akty právníckého učení v Praze. Naproti tomu dr. Kuneš z Třebovle vykonal cestu do Říma k papeži Urbanu VI. v zájmu arcibiskupa Jana z Jenštejna dvakrát.^{94/} Poprvé se to stalo na jaře roku 1379 ve věci uznání Urbana VI. a přísahy krále Václava IV., že nedá za svého života zvolit svého nástupce.^{95/} Druhou cestu podnikl roku 1381.^{96/} Je tedy mnohem pravděpodobnější, že právě jeho řeč je opsána ve zkoumané sbírce, kde jsou ostatně i jiné zmínky o jeho činnosti. Pokud se prokáže bezpečně správnost tohoto autorství, bude to

^{93/} H. JIREČEK, Právnícký život, s. 159; F. TADRA, Kulturní styky, s. 263; R. ZELENÝ — J. KADLEC, č. 10, s. 80.

^{94/} J. POLC, De origine festi Visitationis Beatae Mariae Virginis, Roma 1967, s. 44, pozn. 10; R. ZELENÝ — J. KADLEC, č. 7, s. 76; jakož i ostatní repertoria zahrnující dílo dr. Kunše z Třebovle.

^{95/} Codex epistolaris des Erzbischofs von Prag Johann von Jenczenstein, ed. J. LOSERTH, AÖG 55, 1877, č. 29, s. 331—332; cf. R. HOLINKA, Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna, s. 36.

^{96/} Codex epistolaris, č. 47, s. 372—373. Editor poznamenává, že cesta spadá do doby před ukončením sporu s cisterciáky, a připouští proto její datování už do roku 1381. M. ČERNÝ (jako pozn. 70), s. 124—125, datoval Kunešovu cestu přesněji mezi 25. srpen a 13. listopad 1381.

znamenat cenné obohacení literární činnosti Kunešovy o další položku. Text arengy neobsahuje nijakou aktuální narážku.

Druhý text s aktuálním obsahem je ohlášení o smrti papeže Urbana VI. a o volbě Bonifáce IX. jde o oficiální vyhlášku univerzity pro informaci jejích členů (čís. 84; C 226r; E 95r):

Venerabiles patres et domini prestantissimi, humilis ac devota filia s. Romane ecclesie universitas canonistarum studii Pragensis, percepta fama mortis S. in Cristo p. et domini, domini Urbani pape sexti, citharam suam convertit in luctum memorie reducens ...

... audita felici eleccione vicarii Iesu Cristi, successoris Petri, rectoris universalis ecclesie, videlicet S. patris nostri etc. Bonifacii pape noni ...

Zpráva přišla do Prahy nepochybně krátce po 1. listopadu 1389, po volbě a korunovaci nového papeže, a byla jistě ihned zveřejněna, takže ji lze klást ještě ke sklonku roku 1389. I to zapadá do časového rozsahu sbírky.

Posledním číslem této kapitoly a také posledním číslem sbírky je krátký odstavec díkůvzdání začínající Gracias pro beneficiis Deo et hominibus agere debemus, xiv. q.i Revertimini. Ibi dicitur, si quis doctus est et eruditus lege Domini potest alios erudire, C.16 q.1 c.65 § 2 (čís. 90; C 237; E 108r). Text se opírá převážně o právnícké citace a také jeho závěr se odvolává na římské právo: nec mens nostra potest concipere nec lingua proferre, C de officio prefecti, asserta l. Quas gracias, C 1 tit. 27 de officio praefecti praetoris Africae, l.1. K tomuto explicitu připojuje rkp. C prosté Deo gracias etc., rkp. E pak v počátku této studie reprodukován datum opisu. Takovýto závěr ukazuje, že oba opisy jsou ucelené a nic nebylo z předlohy vynecháno.

MÍSTO SBÍRKY V PRAŽSKÉ UČENÉ TVORBĚ

Analýza sbírky projevů vzešlých z pražské právnícké univerzity v době jejího rozkvětu v letech 1377 — 1393 by si zasloužila ještě podrobnějšího prozkoumání a pokusu přesněji poznat data, kdy řeči vznikly, a osobností, jež v nich vystupují. Avšak i v podobě, jak byl obsah sbírky podán, dovoluje dosáhnout některých závěrů pro dějiny pražské univerzity a pro ocenění vědecké i pedagogické práce pražských kanonistů.

Čtyřicet sedm let trvání právníckého vysokého učení, které vyhaslo až na prahu husitské revoluce, je dosti dlouhá doba, aby bylo možno poznat rysy výuky právům, učené úrovně profesorů i ceremoniálního života. Lze ověřit, že i přes jisté kolísání zůstávala univerzita živým organismem, jehož činnost poklesala nápadněji až ve druhém desetiletí patnáctého století, tedy v době, která byla nepříznivá nauce i aplikaci kanonického práva a znamenala i vážné otřesy pro organizaci církve v Čechách. I v neklidných dobách téměř čtyřiceti let od svého založení

vyvíjela univerzita pravidelnou činnost a připravovala právnicky vzdělané odborníky pro církevní úřady i pro potřeby královské kanceláře. Také část cizinců, kteří prošli pražskou univerzitou — nezapomínejme, že početně byli ve značné převaze proti domácím studentům^{97/} — dosáhla úctyhodné kariéry v církevní hierarchii.

V letech, z nichž pocházejí doklady ze zkoumané sbírky, vyvrcholil příliv posluchačů a vrcholu dosáhl také počet graduovaných.^{98/} Ani dosti příkré snížení počtů koncem osmdesátých a počátkem devadesátých let nelze přičítat snad poklesu úrovně univerzity a jednu z jeho příčin je třeba vidět ve významné konkurenci, jakou znamenalo založení univerzity v Heidelbergu, kam přešla řada významných učenců z Prahy.

Pražská právníká univerzita — a to je vidět i v některých projevech, jejichž obsah byl podán — nebyla ústavem, kde by se pěstovala vysoká teoretická práce. Nemáme jistě důvody jakkoli podcenit literární tvorbu pražských právníků, ale přece jen je zřejmé, že z jejich pera nevzešly velké a rozšířené aparáty k souborům kanonického práva ani významná díla právněteologická, jež by posouvala kupředu rozvoj abstraktního právního myšlení. Sepětí s právní praxí a zaměření studia častěji k úřední kariéře než k akademické dráze znamenalo současně i menší zájem o literární činnost. V řadě případů vyučovali na univerzitě i vysocí hodnostáři arcidiecézních úřadů, pro které jejich pedagogická činnost byla jen vedlejším zájmem.

Ideové a ideologické prostředí pražské univerzity kanonistů bylo jednotné a neměnné. Důsledně trval respekt k pravověrnému církevnímu učení, které bylo jednoznačně přijímáno bez jakýchkoli odchylek. Rozvíjející se kritické názory, odsuzující současný stav církve, doprovázené vzrušenými polemikami, nenacházely na právníké univerzitě žádného ohlasu. Ani v pozdějších letech, v prvních dvou desetiletích patnáctého století, nevystoupila univerzita ve prospěch reformního hnutí. Právníci, kteří pomáhali svým dílem a svou politickou aktivitou k rozvoji husitského myšlení, sice dosáhli gradů na právníké univerzitě, ale zůstávali na artistické fakultě, kde měli široké pole k vyjádření svých názorů. Je proto příznačné, že morální ocenění a často i zamítání soudobé církevní organizace i jejích norem, které představovalo i právněfilozofický posun směrem k husitskému pojetí práva, našlo své učené zástupce na fakultě svobodných umění a ne na právníké univerzitě.

Jediný závažnější rozpor, který kanonistické univerzitě hrozil, totiž příklon k různé obedienci v počátcích papežského schismatu, byl rozhodnut nekompromisním uznáním papeže Urbana VI. Přívrženci avig-

^{97/} Percentuální vyjádření početnosti všech čtyř univerzitních národů u P. MORAWA, s. 457, ukazuje, že studentů z Čech byla zhruba jedna pětina z celkového počtu.

^{98/} Viz graf u R. ZELENÉHO — J. KADLECE, s. 64.

nonského papeže Klimenta VII. byli donuceni opustit Prahu.^{99/} Do těchto sporů zaznělo i z univerzity závažné votum o pravosti papeže Urbana VI., uvažující o oprávnění zrušit smlouvu Čech s Francií, která se přidržovala papeže schismatického, jak o tom byla řeč výše.

V různých projevech, především pak v rekomendacích kanonického práva se ozývala úcta k právní vědě, která je základem vzdělanosti ve srovnání se svobodnými uměními. Není sice náznaků o nějaké podobné kontroverzi s teologií, ale sebevědomí právníci zaujímal zpravidla nejvýznamnější úřady u arcibiskupského dvora a ve správě arcidiecéze. Téměř ve všech projevech, známých z kanonistické univerzity, zřetelně proniká touha imponovat posluchačům řečnickým uměním a učeností. Sice jsme se setkali s opakovanými tématy řečí, s přípravami pro kázání nebo převzetím celých pasáží z dřívějších projevů, ale ve velké většině případů jde o texty pečlivě sestavené a opřené o složitý soubor citátů a odkazů na autority.

Hlavní oporou pro učený aparát je samozřejmě bible. Velká většina řečí si vybrala témata z Písma, ale i v průběhu řečí se kazatelé dovolávali biblických textů. Velkou váhu mají arci odkazy na kanonické právo, které ukazují na erudici autorů. Několikrát je rovněž východiskem řeči citát z některé kapitoly Dekretu Gratianova. Dekret je ostatně z kanonistických souborů daleko nejčastěji uváděn, Decretales a Liber Sextus pak daleko méně a skoro pominutelný je přínos Klementin. V projevech nezaniká ani odvolání na kanonistické učence. Odkazy na ně se zjišťují ve velkém počtu řečí. Jejich okruh sice nepřesahuje běžně dosažitelný stupeň znalostí a odpovídá úrovni učenosti druhé poloviny 14. století, ale její zvládnutí je bezpečně prokázáno. Některé kapitoly jsou uváděny častěji, protože o ně bylo možno opřít v tematických zájmech sbírky více projevů, např. kapitolu Sit rector z Dekretu Gratianova, D.43 c.1, jak už o tom byla podána zpráva.

Kromě bible, sbírek kanonického práva a učených právníků slouží potřebám řečníků díla svatých Otců, mezi nimi na prvním místě sv. Augustína. Jsou to odkazy i na jiná místa, než která jsou převzata v Dekretu, a prokazují tedy i širší studijní zájem. Že se místy objevuje v učené výzbroji i římské právo a ojedinele i Libri feudorum, bylo již dříve ukázáno.

Ani na právníké univerzitě se řečníci nezbavili okázale projevené úcty k významným hodnostářům, kteří univerzitu navštívili nebo jimž byly adresovány žádosti a prosby. Již sama volba témat byla nenajvýše lichotivá a řečnické obraty, jimiž byli hosté vítáni, jen zdůrazňovaly jejich význam. Zcela zřetelně se tento styl stal při takových příležitostech pravidlem, ale zdvořilé obraty se najdou i ve zcela běžných aktech, jako

^{99/} Wildericus de Mitra a Jindřich ze Stvolenky, viz výše s. 50 a 58.

byly promoce bakalářů. Některé fráze se přitom buď nezměněně nebo s malými variantami opakovaly.

Zbývalo by promluvit o tom, kdo sestavil nebo si dal sestavit tak složitou sbírku. Ve srovnání s rkp. III B 2 jsme ve značné nevýhodě. Tam bylo možno vyslovit aspoň domněnku, odůvodněnou obsahem rukopisu a stylistickými shodami, že si soubor řečí z let 1398 — 1407 dal pořídit pro své potřeby snad Iohannes Weilburg.^{100/} Tentokrát je tematický rozptyl tak značný, že nelze nalézt spolehlivou oporu ani pro vyslovení aspoň trochu pravděpodobné úvahy. Vznik na právnické univerzitě je sám o sobě zjevný, ale vůbec to nepomůže ke zjištění, kdo byl původcem. Nešlo jen o náhodné sebrání různých řečí; tři rukopisy sbírky prozrazují, že soubor byl opisován jako celek a že tudíž existovala společná předloha.

Navic je vysoce pravděpodobné, že ani tato přímá předloha nebyla původním sestavením řečí a sama byla jen kopií základního znění. Náznaky toho lze sledovat v některých poznámkách, tradovaných v obou úplných rukopisech C a E. Již jsem upozornil, že blízkost těchto opisů je tak těsná, že opakuje shodně i nadpisy, rubriky či postranní přípisky. Ale ty leckde obsahují upozornění na chybějící části neúplně zapsaných kusů, upozornění doslovně stejná, tedy opisovaná mechanicky. Vysvětlit to je možné toliko tak, že i písař přímé předlohy opisoval odjinud. Praví-li se u čís. 6 za závěrem: *Ista scripsi de exemplari et non inveni aliud*, nebo za závěrem zlomku synodálního kázání čís. 39: *Non inveni plus in exemplari*, lze sotva pochybovat, že písař předlohy tu podává svědectví o tom, že sám opisoval z jiného exempláře. Znamená to, že kromě zachovaných tří rukopisů a jejich předlohy musel existovat ještě základní rukopis sbírky, dnes už žel ztracený.

Studie o sbírce projevů z doby rozkvětu pražské právnické univerzity, kterou zde předkládám, přinesla sice některé závěry obecného rázu, ale především množství rozptýlených drobných postřehů a zjištění. Bude snad proto na místě prozatímně rekapitulovat výsledky, aniž by bylo ztraceno ze zřetele, že by dalším průzkumem mohla být řada údajů doplněna nebo opravena.

Série rekomendací nových rektorů poučuje o formě voleb, žádosti o potvrzení i uvedení rektora do úřadu. V tomto směru jsou výsledky spolehlivé, protože se opírají o výslovné jmenování nastupujících a odstupujících rektorů a jsou také potvrzeny údaji matriky, tedy nesporného úředního záznamu. Také v časovém sledu je řada vzácně úplná, když z patnácti rektorských roků lze slavnostní projevy identifikovat v deseti případech a jen jednou se to nepodařilo, protože text rekomendace neukazuje k určité osobě. Zbývající čtyři případy, jak jsme již vi-

děli, tvoří uzavřenou skupinu, která v našem souboru není zachycena.

Méně spolehlivé údaje obsahují rukopisy pro určení areng pro bakaláře. Jen v několika případech lze určit osobu bakalarianda bezpečně a v několika dalších dosáhnout aspoň jistého stupně pravděpodobnosti. Rozpaky působí, že ve dvou případech titíž promovani jsou uváděni v různých rekomendacích, jak je tomu v případě Ulrica de Rodenfeld a jeho kolegy Henrika v čís. 11 a 28 a u opata kláštera skotů v Norimberce Donalda v č. 61 a 73. Vcelku lze najít zachytné body pro poznání devíti bakalariandů, ale počet anonymních proslovů nebo obsahujících nedostatečné údaje není zanedbatelný, protože jich je rovněž devět.

U promoci doktorských je třeba uvážít dvojí druh řeči. Jsou to jednak arengy proslovené při povýšení k nejvyšší akademické hodnosti, jednak řeči, kterými profesor doporučoval svého žáka k připuštění k rigorózní zkoušce. U těch však lze ve všech zjištěných případech ověřit, že zkoušený obstál a akademický gradus získal. Pro obřadní postup při promoci doktorů mají závažnou cenu proslovy při udělení insignií, které jsou zapsány buď v samostatných číslech sbírky bez vázanosti na určitou promoci nebo tvoří součást promoční promluvy. Ve sbírce je určitelných šest nositelů hodnosti licenciáta nebo doktora.

Nepodařilo se rozeznat autory univerzitních kázání. Bezpečné je jen autorství dr. Kuneše z Třebovle u jeho kázání synodálního. Anonymní zůstávají i slavnostní rekomendace kanonického práva. Nevyřešené záhady zůstávají i při zjištění dvou projevů pocházejících z univerzity v Perugii.

Zvláštní cenu mají pompézní uvítací proslovy při návštěvách vzácných hostů. Je tu vhodné opakovat, že u nich nebylo známo, že univerzitu navštívili, u některých pak se ani neví, že přišli do Prahy. Od sbírky univerzitních projevů tedy vedou stopy k různým jednáním nebo diplomatickým misím, které zůstávají ve zpracovaných pramenech skryty. Pro závažnost takových návštěv, které měly oficiální charakter, je asi dobře zopakovat, kdo dlel na univerzitě jako host: kardinál ostřihomský Demetrius, kardinál a papežský legát Pilleus, arcibiskup gangrijský, mohučský a drondheimský, biskup clogherský, varmijský a další nejmenovaný biskup a nakonec nositel vysoké světské hodnosti Jan, vévoda zhořelecký. Uvedené návštěvy jsou dokladem, že univerzita byla nejenom střediskem výchovy učených právníků a vědeckého bádání o kanonickém právu, nýbrž i místem formálních oficiálních setkání s významnými zahraničními hosty.

Z různých zlomků a blíže nepoznaných projevů lze upozornit znovu na arengu, kterou přednesl před papežem Urbanem VI. nejspíše dr. Kuneš z Třebovle, která zatím v soupise jeho literární činnosti nebyla zahrnována.

Připojíme-li k těmto všem památkám i seznamy míst z bible nebo ka-

^{100/} M. BOHÁČEK, *Nové prameny*, s. 76.

nonického práva, které objasňují určité pojmy, jak jsou zapsány zpravidla na závěr řečí, pak aspoň v přehledu doplníme bohatý obsah sbírky.

Její příští přesnější, podrobnější a úplnější zhodnocení přinese možná další cenné zprávy k dějinám studia práv a právnické učenosti v Praze.

PŘÍLOHA

Seznam projevů

Bylo by jistě užitečné připojit přesný popis obou zkoumaných rukopisů, ale jeho přílišný rozsah a potřeba vtěsnat celé pojednání do vymezeného prostoru nutí podat jen méně obsáhlý informativní přehled řečí v pořadí, jak jsou v kodexech zařazeny. Některé údaje, zejména rozsah folií, incipity nebo misty poukazy na postranní poznámky jsou již zahrnuty v textu studie. U každého čísla je jen heslovitě uveden obsah řeči a připojeny jsou odkazy na stránky této studie, na nichž se o každém z nich pojednává.

- 1/ *Recommendatio rectoris* (Cristanni Aroidshusen, plebani in Freiberg, a. 1391) — 21, 27, 49
- 2/ *Forma electionis rectoris* — 21, 27
- 3/ *Ante archiepiscopum pro rectore* (Nicolao Geunher, a. 1388) — 22
- 4/ *Petitio confirmationis novi rectoris* (Nicolai Geunher) — 22, 23, 48
- 5/ *Recommendatio rectoris* (Nicolai Geunher, a. 1388) — 22, 23
- 6/ *Confirmatio rectoris* (Nicolai Geunher) — 22, 23, 48, 49
- 7/ *Explanatio arboris* — 48
- 8/ *Ad traditionem insigniorum doctorando* — 42
- 9/ *Arenga pro doctorando* (Iohanne?) — 39, 42, 43, 48
- 10/ *Recommendatio scientiae iuris canonici* — 43
- 11/ *Arenga pro baccalariandis* (Ulrico de Rodenfeld et Henrico de Stwolenka? — de Minden? a. 1377) — 29, 35, 46, 47
- 12/ *An status religiosorum sit perfectior statu praelatorum* — 57
- 13/ *Sermo de praestantia iuris canonici* — 44
- 14/ *Recommendatio rectoris* (Henrici de Stwolenka, a. 1379) — 23, 31, 49
- 15/ *Petitio confirmationis rectoris* (Nicolai de Kosszol, a. 1380) — 24, 49
- 16/ *Arenga pro doctorando* (U?) — 39, 42, 48
- 17/ *Sermo domini Angeli, vicarii domini Perusini episcopi* — 53
- 18/ *Benedictio* (domini Angeli) — 53
- 19/ *Arenga facta in studio Perusino per Petrum (Boherium), Urbevetanum episcopum pro licentiando ad doctoratum dominum Franciscum Angeli* — 54
- 20/ *Dominica III. post Pentecosten* — homilia beati Gregorii de choris angelorum — 45
- 21/ *Sermo De throno Dei procedunt fulgura* — 47
- 22/ *Conclusio sermonis praecedentis* — 47
- 23/ *Expositio notionis corona* — 57
- 24/ *Oratio beati Bernhardi* — 57
- 25/ *Recommendatio iuris canonici* — 44
- 26/ *Arenga Henrici de Stwolenka facta coram cardinali Strigoniensi* (a. 1379) — 50
- 27/ *Arenga pro baccalariando* — 31
- 28/ *Arenga pro baccalariandis* (Ulrico de Rodenfeld et Henrico de Stwolenka? — de Minden? a. 1377) — 29, 31, 35, 46, 47
- 29/ *Arenga pro baccalariando* (Iohanne?) — 24, 31, 49
- 30/ *Comparatio hominis et vasorum* — 58
- 31/ *Ad traditionem insigniorum doctorando* (abbati?) — 42
- 32/ *Arenga pro doctorando* — 40
- 33/ *Pars sermonis* — 48
- 34/ *Praesentatio doctorandi domino rectori* (Iohannis episcopi Chlocorensis) — 40, 49, 51
- 35/ *Sermo de sancto Petro* — 46
- 36/ *Recommendatio scientiae iuris canonici* — 44
- 37/ *Summarium sermonis* — 48
- 38/ *Summarium sermonis* — 48
- 39/ *Sermo ad synodum* — 35, 46
- 40/ *Dominica XIII.* — sermo — 45, 57
- 41/ *Recommendatio rectoris* (R?) — 23, 24, 31, 43, 49
- 42/ *Pars sermonis* — 49, 58

- 43/ Casus iuridicus — 56
 44/ Arenga pro baccalariando — 32, 47
 45/ Recommendatio iuris canonici — 44
 46/ Conceptus sermonis — 32, 47
 47/ Arenga pro baccalariando [Henrico Miles de Erphordia, a. 1384] — 32, 35
 48/ Arenga pro baccalariando — 32
 49/ Sermo de sana doctrina — 48
 50/ Sermo praesentibus episcopo Chlocorensi et archiepiscopo Nidrosiensi factus — 40, 48, 51
 51/ Arenga pro baccalariando [Iohanne?] — 32, 36
 52/ Arenga pro baccalariando [Rulmanno de Confluentia, a. 1379] — 34
 53/ Recommendatio rectoris [Georgii de Hohenloch, a. 1383] — 24
 54/ Pars recommendationis rectoris [Georgii de Hohenloch] — 25, 48
 55/ Arenga ante papam [a Kunssone de Trzebovel facta, a. 1381] — 47, 58
 56/ Recommendatio rectoris [Caroli Haguini, a. 1382] — 25
 57/ Finis rectoratus [Caroli Haguini, a. 1383] et petitio confirmationis novi rectoris [Georgii de Hohenloch, a. 1383] — 25
 58/ Arenga pro baccalariando [Adam de Nežetic, a. 1383] — 35, 41, 46
 59/ Collatio synodalis facta per Cunssonem de Wylicz a. 1377 — 47
 60/ Septem conclusiones iuridicae — 56
 61/ Arenga pro baccalariando [Donaldo abbate Scotorum de Nornberga, a. 1392] — 35
 62/ Arenga pro baccalariando [magistro N.] — 32, 35
 63/ Arenga pro praesentando licentianos ad examen rigorosum [Gerhardum Radnic de Grünigen et Henricum Wasmodi de Rodenberg, a. 1386] — 36, 37, 39, 45
 64/ Arenga pro baccalariandis — 36
 65/ Arengarum diversarum pro recommendatione rectoris exempla — 26, 49
 66/ Arenga pro doctorando sub Kunssone de Trzebovel [Iohanne Noet, a. 1385] — 41
 67/ Recommendatio rectoris [Iodoci Hecht de Rossicz, a. 1393] — 25, 49
 68/ Arenga coram Iohanne duce Gorliczensi facta — 52
 69/ Excerptum ex arenga pro baccalariando — 36
 70/ Recommendatio rectoris [Nicolai Geunher, a. 1381] — 26
 71/ Finis rectoratus [Iohannis Geunher] et rectoris reelectio [a. 1381] — 26
 72/ Arenga pro praesentando doctorandum [Iohannem Kbel, a. 1390] — 38, 41
 73/ Arenga pro baccalariando [Donaldo abbate Scotorum de Nornberga, a. 1392] — 35
 74/ Conspectus locorum iuris canonici de oboedientia — 45, 57
 75/ Dominica in Septuagesima — sermo — 45
 76/ Arenga pro doctorando [Gerardo Radnic de Grünigen, a. 1387] — 36
 77/ Fragmentum sermonis de capite et corpore et de unitate in caritate — 58
 78/ Sermo in Caena Domini — 46
 79/ Sermo de matrimonio Nuptiae factae sunt — 48
 80/ Arenga pro praesentando licentiatum [Iohannem] ad examen rigorosum — 38
 81/ Sermo coram cardinali [Pilleo de Prata, a. 1379] — 52
 82/ Arenga pro doctorando [Adam de Nežetic, a. 1389] — 41
 83/ Prohibitio officiorum et sacrorum — 57
 84/ Relatio de morte Urbani papae VI. et de electione Bonifatii papae IX. — 59
 85/ Arenga pro inceptione Decretalium Gregorii IX. — 55
 86/ Recommendatio rectoris [Iaroslai de Pořešín, a. 1389] — 27
 87/ Sermo — expositio versus Tibi dabo claves — 48
 88/ Conspectus locorum iuris canonici et al. ad sermones concipiendos — 56
 89/ Recommendatio rectoris [Nicolai Erghemes de Livonia, a. 1390] — 27
 90/ Gratiarum actio — 59

Zkratky:

AJCP	Acta judiciaria consistorii Pragensis, ed. F. TADRA
AÖG	Archiv für österreichische Geschichte
AUC—HUCP	Acta Universitatis Carolinae — Historia Universitatis Carolinae Pragensis
ČSCH	Československý časopis historický
MUPr	Monumenta historica universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis
MV	Monumenta Vaticana res gestas Bohemiae illustrantia
PL	J. P. MIGNE, Patrologiae cursus completus, series I — Latina
StR	Studie o rukopisech
ZRG KA	Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte — Kanonistische Abteilung

Způsob citací kanonického práva se řídí pravidly, vydanými od Institute of Medieval Canon Law [nyní Berkeley-California], viz Traditio 11, 1955, s. 438—439.

JIRÍ KEJŘ

Collection of Speeches from the Time when Prague's Law University Flourished

SUMMARY

Manuscript 534 of Corpus Christi College Library, Cambridge, fol. 148r — 237v and manuscript E 83 of the Library of the Metropolitan Chapter of Prague, fol. 1r — 108r contain a collection of sermons and speeches given at Prague's Law University on various occasions in the years 1377—1393. A copy of the beginning of the collection is also to be found in a manuscript in the Archives of the Metropolitan Chapter of Prague VII, cat. No. 68, fol. 336r — 342r. The collection contains ninety speeches, most of them anonymous, where it is far from easy to discover authorship, time of origin and the occasion for which they were written.

The manuscripts show that the collection formed a firm unit which was copied from one single original. The two complete manuscripts are strikingly identical, contain the identical text, keep to the same order of the parts, retain the same division into paragraphs and do not even differ in the wording and placing of headings. The content of the collection can be divided into a number of thematic spheres.

Recommendations of Rectors

After the election of a new Rector, which took place every year on the Day of St George, it was necessary to request the Chancellor of the University, the Archbishop of Prague, for his consent, and only after this was granted was the Rector installed in his function. This was done in solemn manner, during which an *arenga pro recommendatione rectoris* was delivered, an intricate and carefully prepared speech, in which the Rector was named and his predecessor mentioned. Ten such addresses have survived in the collection; they are precisely datable to the years 1379—1383; 1388—1391 and 1393. In one case the text of the recommendation survives without names.

Graduation ceremony of Bachelors

The ceremony of the graduation of Bachelors was accompanied by an address of the promotor, who always spoke words of praise of the diligence and

mental qualities of the person being awarded a degree. Among the sixteen such pieces in the collection the names of nine Bachelors can be recognized with certainty or at least a certain degree of likelihood; in other cases identification is not possible.

Graduation ceremony of Doctors

Two types of speeches concerned the attainment of the degree of licentiate and doctor. One was the introduction of a candidate to the doctoral faculty before the final examination and the solemn speech during the graduation ceremony, when the main rite was that of presenting the insignia of doctor. The collection contains eleven speeches of this kind. It is possible to identify the person being awarded the degree or at least make a conjecture on awarding the degree in six cases. On isolated occasions it is possible to recognize who gave the address.

Recommendation of canonical law

Part of the graduation addresses or recommendations of rectors was praise of canonical law. These have survived separately and form a characteristic literary form. The collection contains five such recommendations.

Sermons

Sermons were a regular part of university life. Of the nineteen pieces in the collection that can be regarded either as finished sermons or preparations for such, four are for Church festivals and two are synodal sermons. Among the others, some sermons to the university are written out in full, others are fragmentary or form roughly classified material to be worked into their final form.

Official guests' welcome

The law university received important visits. The welcoming addresses are a valuable source since it was not known of certain dignitaries that they visited Prague. These findings lead to further research to discover what mission brought them here. The following were guests of the university: Cardinal Demetrius of Esztergom, Cardinal and papal legate Pilleus, the Archbishops of Gangra, Mainz and Drondheim, further, the Bishop of Clogher, doctor of Prague University, the Bishop of Ermland and another unnamed bishop and also John, Duke of Görlitz, the brother of King Wenceslas IV.

Foreign Texts

An exception to the collection of addresses given in Prague are two speeches that came into being during festive occasions at the university of Perugia.

Miscellany

Not all texts can be divided into thematic spheres so that fourteen pieces of miscellaneous kind remain. They include short fragments as well as important complete addresses such as the Incept to the lecture of the Decretals of Gregory IX, legal conclusions admitting perpetual bonds, an arenga delivered before the Pope, the proclamation of the death of Pope Urban VI and the election of Boniface IX or the legal expertise on the right of a Christian ruler [Wenceslas IV], who acknowledged the true Pope [Urban VI], the abolition of an international treaty with the ruler [the King of France], who sided with the schismatic Pope.

The Place of the collection in Prague learned works

The Prague law university was directed mainly at practical legal work, which meant that there was a somewhat lesser interest in theoretical studies. No deviations from Church teaching took place nor any doubts as to the legitimacy of the Pope in Rome. Everywhere stress is placed on respect for the science of law, which is the basis of culture. It is not possible to discover from the surviving texts who compiled the collection.

P. S. The author wishes to acknowledge his gratitude to the British Academy and Corpus Christi College Cambridge, whose great hospitality enabled him to study at Cambridge.

DIPLOMATICKÝ ROZBOR LISTIN K DĚJINĀM PRAŽSKÉ UNIVERZITY

STUDIE K UNIVERZITNÍMU DIPLOMATĀŘI II.

MICHAL SVATOŠ

Základním dělítkem, které použijeme při rozboru listinného fondu pražské univerzity v prvních sto letech její existence, je rozdělení celé masy středověkého diplomatického materiálu na dvě kategorie. Do první patří písemnosti, které univerzita sama vydala, a do druhé zařazujeme dokumenty, jichž byla příjemcem. Pro obě skupiny je společným znakem to, že jde o písemnosti vzniklé z úřední činnosti univerzity jako celku, jednotlivých institucí, které byly její součástí, a jejich úředních představitelů. Stranou hlavního výkladu zůstávají listiny a listy, jejichž vydavateli nebo příjemci byli příslušníci univerzity jako soukromé osoby.

Začneme nejdůležitější skupinou písemností vydaných univerzitou, které můžeme považovat za univerzitní *sensu stricto*. První informaci poskytují celouniverzitní statuta,^{1/} která v souvislosti s notářským úřadem pražské univerzity zmiňují následující typy písemností: statuta, registra (úřední a pomocné kancelářské knihy), rotuly suplik k papeži, listiny vydané rektorovým jménem a dokumenty, které vyhotovoval v soukromých záležitostech členů univerzity. U nich se rozlišovaly koupě (výslovně se uvádí koupě knih), závěti, kvitance (dlužní potvrzení) a opisy privilegií. Podle těchto typů písemností, podle výše sjednané sumy a na základě příjmů žadatele byla účtována úhrada za vyhotovení listin.

Mezi jmenovanými typy písemností není zastoupen dodnes nejrozšířenější univerzitní dokument — diplom, jímž univerzita potvrzuje příjemci dosažení určitého stupně vzdělání (profesní kvalifikace). Není náhodou, že středověké diplomy není možno nalézt v celouniverzitních statutech (a Praha nepředstavovala žádnou výjimku), protože v tomto období byly vystavovány fakultami, na nichž uchazeč příslušný grad zís-

^{1/} Statuta Universitatis Pragensis. Edd. A. Dittrich et A. Spirk. In: Monumenta historica Universitatis Pragensis 3, Pragae s.d. [1848], s. 11—12 [dále jen MHUP 3].

kal.^{2/} Statuta nezachycují ani další typickou písemnost univerzitního původu, kterou byla rekomendace jako potvrzení o imatrikulaci a průběhu studia spolu s údajem o zaplacení tax a obecným doporučením studenta.^{3/} Písemnou formu mohlo mít i potvrzení, kterým se vykazoval budoucí bakalář nebo mistr svobodných umění o odposlouchaných přednáškách a zaplacených poplatcích, i když tento typ písemnosti nemáme zachován a byl asi často nahrazován ústní přísahou.^{4/} Fakultní písemnosti, pro Prahu známé pouze ze statut artistické fakulty, se omezují na potvrzení o získání magisterského nebo bakalářského gradu, licenciátu a rekomendaci.^{5/} V originále je dochována i kvitace artistické fakulty.^{6/} Pokud jde o písemnosti univerzitních národů, není jich mnoho, i když není pochyb, že univerzitní národy pražského učení vedly vlastní písemnou agendu, jak o tom svědčí zachovaná pečeť českého národa. Z jejich emisní činnosti jsou známy většinou listy.^{7/} Jediné dva dochované originály listin pocházejí až z doby reformy univerzity, kdy jejich existence byla již zjevným přežitkem.^{8/} Kolejní listiny (do husitství víme pouze o listinách Karlovy koleje) jsou stejně jako většina písemností univerzity jako celku, rektora nebo univerzitních národů vydávány formou notářských instrumentů (teprve od 15. a především v 16. století vydávají koleje písemnosti s vlastní pečeti). Notářské instrumenty jsou snad nejcharakterističtějším rysem listinné produkce univerzity jejího prvního období, alespoň soudě podle dochovaných písemností. A podle toho, co víme o množství zachovaného materiálu, se zdá, že toto tvrzení by nebylo nutno korigovat ani při úplném dochování listin univerzitní provenience.^{9/}

^{2/} Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585. In: Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis 1/1, Pragae 1830, s. 1—3 (dále jen MHUP 1/1), kde jsou otištěny nedatované vzory bakalářského a mistrovského diplomu artistické fakulty.

^{3/} Opis univerzitní rekomendace, sloužící jako formulářová písemnost, byl rovněž zapsán do děkanské knihy artistické fakulty, i když byla vydána univerzitním rektorem (MHUP 1/1, s. 3—5). Protože pochází z roku 1477, kdy už v Praze existovala jediná artistická fakulta, je fakt jejího zapsání do fakultní úřední knihy naprosto logický.

^{4/} MHUP 1/1, s. 45—48.

^{5/} MHUP 1/1, s. 79—80.

^{6/} Listina Archivu Univerzity Karlovy (dále jen AUK), sign. I/53 (regist uvádějí K. Kučera — M. Truc, Archiv University Karlovy. Průvodce po archivních fondech. Praha 1961, s. 88).

^{7/} Jejich seznam zpracovala M. Haasová-Jelínková v disertační práci Rektor university pražské a její kancelář v prvních letech jejího trvání. Praha 1945, s. 98—113, která byla částečně otištěna pod titulem Správa a kancelář pražské university v první době jejího trvání v nevydaném Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 10, 1948, s. 1—83.

^{8/} Listiny AUK, sign. I/76 a I/79 (Průvodce AUK, s. 87), týkající se Rečkovy koleje. Z počátku 17. století je známa listinná smlouva mezi „mistry českého národa Karlovy koleje a všemi mistry profesory pražské univerzity“ se stavy českého království o Betlémskou kapli (AUK, sign. I/94, Průvodce AUK, s. 88).

^{9/} M. Svatoš, Rozsah a původní podoba listinného fondu pražské univerzity. Acta Universitatis Carolinae — Historia Universitatis Carolinae Pragensis (dále jen HUČP) 25/2, 1985, s. 15—33.

Listiny vydané univerzitou jako celkem byly vystavovány rektorovým jménem. Jen v ojedinělých případech je v titulaci jmenována *universitas studii Pragensis* jako reprezentant celku. Nejúplnější byla formulace *rector totusque coetus et communitas magistrorum, doctorum, baccalaureorum et studencium aime universitatis studii Pragensis*, postihující vydavatele jako celek.^{10/} Zkrácenou verzi, uvádějící rektora a celou obec pražské univerzity, má i jediný originál listiny pocházející z roku 1417.^{11/} Samotným rektorem byly vydávány pouze rozhodnutí rektorského soudu a prezentace k církevním obročím nebo nařízení pro členy univerzity, vyplývající z jeho úřední funkce.^{12/} První listinou vydanou rektorem, ponecháme-li zatím stranou rotuly suplik, bylo uvedení univerzitního příslušníka k církevnímu obročí, k němuž měla univerzita prezentační právo. Nejvíce rektorských písemností se zachovalo v opisech formulářových sbírek. Specifickým typem listiny, jejíž vydání příslušelo pouze rektorovi, jenž měl statuty danou povinnost vést matriku, byla rekomendace, kterou se členu univerzity potvrzuje zápis do matriky a průběh studia.^{13/}

Jinak jsou listiny týkající se celouniverzitních záležitostí stejně jako ostatních univerzitních korporací vyhotoveny formou notářských instrumentů veřejnými notáři. Ve funkci univerzitních notářů jak třífakultní, tak právnické univerzity se vystřídalo celkem dvanáct veřejných notářů a řada notářů, jejichž služby si univerzitní instituce vyžádaly ad hoc.^{14/}

Univerzitou nebo rektorem jako jejím reprezentantem byly dále vydávány rotuly suplik k papeži, což byly písemnosti, jimiž se univerzita obracela ke kurii se žádostí o církevní obročí pro své členy.^{15/} Pro Prahu neznáme originály rotulů, ale podle analogie z heidelberské univerzity

^{10/} Údaje o titulaci jsou shromážděny u M. Haasové-Jelínkové, Rektor, s. 125—128.
^{11/} AUK, sign. I/72 (Průvodce AUK, s. 87).

^{12/} Např. listina z roku 1379, kterou pražský rektor ustanovuje oltářníka do kostela sv. Štěpána Na Rybníčku, k němuž univerzita získala prezentační právo (AUK, sign. I/14, Průvodce AUK, s. 84) a celá řada rektorových mandátů z přelomu osmdesátých a devadesátých let 14. století, které vydal F. Tadra, Příspěvky k dějinám university Pražské ve čtrnáctém století. In: Věstník královské české společnosti nauk 1890 (Praha 1891), s. 283—308.

^{13/} Je znám pouze opis rekomendace, citovaný v pozn. 3. Není pochyb, že rekomendace byly vydávány ještě v předhusitském období. Jejich počet však asi nebyl příliš velký, protože středověký způsob univerzitního studia nekladl jako podmínku písemné potvrzení o předchozí školské přípravě ani pro studenty ani pro učitele. Byli na univerzitu přijímáni buď automaticky [studenti] nebo po vykonání ústní „přijímací“ zkoušky. Jejich jedinou povinností bylo zaplacení imatrikulační taxy.

^{14/} O veřejném notariátu na univerzitě J. Nuhlíček, Veřejní notáři v českých městech, zvláště v městech pražských. Praha 1948, s. 43—44 (zvl. otisk nevydaného Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 10, 1948). Seznam notářů pražské univerzity otiskl poprvé F. Tadra, Kanceláře a písaři v zemích českých za králů rodu Lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. Praha 1892, s. 147—148. Rozbor univerzitních notářských instrumentů a doplněný seznam veřejných notářů, pracujících pro univerzitu, podala M. Haasová-Jelínková, Rektor, s. 92—96, 146—153.

^{15/} O univerzitních rotulech jako formě materiální podpory univerzity M. Svatoš, Hospodářské zázemí pražské univerzity v době Karla IV. (1347—1378). HUČP 18/2, 1978, s. 15—16.

a především z pražských statut víme, že měly formu notářského instrumentu a byly sestavovány univerzitním notářem podle pořadí, ustáleného roku 1392.^{16/} Na základě rotulu byla univerzitním členům jednotlivá beneficia udělena nebo jen přislíbena (provize). Ani udělení obročí ani provize nezaručovaly faktické uvedení k církevnímu úřadu a bylo zapotřebí ustanovit prokurátory nebo exekutory, aby se žadatel domohl svého práva.^{17/}

Nejdříve byla beneficia pro pražské univerzity zajišťována formou panovnických suplik (1348), které si i později udržely svou platnost. Karel IV. vydal i první rotulus pouze pro univerzitní příslušníky z roku 1362, kterým žádal o udělení kanonikátů pro šest mistrů artistické fakulty.^{18/} Žádosti o obročí pro univerzitní příslušníky se vyskytují také v dalších suplikách panovníků nebo církevních hodnostářů.^{19/} První pražský univerzitní rotulus pochází až z roku 1371^{20/} a jejich řada pak pokračuje po celé 14. století.

Ojedinelou skupinu písemností představují dokumenty, jež byly pražskou univerzitou pořízeny nebo byly pro ni vydány na počátku 15. století. Pozornost si zasluhují spíše svým obsahem než svou formou. Jedná se totiž o listiny z let 1410–1414, které souvisejí s činností mistra Jana Husa na pražské univerzitě.^{21/} Jsou mezi nimi písemnosti, které byly pro něho opatřeny před odchodem do Kostnice,^{22/} dále žádost českých a moravských šlechticů o Husovo propuštění z koncilního vězení^{23/} a tři listiny k Husově při s pražským arcibiskupem.^{24/} K nim je možno ještě připojit notářský instrument, který vydala roku 1410 boloňská teologická fakulta pro Husova advokáta mistra Jana z Jesenice.^{25/}

K nejtypičtějším univerzitním písemnostem patří potvrzení o absolvo-

^{16/} MHUP 3, s. 18–19.

^{17/} Případ je doložen v notářském instrumentu univerzitního notáře Ondřeje z Hamburku z roku 1382, kterým mistr svobodných umění a bakalář medicíny Herman Starke de Huxaria jmenuje své prokurátory pro udělení obročí, které získal na základě rotulu pražské univerzity (F. Tadra, Příspěvky, s. 302–303).

^{18/} Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia 3 (dále jen MVB), s. 38 až 39, č. 49 a MVB 3, s. 39–40, č. 50–52 (vyřízení rotulu papežem Urbanem V.).

^{19/} Doklady uvádí M. Svatoš, Hospodářské zázemí, s. 15.

^{20/} MVB 4/1, s. 17–18, č. 24.

^{21/} F. M. Bartoš, Husovy písemnosti v archivu Karlovy university. In: Po stopách pozůstalosti M. J. Husi I. Praha 1939, s. 5–6 (zvl. otisk z Časopisu archivní školy 15–16, 1937–1938 [1940], s. 69–77 uveřejnil jejich seznam podle jezuitského inventáře z r. 1638).

^{22/} Jedná se o tři notářské instrumenty z 18. září až 7. října 1414, jimiž pražská univerzita potvrdila znění Dekretu kutnohorského z roku 1409 (AUK, sign. I/68), text protestu proti spálení Viklefových knih z roku 1410 (AUK, sign. I/69) a znění výroku pražského arcibiskupa, že Hus není heretikem (AUK, sign. I/70) — registry všech písemností uvádí Průvodce AUK, s. 87.

^{23/} AUK, sign. I/71 (tamtéž).

^{24/} AUK, sign. I/62–64 (Průvodce AUK, s. 86). Dva z nich (I/62 a I/64), vystavené univerzitou, mají formu notářských instrumentů. Pouze výrok zvolených rozhodčích (I/63) byl zpečetěn vydavatelem.

^{25/} AUK, sign. I/59 (Průvodce AUK, s. 86).

vání studia, vykonaných zkouškách a získaných hodnostech, které dnes označujeme jako diplom. Nejstarším známým pražským diplomem je listina z roku 1359, kterou pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic uděluje z titulu svého úřadu kancléře pražské univerzity Jindřichu Janovi, řečenému Strabonius z Libčic, hodnost mistra svobodných umění a dává mu povolení k výuce v Praze a na kterékoliv další artistické fakultě. Diplom byl vystaven arcibiskupskou kanceláří a ověřen pečeti vydavatele.^{26/} Je jedním z prvních pramenů k počátkům výuky na naší univerzitě a vůbec prvním dokladem o promoci na pražské artistické fakultě. Svědčí mj. o tom, že funkce fakult ani univerzitní kanceláře nebyla natolik rozvíjena, aby mohly tuto písemnost vystavit. Lze ji dát i do souvislosti s Arnoštovou osobní snahou o zabezpečení činnosti nově vzniklé instituce.^{27/}

Po tomto přechodném období vydávají diplomy již samotné fakulty. Jsou známy pouze tři formulářové kusy a jeden zachovaný originál bakalářského diplomu artistické fakulty. Diplom mistra svobodných umění byl zapsán jako vzor pro vystavování tohoto typu písemností do děkanské knihy artistické fakulty. Vydán byl (datum je vynecháno) blíže neurčeným Janem, děkanem a mistry-regenty artistické fakulty pro nejmenovaného člena univerzity, který vykonal zkoušky roku 1389 a bylo mu vicekancléřem univerzity uděleno povolení k výuce (licentia).^{28/} Větší zastoupení mají zachované bakalářské diplomy (tři exempláře). Nejstarší z nich, pocházející z roku 1379, byl vystaven mistrem Janem Gulichem, děkanem a mistry-regenty artistické fakulty pro Jana, řečeného Scharpe de Camin, který složil bakalářskou zkoušku 28. prosince 1379 na pražské artistické fakultě. Listina byla vyhotovena fakultou a ověřena děkanskou pečeti.^{29/} Dalším je jediný v originále zachovaný diplom z roku 1386, jímž mistr Jan z Hildesheimu, děkan a mistři-regenti artistické fakulty potvrzují vykonání zkoušky roku 1384 a získání titulu bakaláře svobodných umění pro Eberharda Schuze z Forchheimu. Pečeť děkana chybí, protože listina byla přilepena na přídeští rukopisu.^{30/} Třetí exemplář se dochoval stejně jako magisterský diplom v opise děkan-

^{26/} V úplnosti byl naposledy vydán V. Chaloupeckým, Karlova universita v Praze 1348–1948. Praha 1948, s. 123–124, č. 4 a ve výtahu v díle Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae (dále jen RBM) 7/1, s. 149–150, č. 235.

^{27/} M. Svatoš, Hospodářské zázemí, s. 24–25.

^{28/} MHUP 1/1, s. 1–2 (Literae magisterii in artibus). Dataci písemnosti lze položit nedlouho po vykonané magisterské zkoušce soudě podle analogie bakalářského diplomu z roku 1379 (viz níže), nejpozději však k roku 1394, kdy Puchník přestal být oficiálním pražského arcibiskupa. Tuto dataci potvrzuje i skutečnost, že od 21. 4. 1389 byl děkanem fakulty Jan Helcopius (MHUP 1/1, s. 263–264) a pro tento rok je doložena i Puchníková činnost jako vicekancléře (MHUP 1/1, s. 261).

^{29/} Je znám pouze z opisu rukopisu Státní knihovny ČSR (dále jen SK Praha) v Praze, sign. IV A 5, fol. 102. Vydán byl F. Tadrrou, Příspěvky, s. 297. Zápis v děkanské knize artistické fakulty (MHUP 1/1, s. 191) uvádí pouze jiné denní datum bakalářské zkoušky (27. prosinec 1379).

^{30/} Uložen je v Staatsbibliothek Bamberg, rukopis Msc. Patr. 70 a nebyl dosud uveřejněn. Údaj o bakalaureátu lze ověřit v děkanské knize (MHUP 1/1, s. 220). Za laskavé upozornění na jeho existenci vděčím doc. dr. I. Hlaváčkově, CSc.

ské knihy artistické fakulty.^{31/} Máme tedy tři dokumenty stejného typu z poměrně krátkého časového rozpětí deseti let, z nichž první je opisem, zapsaným veřejným notářem, druhý skutečně vydanou listinou a třetí vydavatelovým formulářovým vzorem.

Jejich srovnání ukázalo,^{32/} že všechny tři jsou v podstatě shodné. Je tedy zjevné, že diplomy absolventů vydávala univerzita ještě před rokem 1389, z něhož pochází vzor z děkanské knihy artistické fakulty, přinejmenším od konce sedmdesátých let 14. století. Originál z roku 1389 ověřuje znění obou opisů a pouze první formulářový vzor upozorňuje na možnost obměny textu v případě, že examinátorem nebyl děkan fakulty, ale jiný mistr.

K dalším písemnostem vydávaným fakultami (v pražském případě jde stále o nejpočetnější artistickou fakultu) patřily kvitance, jakou bylo např. potvrzení děkana artistické fakulty mistra Henninga Boltenhagena pro rektora pražské univerzity mistra Mikuláše o zaplacení čtyř kop pražských grošů z roku 1402^{33/} nebo nedatované potvrzení o vykonaných zkouškách k doktorátu kanonického práva, složených na právnické univerzitě a o udělení licence k výuce pro jakéhosi Konráda.^{34/} Ne samotnou fakultou, ale jejími členy z titulu vykonávaných úředních funkcí byla vydávána ohlášení disputací. Známe celkem dvě písemnosti tohoto typu. Prvním je formulářový vzor, který se sám hlásí k roku 1380, v němž doktor obojího práva Ubertus (Lambert) de Lampugnano zve ke kvodlitební disputaci z obojího práva, která se má konat na pražské právnické univerzitě.^{35/} Druhé oznámení se zachovalo sice v originále, ale není datováno. Jde o známé ohlášení disputace mistra svobodných umění a bakaláře teologie Jakoubka ze Stříbra proti mistru Šimonovi z Tišnova o přijímání dětí pod obojí způsobou.^{36/}

Univerzitní národy vydávaly své listiny (nebo přesněji známe je) pouze ve formě notářských instrumentů. Existenci vlastní emisní činnosti lze považovat za prokázanou již existencí pečeti českého národa a známým

^{31/} MHUP 1/1, s. 2—3 (Literae baccalariatus in artibus). O jeho dataci platí totéž, co bylo řečeno v pozn. 28 o magisterském diplomu, na nějž se bakalářský diplom výslovně odvolává.

^{32/} Synoptická edice a výsledky srovnávacího studia bakalářských a mistrovských diplomů jsou uloženy v autorově chystané studii Předhusitské diplomy mistrů a bakalářů pražské artistické fakulty.

^{33/} AUK, sign. I/53 (Průvodce AUK, s. 86).

^{34/} Potvrzení mělo formu notářského instrumentu a je známo z opisu citované formulářové sbírky SK Praha, sign. IV A 5, fol. 102. Vydáno bylo F. Tadrrou, Příspěvky, datováno do let 1379—1380. Jediná přesně určitelná osoba doktora práv a vikáře pražského arcibiskupa, zastupující univerzitního kancléře, neposkytuje oporu k bližšímu určení datace.

^{35/} Vydáno bylo F. Tadrrou, Summa cancellariae (Cancellaria Caroli IV.). Formulář královské kanceláře české XIV. století. Praha 1895, s. 202—203, č. 354.

^{36/} Papírový originál je uložen v SK Praha, sign. XXIV A 1 a je datován do roku 1417. Viz E. Urbánková, Rukopisy a vzácné tisky v pražské Universitní knihovně. Praha 1957, s. 37, č. 220, obr. 73 (regist, oznámení nebylo dosud vydáno).

epistolografickým materiálem. M. Jelínková-Haasová evidovala první listy z období sporu univerzitních národů o obsazování míst v Karlově koleji a z doby okolo Dekretu kutnohorského.^{37/} Všechny listy jsou však dochovány pouze v opisech. První známé originály listin se týkají nově založené Rečkovy koleje, kterou její fundátor věnoval českému univerzitnímu národu. Jedná se o listinu z roku 1348, již členové českého národa přijímají kolej Panny Marie do své správy.^{38/} Druhým dokumentem je listina z roku 1439, kterou příslušníci českého univerzitního národa dávají souhlas k přenesení Rečkovy koleje do zakladatelova domu na Starém Městě pražském.^{39/}

Listiny vydávané v předhusitském období kolejemi pražské univerzity měly vždy formu notářských instrumentů. Jedná se o listiny týkající se největší a nejznámější pražské mistrovské koleje — Karolina. Je vůbec otázkou, odkdy Karlova kolej používala vlastní pečeť, protože první záznam o kolejní pečetě najdeme až v inventáři z roku 1545.^{40/} Protože písemnosti koleje krále Václava a koleje Všem svatých byly postiženy ztrátami nejstaršího listinného fondu, nelze dnes zjistit původní stav kolejních kanceláří. Skutečnost, že kolejní písemnosti měly podobu notářských instrumentů, by nasvědčovala spíše tomu, že kancelář v tom smyslu, jak si představujeme toto zařízení pozdního středověku, pražské koleje asi neměly a používaly příležitostně služeb veřejných notářů.

Prvním známým dokumentem, vydaným na žádost probošta Karlovy koleje, byl notářský instrument z roku 1367, jímž veřejný notář Konrád z Hradce vidimuje znění listiny Karla IV. z téhož roku, kterou se osvobozují kolejní statky od všech platů a uděluje se jim soudní imunita.^{41/} Souvislá řada listin Karlovy koleje začíná o deset let později a zahrnuje bohatou obsahovou škálu právních pořízení, týkajících se vesměs kolejního majetku.^{42/} Podstatná část listin se zabývá spory o příjmy z kolejních vsí^{43/} nebo o domovní majetek.^{44/} Zvláštní postavení mezi karo-

^{37/} M. Haasová-Jelínková, Rektor, s. 103, č. 31, s. 106, č. 49, s. 106, č. 51 a s. 107, č. 52.

^{38/} AUK, sign. I/76 (Průvodce AUK, s. 87).

^{39/} AUK, sign. I/79 (tamtéž).

^{40/} V. Vojtišek, O starých pečetích University Karlovy. Sborník historický 3, 1955, s. 101, kde jsou uváděna další inventovaná kolejní pečeti (koleje krále Václava a Nazaretské). Otisky pod papírovou krytkou se zachovaly až na písemnostech 16. stol.

^{41/} Listina původně uložená ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Akta různé provenience — pergameny (dále jen SÚA — ARP), č. inv. 34 se po delimitaci z r. 1987 nachází v AUK. Inzerována je listina AUK, sign. I/11 (Průvodce AUK, s. 84). Kolejní listiny z tohoto fondu vydal V. J. Nováček, Několik listin týkajících se koleje Karlovy z let 1367—1424. In: Věstník královské české společnosti nauk 1895, XII, s. 1—30.

^{42/} Jsou dnes uloženy v AUK, řada listin II a jednotliviny ve fondu Archiv pražského arcibiskupství (SÚA — APA) a ve sbírce listin A, B a F Archivu Národního muzea v Praze.

^{43/} Např. AUK, sign. II/10 (Průvodce AUK, s. 93) a předchozí listiny AUK, sign. II/6—7, 9 (tamtéž). SÚA — ARP, č. inv. 43 (nyní v AUK, V. J. Nováček, Několik listin, s. 21—23, č. 11), AUK, sign. I/33 (Průvodce AUK, s. 85) a SÚA — APA, sign. L 47 (regist přináší Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526 I. Originály listin 1/1. 1378—1471. Vyd. F. Beneš — K. Beránek, Praha 1974, s. 113, č. 411).

^{44/} AUK, sign. I/13, I/23 (Průvodce AUK, s. 84).

linskými listinami má notářský instrument z roku 1390, jímž se rozsu-
zuje pře o místo kolegiáta Konráda Benešova a určuje se, aby napříště
byli kolegiáti voleni ve stanoveném pořadí ze všech čtyř univerzitních
národů.^{45/} Dokument je nepřímým ohlasem bojů o obsazování míst v ma-
gisterských kolejích z roku 1384, k nimž se váže soubor tří písemností
známých z formulářových opisů.^{46/}

Specifickým okruhem písemností jsou listiny vydané pražskými ar-
cibiskupy jako kancléři pražské univerzity. Kancléřský úřad měl pro
vnitřní život univerzity rozhodující význam, protože s ním bylo spojeno
udělování licenciátů, mistrovských a doktorských titulů. Již od 13. sto-
letí, po sporech pařížské univerzity s arcibiskupem, byl univerzitní kanc-
léřský úřad udělován papeži nejvyšším církevním hodnostářům města ne-
bo země, v němž univerzita působila. Ani ve 14. a 15. století nebyl tento
titul prázným pojmem, o čemž svědčí např. osudy prvního krakovského
založení, a nakonec i šťastnější případ Prahy, která přežila více než sto-
leté období uprázdňeného metropolitního stolce jen díky tomu, že roku
1405 získala od papeže Inocence VII. právo, aby rektor mohl za sedis-
vakance pražského arcibiskupství zastupovat kancléře a udělovat mist-
rovské grady a licenciáty.^{47/}

V první listině, kterou roku 1349 vydal pražský arcibiskup Arnošt pro
univerzitu, není ještě uvedeno, že je vydána z titulu kancléřského úřa-
du. Z obsahu listiny však vyplývá, že tomu tak ani nemuselo být, pro-
tože jde o směnu pozemků s Arnoštovými bratry, z nichž měla být zříze-
na nadace pro mistra teologie.^{48/} Poprvé vystupuje Arnošt z Pardubic
s kancléřským titulem na konci padesátých let 14. století v nedatované
formulářové písemnosti, jíž pražský měšťan Henslin prodává pro uni-
verzitu vsi Počernice a část Čertous.^{49/} S plným titulem univerzitního
kancléře se poprvé setkáváme v několikrát citovaném diplomu pro mist-
ra svobodných umění z roku 1359.^{50/} O rok později v jednom z nejdůle-
žitějších dokumentů pražské univerzity z dob počátků (tzv. Ordinationes

^{45/} AUK, sign. I/25 (tamtéž).

^{46/} Jsou zachovány v rukopise SK Praha, sign. VIII B 4, fol. 102–103 a vydány byly
F. Tadrá, Příspěvky, s. 303–307.

^{47/} AUK, sign. I/3 (Průvodce AUK, s. 83). Kancléřský úřad byl pražskému arcibis-
kupovi udělen dnes ztracenou listinou papeže Klimenta VI. z roku 1347 (AUK, sign.
I/2, MVB 1, s. 495–496, č. 845).

^{48/} Listina Archivu Pražského hradu, fond Archiv pražské metropolitní kapituly (dá-
le jen APH — APMK), sign. 185 IX 3 (J. Eršil — J. Pražák, Archiv pražské metropo-
litní kapituly I. Katalog listin a listů z doby předhusitské (— 1419). Praha 1956,
s. 90, č. 220).

^{49/} Cancellaria Arnesti. Formelbuch des ersten Prager Erzbischofs Arnest von Par-
dubice. In: Archiv für österreichische Geschichte 61, ed. F. Tadra, Wien 1880, s. 515
až 517, č. XVIII, 1. Datum vydání, které editor kladl do roku 1357, není možné dříve
než po 1. březnu 1358 (viz listina AUK, sign. I/4, Průvodce AUK, s. 83, v níž obě ves-
nice nejsou ještě zmíněny) a nejpozději před 30. červencem 1366 (viz listina AUK,
sign. I/7, tamtéž, kde jsou obě jmenovány jako součást fundace Karlovy koleje).

^{50/} Viz pozn. 26.

Arnesti, jimiž jsou univerzitě dány základy celouniverzitních statut) však
arcibiskup nepoužil kancléřského titulu, i když listina byla vydána evi-
dentně na základě kancléřského práva.^{51/} Všechny písemnosti kancléř-
ského úřadu byly ověřeny arcibiskupskou pečeti.

Arcibiskup se nechával v kancléřském úřadu někdy zastupovat někte-
rým z církevních hodnostářů pražské diecéze, což je patrné od konce
sedmdesátých let 14. století,^{52/} a výslovně je úřad vicekancléře pražské
univerzity, na který jsou převedena kancléřská práva udělovat mistrov-
ský titul a povolení k výuce, zmíněn v opise mistrovského diplomu z ro-
ku 1389.^{53/} V tomto případě je to známý vikář pražského arcibiskupa Mi-
kuláš Puchník, který vystupuje ve funkci vicekancléře univerzity. Od ro-
ku 1405 je vicekancléřství trvale svěřeno rektorovi pražské univerzity.

Poslední z funkcí, která byla stejně jako kancléřství s univerzitou jen
v nepřímém spojení, byl úřad konzervátorů práv pražské univerzity, jenž
byl papežem svěřen proboštům mohučského a vratislavského kostela
a děkanovi kostela Věch svatých na Pražském hradě.^{54/} Listiny vydané
konzervátory univerzity se týkají uplatnění práv jednotlivých univerzit-
ních příslušníků a byly ověřovány pečeti jejich církevního úřadu nebo
sepsány formou notářského instrumentu. První známý doklad o užití
práva konzervátora pochází až z roku 1394, kdy děkan kapitulního kos-
tela Věch svatých s odvoláním na privilegium papeže Urbana VI. z roku
1383, zakročuje na ochranu práv Jindřicha Jakubova z Schorgastu, stu-
denta pražské univerzity a kněze vratislavské diecéze.^{55/} Nejvíce origi-
nálních písemností se dochovalo pro činnost děkanů pražského hradní-
ho kostela Věch svatých z let 1394–1418.^{56/} I v tomto úřadě mohli být
jmenování hodnostářů zastupování vicekonzervátory, jak dosvědčuje pří-
pad z roku 1412, kdy Oldřich ze Strašic, probošt pražského novoměstské-
ho kostela sv. Apolináře a podkonzervátor pražské univerzity, v zastou-
pení vratislavského děkana a univerzitního konzervátora Františka z Be-
nešova pohání dvě světské osoby k soudu v neuvedené univerzitní zá-
ležitosti.^{57/}

Mezi písemnosti kancelářského původu patří i knihy, do nichž byl

^{51/} AUK, sign. I/5, (Průvodce AUK, s. 83).

^{52/} F. Tadra, Příspěvky, s. 293.

^{53/} Viz pozn. 28.

^{54/} Listina Urbana VI. z roku 1383 (AUK, sign. I/19, Průvodce AUK, s. 84), která
byla potvrzena na dalších 25 let papežem Bonifácem IX. roku 1397 (AUK, sign. I/41,
Průvodce AUK, s. 85).

^{55/} Notářský instrument veřejného notáře Mauricia řečeného Purkrabí je mi znám
pouze z regestu B. Mendla, Z archivních cest (Kladsko — Vratislav — Zhořelec a Bu-
dyšín). Časopis archivní školy 4, 1926–1927, s. 117.

^{56/} APH — APMK, sign. 554 (insert, regest u J. Eršila — J. Pražáka, Katalog, s. 183,
č. 653). AUK, sign. I/49 (Průvodce AUK, s. 86), APH — APMK, sign. 681 XXIV 7
(J. Eršil — J. Pražák, Katalog, s. 224, č. 801), AUK, sign. I/65 (Průvodce AUK, s. 87)
a SÚA — APA, sign. L 50.

^{57/} Originál listiny byl sejmut z předešlé rukopisu SK Praha, sign. VII A 16. Viz
Soudní akta konsistoře pražské 7. Ed. F. Tadra, Praha 1901, s. 242–243, č. 17.

zaznamenáván vydaný nebo přijatý písemný materiál (registra a kopiáře). Jestliže registra pro pražskou univerzitní kancelář můžeme předpokládat ze statutárního nařízení univerzitního notáře, podle něhož měl zapisovat do zvláštní úřední knihy všechny vydané písemnosti ještě před jejich zpečetěním,^{58/} o kopiářích nemáme vůbec žádné zprávy. Protože univerzitní registra ani kopiáře nejsou dochovány, nemůžeme jejich existenci s naprostou jistotou prokázat. Náhradou za ně fungoval do jisté míry rukopis celouniverzitních statut, do kterého byly přepisovány in extenso některé vydané písemnosti jako například notářský instrument veřejného notáře Jakuba Moleše z roku 1415^{59/} nebo celá řada přijatých listin z let 1347—1472.^{60/} Přestože M. Haasová a M. Boháček mluví v souvislosti s těmito opisy o univerzitním kopiáři,^{61/} domnívám se, že o kopiář jako takový nejde. Proti tomu mluví jak velké časové rozpětí, tak příliš malý počet listin (pouze dvanáct kusů), a také skutečnost, že byly zapsány několika písaři různých období. Svou povahou měly být spíš jakousi praktickou příručkou pro uživatele statut, protože zaznamenávají nejdůležitější listiny, pojišťující práva univerzity jako celku (zakládací listina a její potvrzení papeži a panovníky, Kutnohorský dekret, jurisdikční privilegia atd.). Nakonec velikost univerzitní kanceláře asi nepodmiňovala vznik evidenčních knih písemností a postačoval pouze opis nejvýznamnějších dokumentů v knize statut.

Určitou náhradou za kopiáře, ale především za knihy register byly formuláře jako úřední knihy, do nichž byly zapisovány ve výtahu určité typy písemností bez stereotypně se opakujících listinných formulí (invokace, intitulace, svědečné řady, datace) a vynechávající konkrétní jména osob a názvy lokalit. Pro pražskou univerzitu známe formulářovou sbírku, vzniklou z činnosti veřejného notáře, pracujícího pro univerzitní kancelář v letech 1379—1380.^{62/} Další opisy z počátku 15. století byly součástí podobné formulářové sbírky, pořízené pravděpodobně veřejným notářem Bartolomějem z Ledče.^{63/} Ani u těchto dvou sbírek, které mají k univerzitnímu prostředí nejbližší, nelze s určitostí prokázat, že pocházejí přímo z univerzitní kanceláře. S jistotou lze říci, že jako formulářové vzory sloužily často zmiňované opisy dvou diplomů a jedné rekomendace ze začátku děkanské knihy artistické fakulty. Přitom je zřejmé,

^{58/} M. Haasová-Jelínková, Rektor, s. 87.

^{59/} MHUP 3, s. 48.

^{60/} MHUP 3, s. 68—78 [většinou registry s odkazy na edici Codex diplomaticus almae Carolo-Ferdinandae Universitatis Pragensis. In: MHUP 2/1, Pragae 1834, s. 217—444].

^{61/} M. Haasová-Jelínková, Rektor, s. 175—176. M. Boháček, O rukopisech statut pražské university. Studie o rukopisech 1964, s. 97 (seznam listin podle rukopisu SK Praha, sign. XIV D 25, fol. 28v—39r).

^{62/} Rukopis je uložen v SK Praha, sign. IV A 5. Na foliích 102 a 103 jsou zapsány formulářové vzory, které vydal F. Tadra, Příspěvky, s. 293—297, a na dalších místech i jiné listiny, týkající se pražské předhusitské univerzity (F. Tadra, Příspěvky, s. 297 až 303).

^{63/} Tamtéž, s. 303—308.

že potřeba formulářových kolekcí jako vzorníků písemností, zvláště na právnické fakultě, kde byli studenti mnozí veřejní notáři, byla při tehdejší způsobu výuky, zaměřeném na memorování a doslovném přejímání několika vybraných textů, zcela nutná. Tuto potřebu dokládá i soupis knihovny Karlovy koleje, který v deváté rubrice zachycuje několik formulářových sbírek a diktamin (mj. dva formuláře papežských listin, opisy privilegií ke korunovacím králů a formulář Petra de Vineis).^{64/}

Formulářové sbírky mají pro dějiny naší univerzity značný význam, protože podchycují nejen listiny, které se v originále nedochovaly, ale obohacují naše znalosti též o nové typy písemností, vydávaných univerzitou. Formulář z let 1379—1380 zaznamenává několik rektorových písemností, vyplývajících z jeho soudní kompetence (formulář otázek, které se mají položit svědkovi, jeho výslech, předvolání dědiců zemřelého dlužníka, vyloučení z univerzity, předvolání k univerzitnímu soudu, upomínky věřitelů), nebo z jeho správní funkce (svolání příslušníků českého univerzitního národa k zádušní mši, nařízení členu univerzity, aby zaplatil kolektu), a nakonec již uvedené potvrzení o doktorské zkoušce z obojího práva a vzor diplomu pro mistra svobodných umění. Vedle toho sbírka zaznamenává další typy písemností ze začátku osmdesátých let 14. století, jako byly v církevním prostředí obvyklé provize na benefícia a jejich vymáhání anebo odvolání dvou mistrů lékařské fakulty k soudu pražského arcibiskupa jako kancléře univerzity z rozsudku rektorova soudu, které bychom mohli nalézt i v jiných právních okruzích.

Písemnosti univerzitní proveniencí nebo častěji listiny vydané pro univerzitu, její součástí a členy byly zapsány v mnoha formulářových sbírkách 14.—15. století, vzniklých v Čechách. Ve známém formuláři Jana z Geinhausenu se vyskytuje několik písemností, pocházejících z dvorské kanceláře Karla IV., které se buď obracejí na univerzitní členy,^{65/} zaručují scholárům právní ochranu při studiu^{66/} nebo se obracejí na další osoby (papeže a jiné církevní dignitáře) s žádostmi o udělení doktorátu, benefícia a doporučení.^{67/} Ve formuláři je zachována část dispoziční formule panovníkova rotulu suplik k papeži pro pražskou univerzitu.^{68/} Další z velkých formulářových sbírek české panovnícké kanceláře (Summa cancellariae) obsahuje kromě listiny pro sienskou univerzitu^{69/} něko-

^{64/} Fototypicky byl vydán J. Bečkou — E. Urbánkovou, Katalogy knihoven kolejí Karlovy university. Praha 1948, s. 3. Kritickou edici nejnověji pořídil I. Hlaváček. K počátkům knihovny koleje Karlovy. In: Z knižní kultury doby Karla IV. a Václava IV. v českých zemích. HUCP 18/1, 1978, s. 38—42.

^{65/} Collectarius perpetuarum formarum Johannis de Geylnhausen. Ed. H. Kaiser, Innsbruck 1900, s. 12, č. 17, s. 18—19, č. 26, s. 48—49, č. 50, s. 49—50, č. 51, s. 202 až 203, č. 227.

^{66/} Tamtéž, s. 73—74, č. 79.

^{67/} Tamtéž, s. 192, č. 204, s. 193—194, č. 207, s. 194, č. 209, s. 200—201, č. 222, s. 202, č. 226.

^{68/} Tamtéž, s. 218, č. 254.

^{69/} Summa cancellariae, s. 127—128, č. 206.

lik listin a listů, týkajících se pražského učení: rekomendace univerzitního mistra,^{70/} listy adresované císaři pražským profesorem.^{71/} Formulář přináší také list pražského studenta kolegovi v Paříži^{72/} a již uvedené oznámení disputace na pražské právnické univerzitě z roku 1380.^{73/}

Františkem Palackým sebraná sbírka formulářových vzorů a opisů z různých českých archivů má rovněž několik listin a listů z období vlády Václava IV., vztahujících se k činnosti pražské univerzity. Výjimkou je list pařížského doktora Vojtěcha Raňkova z Ježova mistrům pražské univerzity z roku 1372.^{74/} Obsahově nepřinášejí zásadně nic objeveného, ale doplňují naše vědomosti o panovníkových intervencích u papeže pro univerzitu, o zajištění nových studentů z řádových učilišť a o působení pražských absolventů ve službách Václavova dvora. Ve formuláři arcibiskupa Arnošta z Pardubic jsou zachovány dvě důležité listiny z dob počátků univerzity.^{75/} Obě vděčí za svůj vznik Arnoštovi jako kancléři univerzity, který byl iniciátorem sbírky duchovenstva pražské diecéze na podporu pražského studia generale a ze shromážděných peněz zakoupil pozemkový majetek, z něhož měla být financována univerzitní výuka.^{76/} Poslední z formulářových sbírek našeho období, obsahující univerzitní písemnosti, je Praxis cancellariae.^{77/} V ní se nachází celkem šest vzorů listin, vydaných pražskou univerzitou. První tři jsou adresovány papeži a nejmenovanému kardinálově s žádostí o udělení beneficií pro členy univerzity,^{78/} další je žádost novému panovníkovi (podle vydavatele asi Jiřímu z Poděbrad) o zachování práv a výsad pražské univerzity^{79/} a závěrečné dvě přinášejí rekomendace pro mistra svobodných umění.^{80/}

S činností univerzitní kanceláře úzce souvisela statuta, která měla formu listiny nebo úřední knihy. Statuta jsou svou povahou určujícími dokumenty pro poznání institucionální podoby středověkých univerzit.^{81/} Právě ona potvrzují skutečnost, že pražská univerzita byla složitou středověkou organizací, skládající se z několika na sobě prakticky nezá-

^{70/} Tamtéž, s. 128, č. 207, s. 128–129, č. 208.

^{71/} Tamtéž, s. 201–202, č. 353.

^{72/} Tamtéž, s. 200–201, č. 351.

^{73/} Tamtéž, s. 202–203, č. 354.

^{74/} F. Palacký, Über Formelbücher, zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte. Nebst Beilagen. Ein Quellenbeitrag zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im XIII., XIV. und XV. Jahrhunderte 2. Prag 1847, s. 151–155, č. 192.

^{75/} Cancellaria Arnesti, s. 515–517, č. XVIII, 1 a s. 543–545, č. XXIV, 49 (viz pozn. 49).

^{76/} M. Svatoš, Hospodářské zázemí, s. 8–10.

^{77/} Prokopa pisaře Nového Města pražského Praxis cancellariae. Ed. F. Mareš, Praha 1908.

^{78/} Tamtéž, s. 126–128.

^{79/} Tamtéž, s. 128.

^{80/} Tamtéž, s. 128–129.

^{81/} Literaturu a edice pražských statut seznamenává M. Melanová – M. Svatoš, Bibliografie k dějinám pražské univerzity do roku 1622. Praha 1979, s. 53–60 (jedná se především o práce M. Boháčka, M. Haasové-Jelínkové, Z. Wintra a C. Zawodzińské).

vislých korporací, kterým byl společný samosprávný chod podle přijatých pravidel. Statuta jako základní právní regulativ činnosti univerzity jako celku, fakult, univerzitních národů a kolejí patřila mezi nejdůležitější úřední knihy a listiny chované v univerzitním archivu. Přestože univerzita patřila k těm nemnoha středověkým institucím, které měly právo vydávat vlastní statuta, jsou první pražská celouniverzitní a vůbec první známá statuta naší univerzity z roku 1360 dílem univerzitního kancléře Arnošta z Pardubic.^{82/} Jejich znění bylo vtěleno do listiny ověřené arcibiskupskou pečeti a bylo uchováváno v univerzitním archivu spolu s textem celouniverzitních statut z roku 1368.^{83/} Ta už vznikla z činnosti samotné univerzity a pro svou rozsáhlost měla podobu úřední knihy. K původnímu textu kodifikovaných pravidel pak v průběhu dalších let byly připojovány singulární statuty (výroky rektora soudu nebo rady), byly do nich zanášeny opisy nejdůležitějších listin a nakonec plnila i funkci memorabilní knihy. Stejnou podobu měla statuta artistické fakulty,^{84/} která jsou pro Prahu jediným zachovaným textem fakultních statut, zapsaná na začátek úřední knihy artistické fakulty (známý Liber decanorum facultatis artisticae), a také statuta Karlovy koleje.^{85/}

Vedle toho jsou známa tři kolejní statuta, která mají povahu listiny nebo byla součástí zakládacích dokumentů jednotlivých kolejí. V prvním případě jde o statuta Litevské koleje, založené roku 1397 polskou královnou Hedvikou, která byla vyhlášena pražským měšťanem Křížem jako královním prokurátorem v notářském instrumentu z roku 1411.^{86/} Ve druhém případě byly statutární předpisy posledních dvou středověkých kolejí přímo vloženy do fundačních aktů Jana Rečka z Ledče^{87/} a Matyáše Loudy z Chlumčan.^{88/}

^{82/} Listina AUK, sign. I/5 (Průvodce AUK, s. 83).

^{83/} Pražská celouniverzitní statuta se nacházejí ve dvou rukopisech SK Praha, sign. XIV D 25 a v mladším opisu v XIV A 4. Ani v jednom případě se nejedná o originál, který byl v archivních inventářích označován „liber rubeus“. Vydána byla v MHUP 3. Část z nich otiskl naposledy J. Triška, Starší pražská univerzitní literatura a karlovská tradice. Praha 1978, s. 72–74.

^{84/} MHUP 1/1, s. 5–132 podle dnes nezvěstného rukopisu AUK, sign. M 17, který byl na konci II. světové války odvezen z Prahy. Faksimilová edice rukopisu (Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585. Praha 1983) byla pořízena péčí K. Beránka na základě zachované fotokopie.

^{85/} Nejstarší znění spolu s redakcí prvé poloviny 16. století se nachází v rukopise SK Praha, sign. XIV A 4 (další opis v AUK, sign. I/6). Poslední vydání pořídil podle uvedeného rukopisu J. Triška, Starší pražská univerzitní literatura, s. 75–87.

^{86/} AUK, sign. I/61. Viz M. Svatoš, Litevská kolej pražské univerzity (1397–1622). In: Praha – Vilnius. Praha 1981, s. 19–32, kde jsou citovány všechny edice statut a uvedeny širší souvislosti jejich opožděného vyhlášení.

^{87/} AUK, sign. I/76 z roku 1348, kterou příslušníci českého univerzitního národa přijímají do správy kolej Panny Marie českého národa a zavazují se, že budou zachovávat kolejní statuta.

^{88/} SÚA – APA, sign. L 55 z roku 1451, kterou zakladatel zřizuje kolej sv. Apoštolů, odkazuje jí dům a knihovnu a stanoví základní pravidla kolejního života. O obou fundacích a jejich účelu naposledy M. Svatoš, Husitští mecenáši pražské univerzity. Husitský Tábor 2, 1979, s. 47–54.

Nedílnou součástí středověkého listinného materiálu jsou pečeti, které ověřují pravost vydávaného dokumentu. I když značné procento univerzitních listin bylo vydáno formou notářských instrumentů a ověřeno znamením veřejného notáře, přesto měla každá univerzitní korporace a někdy i její reprezentanti vlastní pečeť.^{89/} Pečetidla sloužila nejen k ověřování univerzitních písemností, ale byla součástí insignií jako výsostných znaků celé univerzity. O jejich významu nejlépe svědčí fakt, že byla ukládána spolu s univerzitními žezly a statuty v univerzitní pokladnici (archivu). Proto také nejstarší soupisy univerzitního archivu věnují pečetím, resp. pečetidlům náležitou pozornost. V inventáři z roku 1545 je seznam pečetí zařazen hned za první skupinu nejdůležitějších privilegií. Inventář zachycuje celkem devět pečetidel: celouniverzitní, rektorské, fakulty lékařské, teologické, artistické, koleje Karlovy, krále Václava, českého univerzitního národa a Nazaretské koleje. Inventář z roku 1609 zaznamenává v první, nejvýznamnější skupině pouze čtyři pečetidla (univerzity jako celku, fakulty lékařské, teologické a rektorské) a u tří z nich stručně charakterizuje jejich pečetní pole.^{90/} Jezuitský inventář z roku 1638 již neuvádí stará karolinská pečetidla, ale naštěstí je zachován seznam věcí, které byly předány jezuitům v roce 1622, a mezi nimi soupis osmi pečetidel s jejich otisky. Z nich jsou zřetelné pouze otisky pečetí Karlovy koleje, teologické fakulty a rektorského úřadu.^{91/} Všechny univerzitní pečeti byly provedeny v červeném vosku.

Do současnosti se zachovalo z předhusitského období jen jedno pečetidlo (celouniverzitní) a pečeti dalších dvou univerzitních institucí (rektorátu a českého univerzitního národa). V několika exemplářích známe i otisk nejstaršího celouniverzitního pečetidla. Známá pečeť pražské univerzity, sloužící jako její znak a symbol, pochází podle nejnovějšího rozboru uměleckých historiků z doby nedlouho po založení univerzity. V pečetním poli je zobrazen klečící Karel IV. jako fundátor, předávající symbolicky zakládací listinu nového ústavu do ochrany zemského patrona sv. Václava. Po stranách jsou erby s orlicí (říše) a dvouocasým lvem (českého království). V legendě mezi dvěma perlovci je text: SIGILLUM UNIVERSITATIS SCOLARIUM STUDII PRAGENSIS.^{92/} Pečeť rektorského

^{89/} O univerzitních pečetích souhrnně V. Vojtíšek, O starých pečetích, s. 89–110. Jejich vyobrazení u E. Gritznera, Die Siegel der deutschen Universitäten in Deutschland, Österreich und der Schweiz. In: J. Siebmacher's Grosses und allgemeines Wappenbuch I. Nürnberg 1906, Abt. 8 A, s. 44–46, tab. 40–41.

^{90/} Na celouniverzitní pečetí byl obraz klečícího krále před sv. Václavem, na lékařské nemocní a lékaři (zřejmě sv. Kosmas a Damián jako patroni pražské lékařské fakulty) a na pečetí teologické fakulty byl obraz monstrance.

^{91/} V. Vojtíšek, O starých pečetích, s. 105–106. V pečetním poli Karlovy koleje byl český lev s říšskou orlicí, zdvihající císařskou korunu, na pečetí teologické fakulty měla být madona a na rektorátní Panna Maria s dítětem.

^{92/} Pečeť z červeného vosku je přivěšena např. na listině AUK, sign. I/64. Viz J. Krása, Karlovy pečeti. In: Karolus Quartus. Praha 1984, s. 413 a A. Zelenka, Bemerkungen zum Siegel der Prager Universität. In: Die Universität zu Prag. München 1986, s. 179 až 187.

úřadu má v pečetním poli Madonu sedící na stoličce a držící v jedné ruce Ježíška a ve druhé žezlo. Podle gotické architektury stolce a typu písma lze usuzovat, že vznikla rovněž v prvních letech existence univerzity.^{93/} V legendě se nachází text: SIGILLUM RECTORATUS PRAGENSIS UNIVERSITATIS. Poslední známá pečeť předhusitské univerzity patří českému univerzitnímu národu. Je na ní zobrazen pod baldachýnem sv. Václav jako zemský patron se dvěma klečícími anděly po stranách. Opis zní: SIGILLUM MAGISTRORUM ET SCOLARIUM BOEMICE NACIONIS. Pečeť vznikla asi v průběhu druhé poloviny 14. století, i když první známý otisk pochází až z roku 1438.^{94/} Další pečeti (např. Karlovy koleje), přestože je nanejvýš pravděpodobné, že byly zhotoveny ještě v prvním století existence univerzity, známe až z dokumentů 16. a počátku 17. století. Univerzitními pečetěmi byly ověřovány také notářské instrumenty, přestože samotné znamení veřejného notáře mělo dostatečnou právní průkaznost. Ve většině případů jde o listiny, obsahující důležité univerzitní výsady, a proto byly ještě potvrzeny pečetí celouniverzitní, rektorátní nebo pečetěmi svědků (statuta, Husovy listiny, výrok univerzitního soudu atd.).^{95/}

Pokusme se nyní o srovnání stavu univerzitní kanceláře a její písemné produkce ve dvou rozhodujících etapách její nejstaršího vývoje. Vychodiskem nám bude předchozí rozbor univerzitního písemného fondu z prvního století činnosti univerzity, který chceme srovnat s obdobným výzkumem, podniknutým K. Beránkem pro přelom 16. a 17. století, jako konečnou fázi ve vývoji karolinské univerzity.^{96/} První, co upoutá naši pozornost, jsou značné rozdíly jak v množství, tak v typech vydávaných písemností. Narůstající kvantita úředních spisů na konci 16. století není jevem nijak překvapujícím. Má své kořeny v rozšíření papíru jako psací látky, v zavedení spisové agendy, která už není vedlejším produktem kancelářské činnosti, ale mnohdy jejím konečným cílem, ve vzrůstající míře gramotnosti a v neposlední řadě v potřebách samotné společnosti, která se bez písemného záznamu neobejde již v žádné správní rovině.

Oproti převážně listinnému materiálu 14. a 15. století se do popředí kancelářské činnosti dostávají v 16. století úřední knihy, které mají charakter veřejnoprávních knih. Jsou to nejenom rukopisy evidenčního charakteru (matriky, tzv. alba děkanů) nebo statuta, ale rozsáhlá škála

^{93/} K dataci V. Vojtíšek, O starých pečetích, s. 95, který ji zařazuje k roku 1348. Nejpozdější datum vzniku souvisí s počátkem celouniverzitních statut na konci šedesátých let 14. století. Pečeť v červeném vosku je zachována na listinách AUK, sign. I/14 z roku 1379 nebo I/61 (1411) a I/68 (1414).

^{94/} V. Vojtíšek, O starých pečetích, s. 100. Zachována je na listinách AUK, sign. I/76 (1438) a I/79 (1439).

^{95/} Např. AUK, sign. I/61 (1411), I/64 (1411), I/65 (1413), APH — APMK, sign. 732 (1414).

^{96/} K. Beránek, Kancelář university pražské na zlomku XVI. a XVII. věku. Sborník archivních prací 9/2, 1959, s. 220–239.

úředních knih od urbářů, souvisejících s činností univerzity jako pozemkové vrchnosti, přes kopiáře a registra, memorabilní knihy až po inventáře majetku. Novou kategorií, která se pro dobu do poloviny 15. století nedochovala, byl účetní materiál, zapisovaný do zvláštních úředních knih. Všechny tyto funkce plnila zpravidla jediná úřední kniha představeného univerzitní instituce, která sloužila pro opisy korespondence (přijaté i vydané), soudní rozhodnutí, pamětní zápisy, seznamy nových členů nebo imatrikovaných, stejně jako pro hospodářskou agendu a účty. Dělení písemností zůstávalo až do reformy univerzity v roce 1609 stejné jako v prvním období. Vyhotovování kancelářských písemností se dělo u jednotlivých původců a teprve od roku 1614 se po obnově funkce univerzitního notáře prosadilo jednotné vedení úřední agendy pro celou univerzitu.^{97/}

V naprostém ústupu jsou samotné listiny. Z přelomu 16. a 17. století je zachována jediná smlouva o postoupení Betlémské kaple jednotě bratrské z roku 1612, která měla listinnou formu.^{98/} Pokud jde o ostatní typy písemností, není již rozdíl tak podstatný. Univerzita nadále vydávala vysvědčení (testimonia) o imatrikulaci, studiu a zkouškách, doporučující listy (rekomendace) pro studenty, bakaláře a mistry, odcházející na jiné školy nebo do zaměstnání, či listy, jimiž byli mistři a kolegiáti svoláváni ke společným poradám, volbám atd. (convocatoria), která jsou pro počáteční období známa pouze ze statut nebo z formulářových sbírek. Naprostou novinkou je korespondence, týkající se dosazování nebo potvrzování učitelů partikulárních škol, které byly ve správě pražské univerzity.

Naopak téměř mizí emisní činnost univerzitních národů, z nichž zůstal jediný (český), jehož direktori vydávali omezený počet písemností pro studentské koleje, k nimž měli patronátní práva. Zcela zanikla agenda pražského univerzitního kancléře, což bylo dáno na jedné straně tím, že univerzita získala roku 1405 vicekancléřská práva pro svého rektora, a na druhé straně faktickým stavem pražského arcibiskupství, jež bylo až do doby Bruse z Mohelnice neobsazeno. Stejně tomu bylo s písemnostmi konzervátorů práv pražské univerzity, protože mohušský ani vratislavský děkan nepřicházeli pro kališnickou univerzitu v úvahu stejně jako děkan pražské hradní kapituly Věch svatých, takže jedinou upomínkou bývalého vztahu kapituly k univerzitě byl spor o správu stejnojmenné koleje.^{99/}

Větší část listinného materiálu pražské univerzity pro prvních sto let její existence tvoří písemnosti, jichž byla univerzita příjemcem. Po for-

mální stránce nenajdeme mezi nimi žádné neobvyklé typy nebo listiny neznámých vydavatelů. Ani po obsahové stránce nevybočují z běžného dobového úzu (fundace, dary, koupě a prodeje, confirmace, prezentace k obročím apod.). Nejvýznamnějším historickým faktem, ponecháme-li stranou meritorní obsahovou stránku, jsou pro nás vydavatelské okruhy, které jednoznačně vypovídají o vztahu jednotlivých společenských vrstev k univerzitě a naopak o začlenění univerzity a jejích příslušníků do tehdejší společnosti.

Na čelném místě mezi privilegií, která univerzita dostala na samém počátku, jsou listiny vystavené panovníky. Karel IV. jako iniciátor založení pražské univerzity byl vydavatelem několika listin zásadního rázu. Samotný fundační akt z roku 1348 a tzv. eisenaušský diplom z následujícího roku, kterými byla zajištěna právní ochrana univerzity, stejně jako získání prvních profesorů a materiální zajištění učitelů, svědčí o Karlově osobní péči o novou instituci (1348—1352). K nim se řadí dokumenty, upravující právní postavení univerzitních příslušníků a exerce univerzitních statků. V letech 1366—1367 k tomu ještě přistupuje založení prvních mistrovských kolejí (Karolina a Věch svatých) a jejich personální spojení s kapitulou Věch svatých. Pro poslední období Karlovy vlády je známa pouze jediná listina z roku 1376, kterou nechává přezkoumat pražskému arcibiskupovi platnost držby jedné z kolejních vesnic.^{100/}

U Karlových nástupců lze pozorovat, že vůči univerzitě vystupují z titulu svých zakladatelských práv (confirmace privilegií, udělování jurisdikčních výsad). U Václava IV. je patrný ještě určitý osobnější vztah k „domácímu“ učení, když zakládá stejně jako jeho otec mistrovskou kolej, která byla nazvána jeho jménem, nebo v péči o Karlovu kolej. Zikmund vydal pouze obvyklé potvrzení univerzitních práv (1437) a pro vládu Albrechtovu známe jen jedinou listinu confirmující v roce 1438 založení Rečkovy koleje (jejich vydání se však uskutečnilo na základě univerzitní žádosti). Na zakladatelská práva českých králů a obecně řečeno státu se odvolávají všechny zásadní dokumenty univerzity z pozdějších staletí — např. tzv. unijní dekret Ferdinanda III. z roku 1654 a nakonec i slavnostní listina prezidenta Československé republiky E. Beneše, confirmující text ztracené Karlovy zakladací listiny (1948).

^{100/} Karlovým listinám pro pražskou univerzitu se v poslední době speciálně věnoval R. Schmidt, *Begründung und Bestätigung der Universität Prag durch Karl IV. und die kaiserliche Privilegierung von Generalstudien*. In: *Kaiser Karl IV.* (1316—1378). Hrsg. von H. Patze, Göttingen 1978 (Blätter für Deutsche Landesgeschichte 114), s. 695 až 719. Pokus o jejich zhodnocení jako vzoru pro ostatní středoevropské univerzity podnikl A. Vetulani, *Początki najstarszych wszechnic środkowoeuropejskich*. Wrocław — Warszawa — Kraków 1970, s. 55—67, který zdůraznil fakt známý již dřívějšímu bádání (V. J. Nováček, *Prameny zakladací listiny university Pražské vydané Karlem IV. dne 7. dubna 1348*. Časopis Českého musea 64, 1890, s. 226—238), že zakladací listina, ačkoliv byla složena podle vzoru formulářové sbírky Petra de Vineis, nese výrazné stopy českého prostředí a Karlova osobního vlivu.

^{97/} Tamtéž, s. 233.

^{98/} AUK, sign. I/94 [Průvodce AUK, s. 88].

^{99/} Z. Winter, *Děje vysokých škol pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409—1622)*. Praha 1897, s. 64—66.

Nemenší zájem o pražskou univerzitu lze pozorovat ze strany církve (počet listin vydaný církevními institucemi a osobami převyšuje rozhodně množství panovnických písemností). Na prvním místě je nutno jmenovat papeže, z jejichž kanceláře vyšly dokumenty zásadního charakteru (konfirmace, jurisdikční privilegia, udělení rezidenčních výsad a zaručení právní ochrany univerzitních členů). Papežské listiny však byly vystaveny díky iniciativě českých králů, pražského arcibiskupa nebo samotné univerzity. Jejich emise končí stejně jako u ostatních písemností katolické církve v polovině 15. století (poslední papežská listina je z roku 1447), což samozřejmě souvisí s novým utrakvistickým profilem univerzity a změněnými církevními poměry v pohusitských českých zemích.^{101/}

Lze tedy shrnout, že domácí církevní vydavatelé jsou zastoupeni především pražskými arcibiskupy, mezi nimiž dominuje osoba prvního správce arcidiecéze. Arnošt z Pardubic a po něm další pražští arcibiskupové vystupují ve vztahu k pražskému vysokému učení ve dvojediné roli nejvyšších správců diecéze, do jejíž obediencie náleží domácí příslušníci univerzity, a zároveň univerzitních kancléřů, jimž bylo svěřeno právo udělovat učené grady. Z těchto dvou funkcí byly vydány listiny arcibiskupské kanceláře, jejichž emise začíná roku 1349 Arnoštovou nadací pro mistra teologie a dalšími listinami, zajišťujícími výuku prvních profesorů. Rokem 1359 začíná Arnošt z Pardubic jako univerzitní kancléř účinněji zasahovat do univerzitních záležitostí vydáváním prvních statut, absolventských diplomů a povolením ke studiu. Od jeho nástupce Jana Očka z Vlašimi vystupuje do popředí i funkce soudní, v níž arcibiskupové působí jako ochránci práv univerzitních členů (do roku 1383, kdy byl papežem zřízen úřad konzervátorů pražské univerzity), a odvolací instituce v univerzitních sporech. Všechny další arcibiskupské listiny až do Husova sporu s církevní hierarchií mají vlastně charakter konfirmací. Tak tomu bylo při založení Betlémské kaple (1391) nebo při předání kaple Božího těla univerzitě (1403). V letech 1403–1415 se arcibiskupské písemnosti týkají výlučně postupu proti reformnímu křídlu na univerzitě nebo arcibiskupové vydávají (do roku 1415) pro univerzitu jen ojedinělé listiny, vyplývající z jejich soudní kompetence.

Mezi dalšími církevními dignitáři se jako vydavatel listin určených univerzitě objevuje nejčastěji děkan kapitulního kostela Všetech svatých. Také on reprezentuje ve vztahu k pražskému obecnému učení dvě funkce. První byla dána ustanovením Karla IV. z roku 1366 a následným potvrzením papeže Urbana V. o přivtělení kanonikátů této kapituly ke Kar-

lově koleji a založení mistrovské koleje Všetech svatých. Tak byla vydána např. listina z roku 1378 o emfyteuzi pěti lánů v kapitulní a kolejní vsi Tvršice. Druhá funkce byla spojena s úřadem konzervátora práv pražské univerzity, kterým byl děkan kapituly pověřen roku 1383 a znovu 1397. Vedle něho se jako vydavatel písemností pro univerzitu objevuje litomyšlský biskup (roku 1355 v souvislosti se sbírkou českého duchovenstva pro univerzitu), vikáři a oficiálové pražského arcibiskupa (konfirmace majetkových převodů, investitury univerzitních mistrů k obročím začínající rokem 1391) a kláštery (prodeje a dary pro univerzitu, povolení studia řádovým příslušníkům z let 1372–1382). Mezi nimi zaujímá zvláštní postavení listina generálního představeného dominikánského řádu, kterou přijímá členy pražského studia generale do konfraternity (1384). Okruh církevních vydavatelů uzavírají písemnosti koncilů (poslední listina je z roku 1441), ale protože to byl oboustranně vztah od doby kostnického koncilu více než napjatý, bylo pro univerzitu určeno jen několik listin a listů.

Téměř naprostá je absence šlechty jako vydavatelů písemností určených univerzitě. Jediné výjimky tvoří fundace Betlémské kaple dvořanem Václava IV. Janem z Milheimu (1391) a zásah české a moravské šlechty ve prospěch mistra Jana Husa v letech 1414–1415. Naprosto opačný postoj k univerzitě lze vysledovat z listinného materiálu u měšťanstva. Vztah města a jeho obyvatel k univerzitě měl však v prvním století činnosti školy zajímavé osudy, příznačné pro vztah měšťanstva k univerzitnímu vzdělání. Praha vystupuje v diplomatickém materiálu poprvé až roku 1374, kdy byla uzavřena smlouva spojeného Starého a Nového Města s oběma pražskými univerzitami o jurisdikci univerzitních příslušníků. Z dokumentu vyplývá, že vzájemný poměr obyvatel města a univerzitanů nabyl takových rozměrů, že musel být právně upraven a zapsán do městských knih. Město s výjimkou běžných konfirmací převodu domovního majetku nebo potvrzení o pozemkovém vlastnictví se potom v diplomatickém materiálu pražské univerzity objevuje pouze jedenkrát roku 1392, když staroměstští osvobodili Betlémskou kapli od městských dávek a berní. Jinak je tomu ale s odkazy jednotlivých měšťanů. První listina vydaná pražským měšťanem pochází sice již z konce padesátých let 14. století, ale jedná se o běžný prodej dvou vsí staroměstského měšťana univerzitnímu kancléři, pravděpodobně bez jakékoliv osobní motivace. Souvislou řadu odkazů pro univerzitu zahajuje peněžní dar zhořeleckého měšťana a bývalého pražského studenta, určený na zřízení oltáře v novoměstském kostele sv. Štěpána Na rybníčku a koupi domu pro chudé studenty (budoucí Collegium pauperum), z roku 1379. Počátek devadesátých let 14. století byl pro univerzitu ve znamení Milheimovy a Křížovy fundace Betlémské kaple a s ní spojené Nazaretské koleje. U zrodu dalšího velkého daru bylo Bratrstvo obruče a kladiva,

^{101/} Rozboru papežských fundančních listin se naposledy věnoval A. Partyka, *Pa-pieske zatwierdzenia fundacji uniwersytetów środkowoeuropejskich w latach 1347 — 1386. Annalecta Cracoviensia* 9, 1977, navazující na článek A. Vetulaniho, *Die Univer-sitätspolitik Papst Urban V. In: Ius Sacrum. Hrsg. von A. Scheuermann und G. May, München — Paderborn — Wien 1969, s. 139–156.*

kteřé roku 1403 darovalo kapli Božího těla českému univerzitnímu národu. Od počátku 15. století je pak české měšťanstvo téměř jediným mecenášem pražské univerzity. Příjemcem darů je převážně český univerzitní národ, a to i v případě, že dárce byl kněz, jak tomu bylo roku 1407 při převodu domu pro kolej Národa českého. Tehdy se také objevují další odkazy pro chudé studenty (dar domu a mlýna staroměstského pekaře z roku 1406) a první dary pro partikulární školy (staroměstská měšťanka a její syn, univerzitní mistr, odkazují roku 1408 peníze chudým studentům školy u sv. Jiljí). Ve čtyřicátých a padesátých letech 15. století se měšťanská podpora univerzity, jak ji známe z listinného materiálu, projevila založením posledních dvou středověkých studentských kolejí (Rečkovy a Loudovy) a pokusem staroměstské měšťanky o opravu koleje chudých studentů.^{102/}

Zbývá nám ještě povšimnout si, jaký měla listinná emisní činnost časový průběh. Chronologie listin univerzitou přijatých byla probrána v předchozích řádcích, pokusme se tedy o stručnou rekapitulaci. Prvním vydavatelem písemností pro univerzitu byl papež (1347) a panovník (1348—1349). K nim se záhy připojuje pražský arcibiskup jako univerzitní kancléř (od roku 1349), který po určitou dobu (1359—1360) nahrazuje vlastní vydavatelskou činnost univerzity (diplomy, statuta), a další církevní instituce od roku 1355, mezi nimiž je nejvýznamnější vydavatelská činnost děkana pražské hradní kapituly Všechny svatých jako konzervátora práv univerzity (od 1378, resp. 1383). Jestliže zájem papežů o pražskou univerzitu byl vyvolán podněty zvenčí a listiny nástupců Karla IV., Václava IV. a Arnošta z Pardubic se nemohou měřit se zakladatelskou érou ani svou kvantitou ani významem, vystupuje od devadesátých let 14. století do popředí vydavatelský okruh pražského měšťanstva, který od husitství nahradil postavení českého krále i pražského arcibiskupa.

U listin univerzitou vydaných je pohled na časový průběh jejich emise výrazně zkreslen dochováním pramenů. Protože univerzitní listiny jsou většinou zachovány v opisech, soustřeďují se zdánlivě k několika datům, pro něž jsou zachovány formulářové sbírky nebo kopiáře (navíc jde o hypotetickou dataci editorů). Vůbec prvním univerzitním vydavatelem byl probošt Karlovy koleje (1367) a po něm teprve rektor (1376, série rektorových listin je zachována pro léta 1379—1382). Děkan artistické fakulty vystupuje v listinné intulaci poprvé roku 1379 a jednotlivý profesor roku 1382. Kancléřský úřad je v listině dosvědčen poprvé 1352 a se stejným zpožděním proti ustavení svého úřadu se objevuje jako vydavatel i konzervátor práv pražské univerzity (1394). Naposledy

^{102/} Pokus o shrnutí vztahu jednotlivých společenských složek k univerzitě podal autor v příspěvku Sociální skladba příslušníků pražské univerzity 14.—15. století (možností studia). In: Právo — univerzita — vzdělanost (v tisku).

pak je v intulaci zastoupena univerzita jako celek (1417 — rektor a celá univerzita), i když ve statutech nebo jako příjemce listin figuruje prakticky od samého počátku.

Celkový pohled na časový průběh všech univerzitních listin (vydaných i přijatých) má podobné omezení jako u materiálu určeného pro univerzitu. Přesto se pokusme alespoň o stanovení základních rysů frekvence při plném vědomí torzovitosti dochované pramenné základny. Veškerý materiál jsem rozdělil do pěti časových období, která mají souvislost s vnitřním chodem univerzity. V prvním, zahrnujícím dobu od počátků do založení Karlovy koleje (1347/48 — 1366), je podchyceno pouze 15 listin, což potvrzuje fakt zjištěný předchozí literaturou o pomalém „rozbíhání se“ univerzitní činnosti (většina z nich pochází z let 1347 až 1355). Ve druhém, sahajícím do založení Betlémské kaple (1366—1391), dochází k početnímu nárůstu univerzitních listin (56 kusů). Ani to není překvapující zjištění, protože právě tato léta jsou považována za vrchol studentské a profesorské frekvence předhusitské univerzity. Největší rozmach listinné emisní činnosti (105 kusů) spadá do období mezi založením Betléma a Husovou smrtí (1391—1415), kdy univerzita a zvláště český univerzitní národ na sebe váží pozornost celé země a především pražského měšťanstva. V následujícím období do roku 1419, kdy zaniká právnická univerzita, fakulta teologická a lékařská, a mistři zbývající artistické fakulty vyvíjejí jen minimální školskou činnost, evidují celkem 12 listin. Pro poslední období do roku 1450, v němž univerzita dokonce načas zastavila činnost a výuku v plném rozsahu obnovila až od poloviny třicátých let, je známo 29 kusů písemností, soustřeďujících se do posledních dvou desetiletí.

Shrme-li údaje o vlastní produkci univerzitního písemného materiálu diplomatické povahy, vidíme, že v prvotní fázi pražské univerzity kancelářské zařízení zjevně neexistovalo. Odpovídá to poměrům na univerzitě, jejíž struktura se ustálila až se vznikem mistrovských kolejí v šedesátých letech 14. století. První známou listinou vydanou univerzitou je mnohokrát citovaný absolventský diplom z roku 1359, který však není možno v žádném případě vydávat za písemnost vyšlou z univerzitní kanceláře. Byla vyhotovena z moci kancléře pražské univerzity a vznikla nepochybně na půdě arcibiskupské kanceláře, jak svědčí její dochování v ereckních knihách pražského arcibiskupství.

Vlastní funkce univerzitní kanceláře začíná až ve druhé polovině šedesátých let 14. století v souvislosti se vznikem celouniverzitních statut a jistě i s početním růstem učitelského sboru a studentů. Pražská rektorská statuta zmiňují funkci univerzitního notáře (*notarius universitatis*),^{103/} který byl spolu s pedelem jedním ze dvou volených a univerzi-

^{103/} MHUP 3, s. 11—12.

tou placených úředníků, pobírajících roční plat jedné kopy grošů. Notář pražské univerzity byl většinou veřejným notářem a mnohdy byl zároveň studentem, zpravidla právnické fakulty, resp. od roku 1372 právnické univerzity.^{104/} Používal titul *universitatis studii Pragensis iuratus notarius* nebo *publicus auctoritate imperiali ac dominorum magistrorum, doctorum et scholarium universitatis studii Pragensis iuratus notarius*. Zvláštního notáře známe i pro samostatnou juristickou univerzitu, který se podepisoval *universitatis canonistarum studii Pragensis iuratus notarius*. První notářský instrument vystavený v univerzitní záležitosti pochází z roku 1376, aby se stal jednou z nejrozšířenějších forem právního pořízení na pražské univerzitě do poloviny 15. století. Mezi nejznámější veřejné notáře působící v univerzitních službách náleželi Michal Mikulášův z Prachatic a Jakub Moleš z Prahy, kteří patřili do okruhu Husovy reformní strany na univerzitě.

Univerzitní notář byl přímo podřízen rektorovi, kterému byl povinen podle přísahy poslušností. Býval vybírán většinou podle potřeby, rozhodně to nebyl úřad, který zajišťoval doživotní příjem, a proto univerzitní notáři vykonávali další funkce. Naopak jsou známy případy ze začátku 15. století, kdy vedle sebe ověřují vydávanou písemnost i dva univerzitní notáři najednou.

Statuta podrobně rozepisují notářovy úřední kompetence. Jeho povinností bylo, aby byl rektorovi neustále k dispozici jak při všech úředních aktech univerzity, tak při jeho působení mimo univerzitní zdi. Notářovou starostí bylo zapisování rektora ústního jednání, rektorovy rady a předčítání statut při jejich vyhlášení nebo při přísaze. Nejdůležitější a vlastní funkcí univerzitního notáře bylo sestavování listin o právních ujednáních univerzity jako celku, rektora a často i soukromých písemností univerzitních příslušníků. Vydané dokumenty měl zapisovat do univerzitních register ještě dříve, než byly zpečetěny. Vedení knih došlých písemností není pro Prahu prokázáno. Rubní poznámky samotných listin a okolnosti vzniku prvních inventářů univerzitního archivu spíše nasvědčují tomu, že zvláštní kopiáře zde vedeny nebyly. Část nejdůležitějších listin však byla opsána in extenso do rektorských statut.^{105/} Z analogie s pozdějším obdobím je možné usuzovat o vedení smíšených pomocných úředních knih — register a kopiářů dohromady. Dochované prameny ukazují, že přinejmenším od sedmdesátých let 14. století existovaly v pražské univerzitní kanceláři formulářové pomůcky, které sloužily k usnadnění emisní činnosti univerzity. Přepisy vydaných písemností, které měly povahu formulářových vzorů, obsahují i statuta pražské artistické fakulty.^{106/}

^{104/} Viz pozn. 14.

^{105/} MHUP 3, s. 68—78.

^{106/} MHUP 1/1, s. 1—5, 122—123.

Univerzitní prostředí přineslo vedle známých kancelářských pomůcek nový typ úřední knihy, který se od tridentského koncilu rozšířil i do církevní správy. Jsou to matriky jako speciální knihy, které měly povahu veřejnoprávních dokumentů. Do nich byli od roku 1358 zapisováni všichni nově příslší členové univerzity (a nemuseli to nutně být jen učitelé a studenti), jimž byla imatrikulací zajištěna právní ochrana na vlastním právním fóru. Vedle celouniverzitní matriky^{107/} byly vedeny matriky příslušníků univerzitních národů^{108/} a od roku 1372 i matrika juristické univerzity.^{109/} Pražská artistická fakulta vedla smíšenou úřední knihu zvanou Liber decanorum, která byla používána nepřetržitě v letech 1367 až 1585.^{110/} V podstatě jde o seznam examinovaných bakalářů a mistrů fakulty, doplněný fakultními statuty, memorabilními zápisy, opisy listin a kalendářem. Její význam vzrostl po husitství, kdy se na dlouhou dobu stala jedinou úřední knihou univerzity, nahrazující všechny dosavadní typy.

V univerzitní kanceláři bylo v prvním období pořizováno několik typů písemností. Viděno z diplomatického hlediska, převažoval především listinný a listový materiál. Jedná se o mandáty rektora, děkanů fakult nebo proboštů kolejí, intimace a supliky. Specifickou univerzitní písemností se staly rotuly suplik k papeži. Vzhledem k tomu, že vedení kanceláře bylo svěřeno veřejnému notáři, je pochopitelné, že značné procento vydávaných listin mělo formu notářského instrumentu, jehož ověření bylo někdy doprovázeno pečetí některé z univerzitních korporací nebo osob. O aktovém stejně jako o účetním materiálu pražské univerzity v tomto období nemáme žádných zpráv.

Při sepisování soukromoprávních aktů byly univerzitnímu notáři určeny pevné sazby, které se řídily výší sjednaného obnosu, příjmem žadatele nebo rozhodnutím rektora, pokud šlo o zaznamenání veřejné univerzitní záležitosti (např. nález rektora soudu ve prospěch člena univerzity). Další příjem mu plynul za použití rektorské a univerzitní pečeti. V pozdějším období přibýlo k jeho povinnostem i sestavování a sepisování univerzitních rotulů suplik k papeži. Při rozrůstající se písemné agendě mohl být univerzitnímu notáři asi nápomocen pedel, jímž býval veřejný notář. Úřad notáře pražské univerzity zaniká v polovině 15. století a je obnoven až na počátku 17. století při reformě univerzity. Zdálo by se, že se zánikem úřadu notáře končí i činnost univerzitní

^{107/} Seznam pražských univerzitních matrik je uveřejněn v příručce Průvodce AUK, s. 121—122, na s. 171—172 pak přináší soupis matrik odvezených roku 1945.

^{108/} Zloměk matriky saského univerzitního národa vydal F. Doelle, Ein Fragment der verlorengegangenen Prager Universitätsmatrikel aus dem 14. Jahrhundert. In: Miscellanea Francesco Ehrle 3, Roma 1924, s. 88—102.

^{109/} Album seu matricula facultatis iuridicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 usque ad annum 1418. In: MHUP 2/1. Pragae 1834, s. 1—215.

^{110/} MHUP 1/1—2. Pragae 1830—1832, 452, 586 s.

kanceláře. Není ovšem možné přehlédnout skutečnost, která je určující i pro předhusitskou dobu, že univerzitu tvořili muži, kteří byli schopni číst a psát. Tím se okruh kancelářského personálu mohl rozrůst na libovolný počet náhodně používaných služeb členů univerzity.

Vedle rektorovy kanceláře zlistiňovaly právní pořízení další univerzitní korporace pod vlastní pečeti — fakulty, koleje a národy. Fakt, že tyto instituce disponovaly vlastní pečeti, mluví snad nejjasněji o charakteru středověké univerzity a v naší souvislosti potvrzují existenci několika univerzitních „kanceláří“ předhusitského období. Fakulty vydávaly především potvrzení o vykonaných zkouškách a o absolvování studia. Větší množství písemností vystavují koleje, zvláště pro potřeby správy venkovského majetku. Probošti jako představitelé kolejí používají mnohdy služeb veřejných notářů, kteří jsou vyžádáni ad hoc. Z listinného materiálu univerzitních národů máme doloženy téměř výlučně písemnosti českého národa, a to ještě ty, jichž byla tato korporace příjemcem. Výjimku tvoří pouze potvrzení soukromých donací direktorů národa pro kapli Božího těla, kolej královny Hedviky nebo Rečkovy koleje.

MICHAL SVATOS

Urkundenanalysen zur Geschichte der Prager Universität

ZUSAMMENFASSUNG

Das Studium des schriftlichen Materiales der Prager Universität aus dem ersten Jahrhundert ihrer Existenz erweist, daß das eigentliche Amt der Universitätskanzlei erst in der zweiten Hälfte der sechziger Jahre des 14. Jh. im Zusammenhang mit der Entstehung der Universitätsstatuten ausgeführt wurde. Die im Jahre 1368 entstandenen Prager Statuten erwähnen nämlich die Funktion eines Universitätsnotares, der ebenso wie der Pedell ein besoldeter Beamte der Universität war. Er betätigte sich meistens als öffentlicher Notar und war in der Regel gleichzeitig Student der juristischen Fakultät. Seine bedeutenste Funktion bestand in der Zusammenstellung von Urkunden über die Rechtshandlungen der Universität, des Rektors und oft auch privater Schriftstücke der Universitätsmitglieder. Das Amt des Universitätsnotares ist in der Hälfte des 15. Jh. erloschen und wurde erst zu Beginn des 17. Jh. im Verlauf der Reform der Prager Akademie wieder erneuert. Es wird so der Anschein erweckt, als ob mit dem Erlöschen des Amtes des Notares auch die Tätigkeit der Universitätskanzlei endete. Es darf hier aber nicht übersehen werden, daß an der Universität Männer tätig waren, die dank ihrer Bildung, das Kanzleipersonal ersetzen konnten.

Neben der Kanzlei des Rektors stellten auch weitere Universitätskorporationen, ihre Fakultäten, Kollege und Universitätsnationen Urkunden unter eigenem Siegel aus. Die Fakultäten stellten besonders Bestätigungen über die abgelegten Prüfungen und das

Absolutorium des Studiums aus. Eine größere Anzahl von Schriftstücken ging aus der Tätigkeit der Kollegien, besonders aus der Verwaltung ihrer Landgüter hervor. Aus dem Urkundenmaterial der Universitätsnationen blieben überwiegend Schriftstücke der böhmischen Nation erhalten und zwar in der Mehrzahl nur solche, die an dieselbe adressiert waren.

In der Universitätskanzlei wurden verschiedene Typen von Schriftstücken ausgestellt. Vom Gesichtspunkt der Diplomatik aus betrachtet, waren es vor allem Urkunden und Briefe. Es handelte sich um Mandate des Rektors, der Dekane oder der Kollegspropste, weiter um Intimationen und Suppliken. Spezielle Schriftstücke bildeten die Universitäts-Rotuli der Bittschriften an den Papst. Da mit der Leitung der Kanzlei ein öffentlicher Notar betraut war, ist es ganz verständlich, daß ein höher Prozentsatz der Urkunden die Form eines notariellen Instrumentes hatte, dessen Beglaubigung noch durch ein Siegel einer Universitätsinstitution oder Person bekräftigt wurde. Über das Akten- und Buchhaltungsmaterial der Universität blieben aus dieser Periode keine Nachrichten erhalten.

Das Universitätsmilieu brachte neben den bekannten Kanzleibehelfen einen neuen Typus des Amtsbuches, das seit dem Tridentinischen Konzil auch in der Kirchenverwaltung verbreitet wurde. Es waren die Matrikel als Evidenzbücher, die den Charakter öffentlichrechtlicher Dokumente erhielten und dem Immatrikulierten den Schutz eines eigenen Rechtsforums sicherten. Neben dem Universitätsmatrikel wurden in Prag noch die Matrikel der Angehörigen der einzelnen Universitätsnationen und seit dem Jahre 1372 auch die Matrikel der Juristenuniversität geführt. Die artistische Fakultät führte ein Amtsbuch, Liber decanorum genannt, welches in den Jahren 1367 bis 1585 ununterbrochen benützt wurde und die verschiedensten Eintragungen enthielt. Die Bedeutung dieser Matrikel stieg besonders nach den Hussitenkriegen an, da es alle bisherigen Bücher ersetzte und als einziges Amtsbuch der Universität diente.

RECENZE

**Rudolf Chadraba — Josef Krása — Rostislav Švácha — Anděla Horová (red.),
KAPITOLY Z ČESKÉHO DĚJEPISU UMĚNÍ I. PŘEDCHŮDCI A ZAKLADATELÉ,
II. DVACÁTÉ STOLETÍ, Praha, Odeon 1986—1987 (1988), 229 + 410 s.**

Publikace připravená pracovníky pražského Ústavu pro teorii a dějiny umění je edičním počinem mimořádného významu. Českému čtenáři se na jejích stránkách poprvé dostává do rukou souborný přehled dějin historiografie výtvarného umění v českých zemích. I když se — jak redaktoři díla sami upozorňují — zdaleka ještě nejedná o syntézu dějin tohoto oboru, sešlo se v dvousvazkové práci několik studií přehledného charakteru s úctyhodným množstvím portrétů čelných dějepisců umění. Koncepce knihy je dílem J. Kráasy. Po jeho smrti se redakce ujal tříčlenný kolektiv, jemuž patří uznání již jen za to, že velkoryse navrženou práci dokázal v nedlouhém čase dovést do finální podoby.

První svazek je rozdělen do tří oddílů. Prvý — Počátky dějin umění v Čechách a na Moravě — otevřel I. Kořán úvahou o vztahu společnosti středověkých a raně novověkých Čech k výtvarnému umění.^{1/} Na něj navázala V. Dvořáková kapitolou o studiu dějin umění v Čechách od konce 17. do počátku 19. stol. a B. Samek pasáží o počátcích dějin umění na Moravě. Druhý oddíl — Zakladatelé — je věnován J. E. Vocelovi a jeho současníkům i pokračovatelům (napsal K. Benda) a A. H. Springerovi (A. Horová).^{2/} Třetí oddíl — Historikové kultury — zahájila stejnojmenná studie R. Šváchy, sledující vývoj oboru v 70. a 80. letech. Následují zajímavé portréty K. Chytila (J. Krása), K. B. Mádl (L. Konečný), F. X. Harlase a F. X. Jiřika (A. Horová). K. Benda nikoliv nejšťastnějším způsobem popsal Rozmach oboru v 90. letech a svazek uzavřel B. Samek přehledem Dějin umění na Moravě ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století.

Druhý svazek začíná oddílem nadepsaným Vídeňská škola a český dějepis umění. Zahajuje jej obsáhlá a zajímavá stať R. Chadrabý Max Dvořák a vídeňská škola dějin umění, doplněná rozsáhlou bibliografickou přílohou. Na promyšleně teoretizující Chadrabovu partii navazuje jiskřivě kritická studie K. Srpa Situace českého dějepisumu umění ve dvacátých letech, jeden z myšlenkově nejbohatších textů celé knihy.^{3/} Srp se dokázal přenést přes pouhý popis objevů a laskavé výchyty publikačních činů velikánů oboru, srovnává jejich názorová východiska i pracovní předpoklady a hodnotí jejich

^{1/} Z rozevlátého Kořánova eseje by si bližšího doložení zasloužila teze: „přechodem národa k reformaci se na dvě století zcela přetíná jeho vztah k výtvarnému umění — v tomto smyslu lze mluvit až o jisté výtvarné amúzičnosti — a všechna pozornost je věnována jazyku“ (s. 16).

^{2/} Řada Bendových formulací je zatížena nejasnostmi: proč např. autor v pasáži o Goneberovi (s. 113) tvrdí, že se tento dějepisec nemohl v polovině 19. stol. seznámit s Kosmovou Kronikou? Závažnější ovšem je, že autor patrně nezná Sklenářovu monografii o Vocelovi.

výkony vzhledem k situaci oboru v dané době i vzhledem k celkové společenské atmosféře. Následuje řada biografických črt: V. Birnbaum (J. Hořejší), V. Kramář (J. Krása), Z. Wirth (V. Dvořáková), F. Žákavec (L. Hlaváček), V. V. Štech (J. Slavík), A. Matějček a jeho škola (L. Hlaváček), J. Cibulka (K. Benda), E. Dostál (J. Vacková) a J. Pečírka (K. Stejskal a L. Hlaváček).

Druhý oddíl svazku je nazván Dějiny moderního umění. Do problematiky uvádí čtenáře volným esejem T. Vlček. Je otázkou, do jaké míry tento oddíl studuje dějiny moderního umění a do jaké míry spíše dobové reflexe vývoje a předpokladů tehdy současného umění. Názory meziválečných umělců a teoretiků jistě mohly být pro historiky umění vysoce inspirativní (obor se ostatně vždy vyvíjel v myšlenkovém oblouku mezi ryze historickým zkoumáním a teorií i praxí nejsoučasnější tvorby), spíše než o zkoumání minulého jakožto minulého šlo však v těchto reflexích o nalézání minulého umění jako součásti přítomnosti. Na tom, že celá problematika by potřebovala objasnění, nic nemění kvalita zajímavých příspěvků, z nichž zvláště Šmejkalova stať o Teigovi patří k nejlepším textům knihy.

Třetí oddíl — Náznaky nové orientace ve třicátých letech — otevřela A. Horová krátkou stejnojmennou studií. Následují portréty O. Stefana (J. Hořejší), V. Richtra (R. Švácha), V. Wagnera (I. Hlobil), J. Květa (J. Krása), A. Kutala (Z. Všecká-Plátková), D. Menclové a V. Mencla (V. Dvořáková), K. Šourka (A. Horová), A. Friedla (K. Benešová), A. Mička (L. Hlaváček) a P. Kropáčka (K. Stejskal).

Poslední oddíl zastupuje studie Dějepis umění v současnosti, kde R. Švácha usiloval shrnout hlavní problémy a vývojové trendy poválečného vývoje. Oč nevděčnější práce to byla, o to záslužnější je takovýto, byť i letmý pokus. Knihu uzavírá jmenný rejstřík. Oba svazky jsou vybaveny bohatou obrazovou přílohou (celkem 257 fotografií), která přináší jednak portréty historiků umění, jednak obrázky význačných předmětů jejich odborného zájmu, dále pohledy na výstavy, titulní listy a ilustrace publikací atd.

Přehled obsahu dvou svazků Kapitol chtěl naznačit materiálovou bohatost této vpravdě zakladatelské publikace, jejíž aktuální kulturní význam soupeří se závažností odborné příručky (studie mají poznámkový aparát a u biogramů je vždy uváděna výběrová bibliografie daného historika i hlavní studie o jeho osobě) a znalecké „inventury“ výsledků práce celého vědního oboru. Právě význam a v některých případech vrcholná kvalita příspěvků zve však ke kritickému zamyšlení nad Kapitoly jako celkem.

Jak uvádí v úvodu Kapitol R. Chadraba, koncepci knihy načrtl J. Krása, který též ve třech medailónech poskytl mistrovský příklad toho, jak dílo zpracovat. Jeho „znovuobjevení“ významu prof. Chytila patří nesporně mezi největší přínosy publikace. Obdobnou úroveň však udržela jen část autorů. Mezi nejlépe zpracované partie patří medailóny věnované A. Springrovi, K. B. Mádlvi, V. Birnbaumovi, oproti tomu např. Bendovy rozvláčně popisné příspěvky mají ke konciznosti objevných Krásových textů nesmírně daleko. Řada medailónů druhého svazku pak jeví daleko spíše rysy oslavných jubilejních článků či laskavých nekrologů (tj. přesně toho, co Chadraba v úvodu knihy zatratil), než kritického zvážení skutečných přínosů jednotlivých osobností pro vědu o umění. To platí např. o medailónech Z. Wirtha, F. Žákavce, V. V. Štecha, E. Dostála i D. a V. Menclových. Celkově je zřejmé, že co do způsobu pojetí, metody i rozsahu příspěvků neudrželi se autoři Krásových vzorů a kniha působí spíše dojmem sborníku než syntetického díla. Redakce do textů nezasahovala, takže mnohé údaje se na řadě

^{3/} Dovolím si pouze podotknout, že nelze suverénně tvrdit: „Dvořákovy pozdní koncepce umožnily Pekařovi alespoň do jisté míry překonat pozitivismus.“ Pouhé nahlédnutí do Pekařovy Knihy o Kosti (1909, 1911) by ozřejmilo, že problematika Pekařova pozitivismu a ovšem i vzájemných inspirací s díly historiků umění je složitější, než jak se prezentuje na s. 93.

míst knihy opakují — včetně přehledů literatury v poznámkách, někde je k medailónu připojen úzce výběrový přehled historikových klíčových prací, jinde — konkrétně u M. Dvořáka — je přetištěna kompletní bibliografie. Medailóny i úvodní studie jednotlivých oddílů těžko hledají rovnováhu mezi teoretickými analýzami dobových názorů a mezi popisy jednotlivin — objevů i publikací.

Za závažný nedostatek knihy považuji absenci studie věnované O. Hostinskému, jehož význam pro obor a pro výuku dějin umění na vysokých školách Jüzlava monografie přece více než naznačila. Našlo-li se v knize místo pro publicisty od Zapa a Mikovce až po Šourka a Nebeského, byla-li pozornost věnována estetiku J. Mukařovskému (proč ne též F. Kovárnovi?), měl tu i Hostinský své nezádatelné místo.

Až na výjimky není v knize problematika českých dějin umění zasazována do širších evropských kontextů. Zmiňovány jsou jen kontakty nebo kontroverze s českými Němci nebo s Vídní. Je však produktivní omezovat zkoumání vývoje dějin umění v Čechách jen na česky hovořící dějepisce a Němce chápat za cizí autory? Řada problémů a vývojových linií je tak nutně nahlížena zkreslenou optikou, mnohé výkony Čechů ztrácejí svoji logiku bez kontrapozice s díly německých oponentů či soupeřů. Z nich je pozornost věnována vlastně jen J. Neuirthovi. Nelze též bez zmínky ignorovat působení katedry dějin umění na Německé univerzitě v Praze. Dějepisci 19. a prvé poloviny 20. stol. se cítili být daleko více konfrontováni s německými píšícími autory střední Evropy, ale i s produkcí francouzskou, italskou, do jisté míry i anglickou a nizozemskou, než Kapitoly naznačují. Žily naše dějiny umění po desetiletí opravdu jen z impulsů a později odkazu vídeňské školy a Maxe Dvořáka? Ztrátu evropské perspektivy a mezinárodních kontaktů nelze předpokládat především u meziválečné generace, bohatě využívající četná zahraniční stipendia.

Závažnější je ovšem pomnutí souvislostí dějin umění s domácím, ryze historickým, ale i archeologickým, výzkumem. Je symptomatické, že autoři Kapitol patrně neznají Kutnarovy Dějiny českého a slovenského dějepisectví. Rozhodně na ně, a to ani kriticky, nereagují, ačkoliv právě Kutnar si našeho dějepisumění všiml. Vliv Golla, Pekaře, Šusty a ovšem řady zahraničních historiků na mladé adepty i důstojné představitele oboru dějin umění byl přitom ohromný. Tehdejší historické časopisy věnovaly uměnovědnému bádání velkou pozornost a prostor. Kapitoly z dějin umění vždy totiž nutně budou kapitoly dějin jedné z rovnoprávných historických disciplín, při vší nezávislosti přece jen řadou meritorních i metodických vazeb pevně vkloubené do ústrojného celku dějepisectví.

Uvedené připomínky nechť sňíží význam cenné a zajímavé práce průkopnického charakteru. Chápu je jako výzvu k meziloborové diskusi na závažné téma.

Jiří Pešek

**LES UNIVERSITÉS EUROPÉENNES DU XVIe AU XVIIIe SIÈCLE:
HISTOIRE SOCIALE DES POPULATIONS ÉTUDIANTS. TOME 1: BOHEME,
ESPAGNE, ÉTATS ITALIENS, PAYS GERMANIQUES, POLOGNE,
PROVINCES-UNIES.**

Ed. par Dominique Julia, Jacques Revel, Roger Chartier. Paris, Éditions de l'École des hautes études en sciences sociales 1986, 260 s.

„Pro každou konkrétní dějinnou situaci je třeba stanovit, které sociální skupiny razí tézi o nadprodukcí intelektuálů, objasnit sociální a politickou taktiku, kterou používají a pochopit, jak tato téze byla formulována při každém novém užití.

Tento postup je proto důležitý, že takové vylíčení stavu věcí, které vidí jen konjunkturu univerzit, ale nereflktuje výše uvedené skutečnosti, může vést ke zkreslení celého obrazu, zvlášť když je formulováno dost pádně na to, aby se projevilo v celé školské politice. To byl případ 17. nebo 19. století, platí to ale bezpochyby ještě ve století dvacátém“. Tyto závěrečné věty ze studie Rogera Chartiera naznačují, kde hledat jeden ze zdrojů zvýšeného zájmu o sociální dějiny univerzit, který přinesl v posledních letech vynikající výsledky zejména ve Francii a Nizozemí.^{1/} Je to zesílené tážání po sociální roli „řadového“ intelektuála, které nabývá specifický akcent v situaci současného přebytku absolventů univerzit.

Redaktoři ze Střediska historických výzkumů při pařížské škole EHESS soustředili v tomto sborníku celkem devět studií od historiků ze šesti zemí (druhý svazek bude věnován francouzským univerzitám). Jedná se většinou o texty, které byly již otištěny jinde. Zásluha redaktorů netkví přesto jen v sestavení antologie článků na dané téma, nýbrž je výsledkem cíleného vyhledávání a částečně i koordinace prací k dějinám univerzit v evropské společnosti raného novověku. Společný všem devíti studiím není jen časový rámec, ale hlavně metodické postupy, preferující kvantitativní výzkumy a usilující zařadit fakta z univerzitních dějin do širokých sociálních souvislostí.

Základním pramenem byly vesměs matriky a rejstříky graduovaných. Všem autorům je společná kritičnost při jejich vyhodnocování, neboť mají ovšem řadu nectností sériových pramenů předstatistického období a situaci navíc komplikuje nerovnoměrné dochování matrik a nestejná kvalita edic. Přesto se ukázalo, že jsou-li používány s patřičnou obezřetností — samozřejmým požadavkem je interpretovat všechny výkvy nejprve s ohledem na lokální zvláštnosti každé univerzity — mají precizně zpracované řady dat o frekvenci a peregrinaci neocenitelný význam pro postžení obecně platných tendencí.

Především se potvrdila téze Lawrence Stonea z roku 1964^{2/} o „vzdělávací revoluci“ v druhé půli 16. století, jež se projevila několikanásobným zvýšením počtu studentů. Do stejné doby spadá vrchol jejich peregrinační aktivity, zejména v okruhu protestantských univerzit. Nejobecněji řečeno, byl příčinou tohoto rozmachu, jenž dozníval asi do roku 1630, vznik moderního státu s jeho potřebou odborných sil pro nový byrokratický aparát. Zbytek 17. a 18. století byl pak dobou „krize univerzit“, deprese vyvrcholila zhruba v polovině 18. století. Dobová potřeba univerzitně školených jedinců byla na čas saturována, nové úřednické „dynastie“ se nobilitovaly a uzavíraly. Zároveň došlo k určité restrukturalizaci systému vyššího vzdělání, při které se univerzity ocitly mimo soudobou politickou a vědeckou diskusi. Z výzkumu této krize plyne několik otázek: proč zůstávaly univerzity na okraji intelektuálního dění tak dlouho, na jakou společenskou potřebu v této době reagovaly a jaká byla v této době společenská hodnota inskripce nebo gradu?

Willem Frijhoff ve studii Velkolepá čísla a svizelná skutečnost: křivka Franze Eulenburga a debata o počtu intelektuálů v Německu 1576–1815^{3/} provedl především

^{1/} Srv. programový článek Rogera Chartiera a Jacquesa Revela, *Université et société dans l'Europe moderne: position des problèmes*. Revue d'histoire moderne et contemporaine 1978, s. 353–374; dále modelovou práci Willema Frijhoffa, *La société néerlandaise et ses gradués, 1575–1814: une recherche sérielle sur le statut des intellectuels*. Amsterdam — Maarsse 1981. Též Lawrence Stone (ed.), *Universities in Society*, 2 vols. Princeton 1974.

2/ Lawrence Stone, *The Educational Revolution in England, 1560—1640. Past and Present* XXVIII, 1964, s. 41—80.

^{3/} Willem Frijhoff, *Surplus ou déficit? Hypothèses sur le nombre réel des étudiants en Allemagne à l'époque moderne (1576—1815)*. Francia IX, 1979, s. 173—218. Text studie v tomto, u nás ostatně málo dostupném periodiku, autor pro recenzovaný sborník upravil a doplnil o některé nové výpočty k 18. století.

důkladnou revizi Eulenburgových výpočtů k vývoji univerzitní frekvence v raném novověku^{4/} a položil tak spolehlivý základ dalšímu výzkumu, jenž se bez kritiky vstupních dat těžko obejde. Autor si uvědomil, že reálný počet studentů v Německu za určité období neodpovídá prostému součtu osob, imatrikulovaných na jednotlivých univerzitách. Tento reálný počet zjistíme až po odečtení určitého počtu studentů, kteří se zapsali na více než jedné univerzitě. Snaží se tedy Frijhoff stanovit tzv. koeficient mobility či peregrinační koeficient. Vzhledem k tomu, že peregrinací po polovině 17. století prudce ubylo, skýtají takto korigované počty studentů zcela odlišný obraz vývoje univerzitní frekvence, než k jakému dospěl Eulenburg. Z výpočtů koeficientu mobility pro studenty z Říše na osmi vybraných německých univerzitách v letech 1580—1814 zjistil autor hodnoty, přesahující 1,8 do roku 1630 (např. v Basileji bylo více než 50 % peregrinujících studentů v letech 1580—1630 a ještě v letech 1650 až 1670), v období do konce 17. století klesl pak průměrný koeficient mobility na 1,23, aby naposled stoupl v letech 1700—1740 na 1,36 a pak už až do konce 18. století nepřestal klesat. Když byly Eulenburgovy údaje, podle nichž vrchol univerzitní frekvence připadal na léta 1616—1625, přepočítány dle tohoto koeficientu, ukázalo se, že počet nových (poprvé zapsaných) studentů ve skutečnosti už po roce 1646 stoupá nad hodnoty z roku 1620, vrcholí okolo roku 1700 a pak teprve pomalu klesá, převyšuje však stále až do roku 1795 absolutní počet nových studentů z roku 1620. Podíl univerzitně vzdělaných osob na celkovém počtu obyvatel byl v Německu nejvyšší bezprostředně po třicetileté válce, po roce 1700 klesl — vzhledem k demografickému přírůstku — na hodnoty nižší než 2 %. Co z toho všeho plyne pro teorii o nadprodukci intelektuálů? Třicetiletá válka zdecimovala víc „běžnou“ populaci než kulturní elity, čímž se vytvořil relativní nadbytek inteligence, navíc — s ekonomickým zbídačením země — ubylo pro ni pracovních příležitostí. Nepevná existenční situace favorizovala intelektuály šlechtického původu. Určité oživení univerzitních studií po roce 1680 spadá pak na vrub prosté generační reprodukce vrstev, které se coby inteligence již jednou konsolidovaly. Univerzitám přinesla navíc relativní nadprodukce absolventů zesílené restriční zásahy státu, což vše dohromady vedlo k tomu, že univerzity přestaly plnit funkci katalyzátoru sociálního vzestupu.

Další dvě studie se týkají české problematiky. První z nich je od *Františka Šmahela* a čtenáři tohoto časopisu se s ní mohli seznámit ve Zprávách Archivu UK.^{5/} Připomínám jen stručně, že pro určení geografického a sociálního původu pražských graduovaných studentů byl vzat za základ Liber decanorum, zatímco druhá část studie, kde autor zjišťoval původ a kariéru vybraného vřorku graduovaných „humanistů“ (tj. osob, zachycených „Rukověti“), přináší na základě důkladného prozopografického zpracování této skupiny nové a zajímavé výsledky o cestě pražských bakalářů a mistrů za existenčními jistotami. Rovněž druhá česká studie od *Jiřího Peška* (spolupráce na počítačovém zpracování materiálu *David Šaman*) je dostupná v české verzi.^{6/} Na řadě instruktivních map, grafů a tabulek demonstroval tu autor vývoj peregrinací studentů z Čech v posledním předbělohorském čtrvstoletí, kdy i u nás dosáhla mobility studentů svého vrcholu. Studie podává první shrnující obraz peregrinací v naší literatuře, volí politicky mimořádně citlivé období a připomíná nutnost zpracovat vývoj peregrinací komplexně od 15. až po 18. století.

⁴ Franz Eulenburg, Die Frequenz der deutschen Universitäten von ihrer Gründung bis zur Gegenwart. Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften 24, fasc. 2, Leipzig 1904.

5/ František Šmahel, Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita graduovaných studentů pražské univerzity v letech 1433–1622. Zprávy Archivu UK 4, 1962, s. 3–28.

^{6/} Jiří Pešek — David Šaman, *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách v předbělohorském čtvrtstoletí. Ústecký sborník historický* 1983 (vyšlo 1985), s. 173—218.

Zatímco u obou českých studií lze bez váhání potvrdit, že dostaly širší záběr a úroveň zpracování vysokému standardu sborníku, neplatí to plnou měrou o dvou příspěvcích *Ireny Kaniewské* o Krakově. Autorka provedla detailní analýzu frekvence krakovské univerzity stejně jako národnostního a sociálního složení studentů v letech 1433–1780. Je nutno konstatovat, že nepodala rovnoměrně zpracovaný obraz zkoumaného období. Výrazně preferována je první půle 16. století,^{7/} rozpačitěji působí partie o 17. a 18. století a mezidobí 1560–1600 není zpracováno vůbec (přestože matriky k němu nechybějí!). Ještě povážlivější je řada nedůsledností v tabulkách: tak např. tabulky na stranách 119 (cizí studenti v Krakově 1433–1510) a 121 (cizí studenti v Krakově 1510–1560) nejsou vůbec vzájemně srovnatelné (v tabulce 1 všichni studenti univerzity včetně polských = 100 %, v tabulce 2 všichni cizí studenti = 100 %; poprvé jsou mezi cizí správně zahrnuti studenti ze Slezska a Pomořan — nedá se totiž rozhodně určit, kolik mezi nimi bylo etnických Poláků — ti jsou v druhém případě rovnou počítáni mezi domácí studenty). Hlavní závěry Kaniewské znějí: Období největší prosperity Krakova se datuje do let předreformačních (ca. 1482–1522), s vysokým počtem cizích studentů, a do let 1625–1637, tentokrát už s nepatrným počtem cizinců. Také v Krakově se tak zformoval typ národní univerzity.

Richard L. Kagan ve studii o italských univerzitách v letech 1500–1700 podává jako jeden z mála autorů ve sborníku výsledky dotud nepublikovaného výzkumu. Navazuje na svou starší práci o kastilských univerzitách^{8/} a klade si otázku, zda také pro Itálii 16.–17. století platí ve Španělsku ověřený Stoneův model „vzdělávací revoluce“ v 2. půli 16. století. Kagan zjistil, že sice i v Itálii prožívaly některé univerzity svou konjunkturu okolo roku 1600 (Neapol, Padova), jiné však měly svůj vrchol již dávno za sebou (Perugia, Siena). Velký podíl na poměrně vysoké návštěvnosti v letech okolo roku 1600 měli navíc „ultramontáni“ (zejména v Padově, Boloni, Sieně a Ferrare), přicházející nejčastěji za studiem práv. Na rozdíl od středověké peregrinace změnila se sociální skladba těchto severanů, velkou roli hrála totiž šlechta, která víc než pro kariéru studovala právo jako nezbytný doplněk kavalírského curricula. Na základě těchto poznatků autor tvrdí, že model „vzdělávací revoluce“ není pro Itálii relevantní. Příčiny stagnace a úpadku italských univerzit vidí hlavně v prudkém úbytku peregrinujících studentů (např. v Padově se v 17. století snížil počet studentů asi o polovinu a podíl cizinců klesl z 50 % na 10 %), zejména nekatolíků. Změnily se také počty studentů jednotlivých fakult a právníci si udrželi převahu už jen málokde (Neapol, Pisa). Poklesla úroveň přednášek, rozpadly se tradiční struktury studentského života (např. benátské studenti padovské univerzity zůstávali doma, kde poslouchali privátní lekce). Na úbytku studentů se podepsala konkurence jezuitských kolejí a šlechtických akademií, ve vědeckém životě se uplatňovaly dvorské akademie.

Mariano Peset a Marie Fernanda Mancebová se zabývají ve svém příspěvku návštěvností španělských univerzit v 18. století. Své výpočty k jedenácti španělským univerzitám v letech 1700–1800 nabízejí jen jako východisko dalšího výzkumu. Zatímco pro některé z důležitých ústavů (Alcalá de Henares, Salamanca, Valladolid) mohli použít výsledky R. L. Kagana (viz pozn. 8), přinesli sami zejména analýzu návštěvnosti důležitých univerzit valencijské. Vedle frekvence univerzit, sledované v absolutních číslech a v indexových řadách, zajímali se hlavně o rozdíly v počtu studentů jednotlivých fakult. Výzkum geografického původu, sociální struktury, akademické úmrtnosti, mobility a nákladů na studium patří zatím do katalogu desiderátů.

O dvou posledních příspěvcích se zmíním jen letmo. U studie *Willema Frijhoffa* *Univerzita a trh pracovních příležitostí* je důvodem stručnosti skutečnost, že práce

^{7/} Zde autorka těží ze své starší práce *Młodzież Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1510–1560. Studia z dziejów młodzieży w epoce Renesansu*. Kraków 1964.

^{8/} *Richard L. Kagan, Students and Society in Early Modern Spain*. Baltimore 1974.

je shrnutím některých problémů z knihy, která zde byla už recenzována.^{9/} Připomínám jen, že autor se soustředil na status intelektuála (= absolventa univerzity) v raně moderní společnosti. Sleduje počet graduovaných Nizozemců doma i v cizině a korelace s některými ukazateli ekonomickými (ceny obilí, výnos cel) i kulturními (počet nových patentů), situaci jednotlivých profesí (právníci, lékaři) i rozdíly ve skladbě inteligence v různých typech měst. Celkově se mu jeví období „mladé“ republiky v nárůstu vzdělanosti velmi dynamicky, ke zlomu dochází okolo roku 1680, ne bez souvislosti s krizí univerzit a latinské vzdělanosti vůbec.

Na konec sborníku je položena elegantní studie *Rogera Chartiera* *Sociální prostor a sociální představitost: frustrace intelektuálové v 17. století*, jež je přetiskem textu, který vyšel v *Annales*.^{10/} Autor zde dokazuje na základě studií svých kolegů k problematice anglické, španělské, německé i nizozemské a dokonce s příklady z pikareskního románu, jak velice relativní byl v 17. století každý nadbytek intelektuálů.

Na závěr lze konstatovat, že jde o sborník nesmírně užitečný, dokládající přesvědčivě, že komparativní studium není v evropských univerzitních dějinách přepychem, ale přirozenou nutností. Ještě příjemnější je, že krok se současným sociálněhistorickým trendem v dějinách univerzit drží i v tomto případě i naše historiografie.

Zdeněk Hojda

WILHELM RIBHEGGE, GESCHICHTE DER UNIVERSITÄT MÜNSTER.

Europa im Westfalen. Münster, Verlag Regensburg 1985, 252 s.

Již jen letmý pohled do poměrně rozsáhlé bibliografie k dějinám univerzity v Münsteru^{1/} nám dá tušit význam anotované publikace: jde totiž o první souvislou syntézu dějin této vysoké školy. Oficiální sborník vydaný u příležitosti 200. výročí jejího založení (jakož i jeho konkurenční pandán) totiž tento charakter nemají.^{2/} W. Ribhegge je profesorem novějších a moderních dějin na münsterské univerzitě a ve svých dosavadních pracích se zabýval německými dějinami po r. 1918, zejm. vývojem obecní správy a městských zastupitelstev v Porúří, dějinami odborů, těžkého průmyslu aj. Přesto však jeho kniha vykazuje metodologickou distanci od dnes až konjunkturálního proudu sociální historie s jejími „příliš“ exaktními metodami, stále více koncipované jako dějiny okolností, v nichž se historické události odehrály, než jako dějiny živých lidí (pro termín *Sozialgeschichte*, jak je dnes v NSR chápán a užíván, neexistuje ovšem v zavedené české marxistické historické terminologii odpovídající ekvivalent).

Knihy vyšla až pět let po jubilejních slavnostech 200. výročí založení univerzity (1980), což je spíše k jejímu prospěchu. Univerzitní jubilea totiž zpravidla nepřejí kritickému pohledu na minulost: jubilejní univerzitní sborníky bývají často sebezahledné doklady o umění historické retuše, nebo alespoň o umění zamhouřiti oči v pravý

^{9/} Recenze Frijhoffovy knihy (cit. zde v pozn. 1) otištěna v *AUC—HUCP* 23/1, 1983, s. 105–109.

^{10/} Roger Chartier, *Espace social et imaginaire social: les intellectuels frustrés au XVIIe siècle*. *Annales E.S.C.* XXXVII, 1982, s. 389–400.

^{1/} *Literatur zur Geschichte der Universität Münster* (red. J. Coenen). In: *Die Universität Münster 1780 — 1980*, hrsg. von H. Dollinger, Münster 1980, s. 497–517.

^{2/} Viz pozn. 1; současně vydaný sborník *200 Jahre zwischen Dom und Schloß* (Münster 1980) je dílem kolektivu autorů, kteří nesouhlasili s koncepcí oficiálního univerzitního sborníku.

čas a na pravěru místě. Ribheggova kniha neponechává v münsterských univerzitních dějinách bílá místa (na rozdíl od oficiálního sborníku *Die Universität Münster 1780—1980*, který prakticky pomíjí tragické období 1933—1945, a to s nepřiliš průkazným zdůvodněním, že většina archivních materiálů k tomuto časovému úseku se nachází na území NDR ve Státním archivu v Merseburku).

První kapitola líčí dějiny vestfálského školství v l. 1474—1780. Dolní časová hranice je zvolena poněkud uměle. Tehdy totiž vydal kartuzián W. Rolevinck spis *De laude antiquae Saxoniae nunc Westphaliae dictae*, v němž věnuje velkou pozornost studiu a peregrinaci Vestfalců po německých i cizích univerzitách. Ribhegge zde mylně uvádí i univerzitu pražskou mezi těmi ústavy, kde mladí vědychtiví mužové z Vestfálska tehdy běžně studovali (2. polovina 15. stol.), aniž by si uvědomil změnu charakteru pražského učení po husitské revoluci, resp. již po Kutnohorském dekretu. Ve Vestfálsku samotném ovšem podmínky pro založení univerzity ještě nedozrály (zejména hospodářské, jak se můžeme přesvědčit z barvitě geografie tohoto regionu od nám známého Johanna Cochlaea).^{3/} Stalo se ostatně jednou ze spádových oblastí univerzity kolínské, založené v r. 1388.

Mezi světlými zjevy raně humanistického školství ve Vestfálsku uvádí autor i A. Hegia a F. Mormanna, kteří vyšli z hnutí *devotio moderna*, jež ovšem autor velmi nepřesně charakterizuje jako obnovné náboženské a literární hnutí, které chtělo posílit víru orientací vzdělání na antiku (s. 14). Tento rys rozhodně neplatil pro *devotio moderna* obecně. Příznačnější je spíše určitá zbožná skepse nad vzdělaností tohoto světa (srov. např. 2. kapitolu 1. knihy *De imitatione Christi* od Tomáše Kempenského, charakteristicky nazvanou *De humili scire seu cognitione sui ipsius*).^{4/}

Tato kapitola Ribheggovy knihy ovšem obsahuje i jistou nelogickou disproporci. Zatímco autor věnuje poměrně velkou plochu vztahu novokřtěnců a jejich münsterské komunity v l. 1534/35 ke vzdělání (tj. problematice související s univerzitou a jejími předchůdci jen volně), opakované snahy o proměnu jezuitské latinské školy Paulina v univerzitu během třicetileté války (v r. 1631 vydali papež a císař její zakládací listinu!) pomíjí toliko jedním odstavcem.

Bylo to až katolické osvětenství (2. kapitola), reprezentované ve Vestfálsku Karlem v. Fürstenbergem, Bernhardem Overbergem a Amálií v. Gallitzin („*Le cercle de Münster*“, který se stal u francouzské porevoluční emigrace — a ostatně i pro J. W. Goetha — opravdovým pojmem), které v Münsteru aktivovalo novou vestfálskou univerzitu. Finanční prostředky se na tento účel uvolnily z majetku zrušeného jezuitského řádu (1773), převedeného do tzv. studijního fondu. Za datum založení univerzity je ovšem považován až r. 1780, kdy také císař Josef II. vydal příslušnou zakládací listinu. Ve srovnání s Göttingen, kde se tehdy prosazovala svoboda vyučování a *libertas philosophandi*, představoval Münster model konzervativního ústavu — učiliště pro budoucí loajální duchovní, úředníky a lékaře. V tomto smyslu se stal Münster „nejrakouštější“ univerzitou v Německu, což bylo i dáno statutem samostatného knížecího biskupství.

Dalším obdobím (1802 — 1840) se zabývá 3. kapitola. V nových poměrech po uzavření dohod v Lunéville (1801) však neměly duchovní státy šanci přežít, a tak také Münster byl v létě 1802 připojen k Prusku. Anexe biskupství a rozsáhlá sekularizační opatření proběhla velmi rychle a bez většího odporu obyvatelstva. K integraci kulturní však došlo až ve druhé polovině 19. století. Univerzita a město si zachovaly převážně katolický charakter, který byl oslaben až v období Bismarckova tzv. kulturního boje. V r. 1818 byla ovšem univerzita degradována na „*Philosophisch — theo-*

logische Ausbildungsanstalt“. Tím se samozřejmě Münster dostal na okraj procesu pozitivních proměn pruského vysokého školství, jež byly v humboldtovském duchu usměrňovány z Berlína. V Münsteru dlouho přežívalo osvětenství konzervativního katolického ražení (se všemi rysy tolerančnosti, příznačnými pro německý katolicismus — Bavorsko ovšem vyjímá — už od dob Vestfálského míru), výrazně odlišné od atmosféry univerzity v Bonnu s rysy téměř zednářskými.^{5/} Ribhegge je rozebírá na příkladě díla teologa a církevního historika Theodora Katerkampy (1764 — 1834), který ve svých rozsáhlých církevních dějinách (6 svazků, 1819 — 1834) pranýřuje umírněný kriticismus německého osvětenství včetně Kanta vůči „francouzskému revolučnímu fanatismu“ a jeho údajně nedostatečný smysl pro historickou kontinuitu.

Postavení münsterské akademie se postupně opět stabilizovalo (viz 4. kapitolu, zachycující období 1840 — 1880). Filozofické fakultě bylo již v r. 1831 přiznáno promoční právo, fakultě teologické v r. 1844. Zájemci o studia právnická či lékařská se však museli obracet jinam, především do Bonnu a Göttingen (kde H. Heine vzpomíná na vestfálské studenty stručně a výstižně v satirě *Deutschland, ein Wintermärchen: „Sie fechten gut, sie trinken gut“*). Čas od času se provincionální zemský sněm obracel do Berlína se žádostmi o obnovení úplné univerzity. Ty však zůstaly neoslyšeny — až do r. 1902, kdy byla münsterská univerzita plně obnovena a posléze doplněna ještě o evangelickou bohosloveckou fakultu (vestfálské obyvatelstvo je zhruba z 50 % protestantské). Tím také byla narušena dosavadní katolická monolitnost prakticky celé univerzity, kterou Berlín vesměs respektoval. Samozřejmě, mnohé tu komplikovala — zejména za tzv. kulturního boje — dvojí optika: co se jevílo být v Münsteru liberální až modernistické, vypadalo v Berlíně jako ultramontánní.

Obnovení fundace mělo více příčin, které jsou analyzovány v 5. kapitole (1880 — 1914); nejvíce tu ale působila blízkost dynamicky se rozvíjejícího Porúří a rostoucí hospodářský a kulturní význam Vestfálska jako celku. Defenzivní katolicismus, příliš vyčerpaný útoky a debatami po 1. vatikánském koncilu i státní diskriminací, vyklidil postupně pole nacionalismu a šovinismu, jejichž spolehlivou baštou se univerzita v předvečer 1. světové války stala. Avšak ani válka nepřinesla vystřízlivění. S revolučním hnutím let 1918/1919 se studenti a profesori nesolidarizovali, naopak vytvářeli akademické legie na pomoc jeho potlačovatelům. Zapojení univerzity do válečné propagandy a pseudovědecké publicistiky bylo skrze její jednotlivé představitele značné. Oficiální sborník k 200. výročí založení univerzity z r. 1980 (viz pozn. 1) přechází toto neslavné období téměř mlčením...

Období let 1914 — 1933 (6. kapitola) charakterizuje Ribhegge jako dobu vzniku moderní univerzity. Věda a výzkum byly napojeny na průmysl v Porúří, který také poskytoval univerzitě určité finanční zdroje. Münster neprestal být, alespoň co se místního původu studentstva týče, regionální univerzitou. Největší význam postupně získala fakulta lékařská, a to jak počtem studentů (38 % jich v r. 1933 studovalo medicínu), tak i vědeckými výsledky (Nobelova cena pro prof. Gerharda Domagka v r. 1939 za jeho objevy na poli antibakteriální chemoterapie). Pojmem se stala i poměrně malá evangelická teologická fakulta. V l. 1925-30 tu totiž působil Karl Barth, a právě v tomto období se začaly rodit obrysy jeho slavné církevní dogmatiky, klíčového díla tzv. dialektické teologie a moderního protestantismu vůbec, které nemalou měrou ovlivnilo i profil českého evangelictví (J. L. Hromádka aj.).^{6/}

Perioda 1933 — 1945 (7. kapitola) byla v Münsteru — jako na všech německých univerzitách — obdobím tragickým, zcela antithetickým vůči humanistické tradici

^{3/} Johannes Cochlaeus, *Brevis Germaniae descriptio* (1512), ed. K. Langosch, Darmstadt 1976, s. 176 nn.

^{4/} *De imitatione Christi libri quattuor*. Ed. C. Wolfgruber, Augsburg 1899, s. 3 nn.

^{5/} L. Boehm — R. A. Müller, *Universitäten und Hochschulen in Deutschland, Österreich und der Schweiz*, Düsseldorf 1983, s. 73.

^{6/} G. Casalis, *Karl Barth. Život a dílo*, Praha 1968, s. 24—26, 107—114; H. Trebs, *Karl Barth*, Berlin (DDR) 1986, s. 26—27.

německého vysokého školství. Studenti i vyučující se zcela podvolili hnědému moru. I münsterská univerzita však měla tehdy své mučedníky a svědky pravdy: historika starověku Friedricha Münzera (1868 — 1942), který zemřel v terezínském ghettu, a opět některé teology (např. Josef Schmidlin, popraven 1944). Kroužek věrných a přemýšlivých posluchačů kolem sebe shromáždil i v nejtěžších dobách filozof Peter Wust, jehož myšlení představovalo svérázný odstín v proudu německého křesťanského existencialismu (Jaspers, Heidegger). Ale i on musel v r. 1939 opustit svůj učitelský úřad, aby brzy nato v zapomnění zemřel. Hlas svědomí však v Münsteru mocně zazněl mimo univerzitu: protinacistická kázání smělého münsterského biskupa, pozdějšího kardinála Clementa hraběte von Galena proslavily Münster po celém Německu i za hranicemi, ačkoliv vlastně představovaly antinacistickou opozici z velmi konzervativních zdrojů. Galenův hlas byl sice „hlasem volajícího na poušti“, ale pro svoji relativní osamělost právě proto tak slyšitelným.

Období po r. 1945 věnuje autor rozsáhlou poslední kapitolu. Denacifikační proces proběhl pod britským dohledem velmi mírně. Ačkoliv 119 profesorů bylo členy NSDAP, propuštěno jich bylo pouze 38. Z nich bylo do r. 1949 opět povoláno 26 zpět na univerzitu. A tak univerzita, potlačivší raději vyčítavou paměť, zapojila se plně do obnovného (někdy spíše restauračního) úsilí poválečné doby. Plejáda známých jmen profesorů doby poválečné je ovšem úctyhodná: filozof Josef Pieper, teolog a někdejší německý primas kardinál Josef Höffner, historikové Herbert Grundmann a Werner Conze, sociolog Helmut Schelsky a mnozí jiní. Univerzita se proměnila v 60. letech v „masovou univerzitu“ se všemi jejími negativy a pozitivy. 55 000 univerzitních příslušníků ve městě s 265 000 obyvateli (stav k r. 1980) vytváří — podobně jako v Heidelbergu, Tübingen a Göttingen — nejdůležitější atribut svého města, jehož převážně konzervativní obyvatelé žijí s univerzitou v určitém napětí.^{7/} Ribheggova solidní, čtivá a mnohdy burcující kniha je sice nemůže příliš zmírnit, ale svou vírou v probuzenou paměť čelí krizi narušené identity všech zúčastněných. A to nejenom v Münsteru a přilehlých končinách při řece Emži.

Miroslav Kunštát

WEGENETZ EUROPÄISCHEN GEISTES II, UNIVERSITÄTEN UND STUDENTEN, DIE BEDEUTUNG STUDENTISCHER MIGRATIONEN IN MITTEL- UND SÜDOSTEUROPA VOM 18. BIS ZUM 20. JAHRHUNDERT.

Hrsg. von Richard Georg Plaschka u. Karlheinz Mack, Verlag für Geschichte und Politik, Wien 1987, 382 s. (Schriftenreihe des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Instituts XII)

V roce 1983 vydal vídeňský Ústav pro východo- a jihovýchodoevropské dějiny za redakce R. G. Plaschky a K. Macka sborník příspěvků věnovaných vývoji kulturních a vědeckých vztahů mezi východoevropskými a středoevropskými univerzitami, vysokými školami a akademii. Péči stejné dvojice vyšel v roce 1987 již druhý svazek těchto pozoruhodných příspěvků k dějinám evropské vzdělanosti. Zatímco první sborník byl zaměřen především na vznik národních vysokých škol a univerzit ve východní a jihovýchodní Evropě a na zvláštnosti jejich vývoje, svazek druhý se zabývá hlavně vzájemnými vztahy evropských vysokých učen, složením jejich stu-

^{7/} A. Mayr, Universität und Stadt. Münsterische geographische Arbeiten, Bd. 1, Paderborn 1979; srov. recenzi v AUC—HUGP, 25/2, 1985, s. 107—109.

dentstva, studentskými migracemi, jejich příčinami, aktory ovlivňujícími volbu místa studia, aktivitami v místě studia a jejich zpětným působením v místě rodišť studentů.

Na tomto místě není možné zmínit vše podstatné z 27 studií historiků ze 13 zemí, proto se omezíme jen na parafrázi obsahu pro nás nejzajímavějších částí. Sborník je rozdělen do tří tematických oddílů. Předchází jim úvodní oddíl reprezentovaný třemi příspěvky. V prvním — *Umwelt und Grundtendenzen der Studentemigrationen in Mittel- und Südosteuropa vom 18. bis zum 20. Jahrhundert* — vymezuje redaktor svazku Richard Georg Plaschka pregnantně cíle, které si sborník klade. Poznatky z jednotlivých studií posloužily Plaschkovi v jeho příspěvku k vytyčení tezí o sociálním, kulturním a politickém pozadí studentských migrací a jejich základních tendencí. Na této bázi pak načrtává hlavní motivační vlivy na studentské migrace a zpětné vlivy migrací na studentstvo.

Stanislav Hajner se nezapřel jako slavista a v příspěvku *Zur Typologie übernationaler Kommunikation* se především na příkladu historie slavistiky soustředil na dva kulturně typologické modely, které ovlivňovaly kulturní rozvoj národů mnohonárodnostního rakouského soustátí — kulturní typ racionalismu a romantismu. Hajner považuje romantický model národního individualismu za dějinně účinnější a významnější. Rakousko-uherskou monarchii pak oceňuje pro její funkci nadnárodního kulturního komunikačního prostoru, jemuž byla vlastní němčina jako sjednocující jazyk.

Emeritní profesor Jagellonské univerzity Henryk Batowski se ve svém obsažném referátu *Die Studentenvereine für internationale Freundschaft nach dem ersten Weltkrieg am Beispiel Polens und der Tschechoslowakei* věnuje studentským spolkům bojujícím po 1. světové válce v Polsku a ČSR za mezinárodní spolupráci v duchu Versailles. Všimá si všech těch studentských seskupení a spolků ve své vlasti a u nás, kterým byl alespoň zpočátku po skončené válce cizí šovinismus a které se snažily o vzájemné sblížení národů Evropy a zároveň i o jakousi studentskou „zahraniční politiku“. Bohužel jejich aktivita upadala stejně tak rychle jako renomé Versailles a pozice Společnosti národů na mezinárodní politické scéně. Batowski dochází k poznání, že kromě většiny českých studentů, kteří zůstali demokratickému myšlení věrni až do počátku 2. světové války, byly národní unie studentů v Bulharsku, Polsku, Rumunsku, Maďarsku a též na Slovensku zavlčeny do nacionalistické hry absolutně nepřijímající mezinárodní spolupráci.

První oddíl sborníku pod společným titulem *Bewegungen aufgrund bestimmter Länderausgangspositionen* zahajují čtyři příspěvky badatelů z jihovýchodní Evropy — Virginia Paskalevová, *Bulgarische Studenten und Schüler in Mitteleuropa in den vierziger bis siebziger Jahren des 19. Jahrhunderts*; Cvetana Todorovová, *Migrationen bulgarischer Studenten an europäische Universitäten seit der Befreiung von den Türken bis zum ersten Weltkrieg*; Dan Berindei, *Rumänische Studenten im Ausland und die Entstehung des modernen Rumänien im 19. Jahrhundert*; Ljubinka Trgovčevićová, *Die reste im Ausland ausgebildete Professoren generation der Universität Belgrad*. Všechny podávají ze svých hledisek rozbor národních studentských migrací a objasňují význam v cizině vychovaných studentů pro následný rozvoj domácí vědy a kultury. Pro náš kontext jsou zajímavé některé informace obsažené v článku Paskalevové o bulharských studentech v Čechách v druhé polovině minulého století na středních školách v Táboře, Praze a Písku. Za pozornost stojí i úvahy Trgovčevićové o postojích v cizině vzdělaných bělehradských profesorů za první světové války. Téměř všichni tito profesoři získali své vzdělání v centru monarchie a byli vychováni v duchu pozitivních vztahů k německému a rakouské státní ideji. Přesto byli za války v drtivé většině věrni srbské vládě. Z tohoto faktu autorka vyvozuje, že se nedá hovořit o korelaci mezi místem studia a pozdějšími politickými postoji.

Jan Havránek ve svém krátkém příspěvku *Die Rolle der Universitäten und der mo-*

dernen „peregrinatio academica“ für den sozialen Aufstieg der Studenten vtipně charakterizuje systém vyššího a univerzitního vzdělání u nás v druhé polovině 19. století, vyhlídky na uplatnění českých studentů a změny v orientaci „peregrinatio academica“ po rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity a hlavně pak v 90. letech, kdy se přece jen poněkud modifikuje zaběhaný úzus vzdělávacího procesu naší inteligence — gymnázium v menším venkovském městě a pak velké město se svou univerzitou či technikou. I čeští studenti se rozhodli více otevřít okna do světa.

György Kölvenyi pak v referátu *Studenten aus Ungarn. Ihr Studium an verschiedenen Universitäten im 18. Jahrhundert* sleduje problém peregrinace uherského studentsiva především z hlediska náboženstvím rozděleného národa — jaké perspektivy měli pro studium protestanti, jaké katolíci. V tomto kontextu zdůrazňuje význam piaristů v uherském vzdělávacím systému. Oddíl uzavírá Erich Donnert, *Russische Studenten an englischen Universitäten im 18. Jahrhundert*. Jde v podstatě jen o malou monografii významného právníka z doby Kateřiny II. Semjona Jefimoviče Desnického, který studoval na univerzitě v Glasgowě.

Z druhého oddílu sborníku pod titulem *Bewegungen aufgrund besonderer nationaler und sozialer Veranlassungen* jsou pro nás přitažlivé hlavně dva příspěvky — Edity Bosákové z Toronta (*Slowakische Studentenorganisationen in Wien, Prag und Budapest und ihre Zusammenarbeit*) a Josefa Kočího (*Die Zusammenarbeit der Prager und Wiener Studenten während der Revolution von 1848*). V prvním případě jde o užitečný rozbor spolupráce slovenských studentských spolků v Praze, Vídni a Budapešti po rakousko-uherském vyrovnání. Každý ze tří hlavních spolků — Tatran ve Vídni, Detvan v Praze a Slovenský spolok v Budapešti žil svůj vlastní život ovlivňovaný objektivními podmínkami, v nichž se nacházel. Z tohoto hlediska jako nejvýznamnější se jeví pražský Detvan. Měl nejen bohaté vztahy k českým spolkům, ale jako literárně společenský klub nabízel v tehdejší atmosféře Prahy Slovákům dosti prostoru i pro politické diskuse. Z jeho řad vyšlo mnoho slovenských národních aktivistů (mezi jinými Šrobár, Štefánik aj.). Ti se ve své většině vyznačovali pozdějším silným čechofilstvím a příklonem k myšlence čechoslovakismu. Nemalý podíl na tom mělo ovlivnění spolků idejemi masarykismu. Mezi Detvanem a Tatránem (jehož nástupcem byl spolek „Národ“), který měl v členstvu řadu hlasistů, byly pěstovány čilé styky. Oproti tomu Slovenský spolok vzhledem ke své orientaci na martinské nacionalisty, svému sociálnímu složení a životu v centru maďarské státnosti neměl tak dobré podmínky pro práci a zůstával odříznut od dalších dvou.

Příspěvek J. Kočího, náhle zesnuvšího profesora pomocných věd historických UK, je založen na velmi dobrých znalostech problematiky roku 1848. Jde o přehled známých událostí se zdůrazněním všech doložitelných kontaktů mezi pražskými a vídeňskými studenty.

Oddíl doplňují stati Vasilije Melika a Petera Vodopivce, *Die slowenische Intelligenz und die österreichischen Hochschulen 1848—1918*; Vladimíra Matuly, *Die politischen Kreise slawischer Studenten in Wien*; Stefana Maljé, *italienische Studenten in Wien, Graz und Innsbruck 1848 — 1918*; Edwarda Thadena, *Deutsche Universitäten und die Agrar- und Sozialreform in den Ostseeprovinzen des Russischen Reiches 1804 — 1866* a konečně Jana Šolty, *Sorbische Studenten an den Universitäten Leipzig, Prag und Breslau/Wrocław 1750 — 1850*, jenž zdůrazňuje nezastupitelnou důležitost Prahy pro rozvoj lužickosrbského národního obrození.

Závěrečná část — *Universitäten als operative Basiseinheiten* se soustřeďuje na posouzení významu některých velkých evropských univerzit pro studentské migrace slovanských národů. Kolektiv moskevských vědců — I. G. Karasev, I. I. Kostjuško, L. I. Utkinová v článku *Ausländische Studenten aus slawischen Ländern an der Moskauer Universität in der zweiten Hälfte des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts* sice zdů-

razňuje významné postavení moskevské univerzity mezi vysokými školami ve světě v 19. století a její lákavost pro studenty z ciziny, ale jimi samými uvedená statistika poněkud mění tuto představu. V období 1850 — 1914 studovalo na moskevské univerzitě jen asi 400 cizinců. K nim se ještě přidružovalo 269 studentů z ruského záboru Polska, v absolutní většině z loajálních šlechtických rodin. Čechů prokazatelně studovalo ve sledovaném období v Moskvě pouze 6. Zjevně nelákala jak přílišná geografická vzdálenost, tak neutěšené vnitřní politické poměry a nedostatečná návaznost na moderní evropské vědecké myšlení. Významnější je pouze počet Francouzů z dob francouzsko-ruských politických námluv a Bulharů, jejichž počet však po získání národní samostatnosti rapidně klesá. Hned následující studie Wernera G. Zimmermanna, *Serbische und bulgarische Studenten an der Universität Zürich bis zum Ersten Weltkrieg* jasně dokazuje, které univerzity byly pro jihoslovanské studenty opravdu přitažlivé. Vždyť jen na curyšské univerzitě studovalo ve stejném období Bulharů třikrát více a Srbů dokonce osmkrát více než v Moskvě. Jak dále ukazuje Peter Bachmeier, *Die Bedeutung Wiens für die bulgarische studierende Jugend 1878 — 1918*, studovalo na vídeňské univerzitě v ještě kratším období téměř desetkrát tolik Bulharů než v Moskvě. Studii Gerharda Grimma, *Promotionen von Studenten aus Böhmen, Mähren und aus der Slowakei an der bayerischen Landesuniversität von 1472 bis 1945* zmiňme alespoň konstatováním, že na bavorské zemské univerzitě promovalo v letech 1472 až 1945 jen 42 studentů z území Čech, 11 z Moravy, 4 ze Slovenska a 8 ze Slezska, přičemž první „Bohemus“ byl promován v Ingolstadtu až roku 1574. Překvapivě malé počty studentů z území dnešní československé republiky naznačují, že pro naše studenty byly opravdu přitažlivější univerzity v Lipsku, Vídni, Krakově, později i v Berlíně, než relativně snadno dostupná bavorská zemská univerzita.

Vedle dvou dalších studií tohoto posledního oddílu Wernera Höllechnera, *Ausländische Studierende an der Universität Graz 1913 — 1938* a Waltraudy Heindlové, *Ausländische Studentinnen an der Universität Wien vor dem Ersten Weltkrieg*, z nichž druhá je zajímavá už jen díky tomu, že k pozdní feminizaci studentstva rakouských vysokých škol je dosud málo literatury, zbývá zmínit se pouze o práci Gary B. Cohena, *Die Studenten der Wiener Universität von 1860 bis 1900*. Jde o vzorovou historicko-statistickou studii, která plasticky zobrazuje sociální a geografický profil vídeňského studentstva v daném období. Jako hlavní tezi vyplynuvší z detailního bádání pak razí to, že složení vídeňského studentstva je důkazem, jak systém vzdělávání v Rakousku vyžadoval jistou homogenitu a stejnost studentského „kádru“, a tak si po celé sledované období udržoval určitou nezávislost na rozvoji ekonomických a sociálních sil.

Stejně jako v prvním svazku o cestách „evropského ducha“ je i v tomto důkladný jmenný a místní rejstřík. To spolu s převážně opravdu výtečnou kvalitou jednotlivých příspěvků, kvalitou, jež vyniká právě ve vzájemné jednotě a propojenosti studií, dělá z anotovaného sborníku výjimečný ediční počín.

Jiří Kuděla

REFERÁTY A ZPRÁVY

Knihtisk v Brně a na Moravě, Brno 1987, Muzejní a vlastivědná společnost — Státní vědecká knihovna, 238 s.

500. výročí vzniku prvního moravského, přesněji řečeno brněnského tisku oslavilo Brno v září 1986 uspořádáním vědecké konference, s jejímiž výsledky byla veřejnost seznámena prostřednictvím pěkně vytištěného sborníku. Obsahuje 18 referátů a diskusních příspěvků, které bezmála synteticky obhlížejí celé — zejména starší — dějiny knihtisku na Moravě.

V. Dokoupil shrnul ve studii *První tiskaři a některá příbuzná povolání v Brně 15. století*, dosavadní vědomosti (Dřímál 1933, Flodrová 1964, Dokoupil 1974) o působení tiskařů Konráda Stahela a Matyáše Preinleina v Brně v letech 1486 — 1499 a informoval o tom, že se v poslední době podařilo zvýšit počet známých brněnských prvotisků na 23. Tiskaři, pozvaní biskupem Janem Filipcem z Benátek, vytiskli pro něj Agendu, synodální statuta, Žaltář a r. 1488 i Thuróczyho Uherskou kroniku. Dále produkovali minuce, školskou literaturu aj. Odešli ve chvíli, kdy padla perspektiva větších biskupských zakázek. Přestože v archivních fondech nezůstaly po tiskárně žádné stopy, pokusil se Dokoupil získat soustavnou rešerši berních knih a rejstříků, „kammistrovských“ počtů, rychtářských rejstříků a pamětních knih

alespoň nepřímá svědectví a podchytil řemeslníky, jejichž práce mohla s tiskárnou souviset. Potvrdil tak především tezi, že K. Stahel zvolil Brno za sídlo tiskárny proto, že měl ve městě řadu příbuzných.

K literárněhistorickému významu českých a moravských prvotisků se vyslovil M. Kopecký. J. Skutil blíže analyzoval okolnosti brněnského tisku díla Jana Thuróczyho *Cronica Hungarorum* z roku 1488. V době, kdy jí biskup Filipec, kancléř krále Matyáše, zadal tuto významnou, státně ideologickou zakázku, byla brněnská officína nejvýchodnější středoevropskou tiskárnou. Svoji zdatnost prokázala tím, že rozsáhlou a tiskařsky náročnou knihu s řadou ilustrací dokázala tempem 6,5 folia týdně vytisknout za 7 měsíců. J. Chaloupka podal v příspěvku *Knihtisk na Moravě v 16. století* stručný přehled tiskáren a jejich významnějších tisků. Trochu překvapuje jeho teze, že tvorba Zachariáše Solína „má již barokní charakter, ovlivněný tvorbou Josta Ammana“ (s. 31). Řadu otázek otevřel článek P. Voity, *Moravský knihtisk první poloviny 16. století a jeho vztahy k českým zemím*. Na základě Knihopisu odhadl autor produkci „menších moravských dílen“ první poloviny 16. století asi na 9 % všech na Moravě vytištěných titulů a hlavní pozornost věnoval pak dílnám olivetské a güntherovské. Uvědomíme-li si malý rozsah produkce

drobných tiskáren, vtírá se otázka, zda lze vůbec hovořit o jejich „ediční politice“, jak činí autor, či zda dílny prostě tiskly, co jim vedení jejich církve (popř. sekty) zadalo, resp. přijímaly všechny nabízející se zakázky. Obdobně zůstává otázkou, je-li možno vydávání překladů stejných titulů mezinárodního repertoáru dvěma či více tiskaři po sobě označovat za přetisky, tj. za genetickou vazbu dílen. Není-li zjištěna shodná jazyková a typografická úprava edičního titulu, nešlo — zejména u školské literatury — o návaznost ediční politiky, nýbrž o paralelní komerčních zájmů. V tomto směru asi nelze přijmout Voitovy teze o vlivu vydavatelské činnosti Jana Günthera nejen na Melantricha, ale i na Veleslavína.

Pozoruhodná, široce založená studie Z. Šimečka, *K problematice knižního obchodu na sklonku 15. a 16. století*, synteticky přehlíží celou českomoravskou oblast a brněnskou problematiku konfrontuje hlavně s pražskou. J. Hejnic sledoval nevelký výskyt moravských autorů a tisků v bibliografických dílech K. Gesnera a jeho švýcarských pokračovatelů (1545 — 1583). V. Pumprla předložil *Stručný přehled olomouckého knihtisku do roku 1600*. K cenným Pumprlovým konstatováním patří postřeh, že se na Moravě v 16. století usazovali především tiskaři, kteří již dříve nebo dokonce již v předchozí generaci zásobovali ze zahraničí Moravu česky tištěnými knihami. Platí to především o obou klíčových osobnostech — J. Güntherovi a F. Milichthalerovi. Autor též zdůrazňuje mimořádnou podporu, kterou olomoučtí biskupové poskytovali této tiskárně.

V hutné a přehledné zkratce příspěvku *Brněnský knihtisk v 17. a 18. století* sumovala M. Flodrová výsledky svých cenných studií z let 1970 a 1986. Ukázala, že kontinuita brněnského knihtisku začíná až r. 1688, kdy F. I. Sinapi zlomil za pomoci své brněnské rodiny 45 let trvající odpor městské rady ke knihtisku a přestěhoval do Brna levně zakoupenou tiskárnu po pražském Janu

Arnoldovi. Sinapiho oficína pak přešla do rukou tiskařského rodu Svobodů. Další tiskárna ve městě vznikla až r. 1786. J. Vobr se v článku *Z dějin brněnského knihtisku v 1. polovině 18. století* zaměřil na modlitební knížky vydávané tiskárnou Sinapiho a Svobodů. Konfrontace tiskařských privilegií s dochovanými tisky ukázala, že z těchto ideově nezávadných a v nákladu 500—1000 každý třetí rok vydávaných knih se dochovalo jen 80 % vydání a pouze několik promile výtisků. V příspěvku o významu knihtisku v dějinách se J. Obršlík mj. blíže zastavil u souboru guberniálních a místodržitelských cirkulářů a patentů, regulujících moravský knihtisk okolo roku 1800.

Knihtiskem 19. století se v rozsáhlé a důkladné studii *Brněnské tiskárny v letech 1848—1918. Od tiskařských officin k polygrafickému průmyslu* zabýval J. Janák. Sledoval vývoj počtu tiskáren, potíže při získávání koncesí, otázku pracovních sil, strojního vybavení, výrobního zaměření, širších ekonomických i politických vztahů. Zjistil mj., že pro brněnské podniky neměl klíčový význam tisk, nýbrž náročná výroba akcidenčí, které byly do Brna zadávány i z Vídně. Zajištění získávaly ovšem tiskárny především tiskem periodik. Po celou sledovanou dobu trpěl brněnský knihtisk skutečností, že tiskařské stroje, zařízení ani suroviny se v Brně nevyráběly a bylo nutno je dovážet, nejednou až z Německa či Anglie. Článek je vybaven řadou tabelárních přehledů, opřených o dobové statistiky. Obdobně cenný je i druhý *Janákových příspěvek — Z oborové a společenské činnosti brněnských tiskařských dělníků v období před první světovou válkou*.

I. Vlčková se v pěkné studii pokusila postihnout osobnost malíře, fotografa a tiskaře K. Klíče v celé šíři a barvitosti aktivit a životních osudů. J. Kubíček v krátkosti nastínil vývoj brněnského knihtisku od r. 1918 do současnosti a A. Pernica doplnil svoji zprávu o dnešním stavu brněnské polygrafie výhledem do budoucna. Pozoruhodná stať J. Heka,

Brno a publikace meziválečné avantgardy zdůraznila opomíjený význam architektů Z. Rossmanna a F. Kalivody pro formování moderní české úpravy knih a časopisů, především však ukázala, že výzkum ekonomického zázemí bohaté publikační činnosti meziválečné avantgardy má mimořádný význam i pro poznání jejího uměleckého vývoje. *Příspěvek k historii brněnských knihkupců* od J. Fialy přináší zajímavé poznatky zejména pro období 1884 — 1945. Sborník uzavírá *Přehled brněnských knihkupců od téhož autora a Přehled tiskařů a tiskáren v Brně* od J. Kubíčka.

Jiří Pešek

Dvě století ve službách zdraví 1786—1986. Fakultní nemocnice s poliklinikou v Brně Na Pekařské, Brno 1986, 384 s.

Dvousté výročí založení všeobecné nemocnice v Brně poskytlo příležitost vydat obsáhlou publikaci o její minulosti, přítomnosti i budoucnosti. Zpracování každého z těchto tří oddílů se ujal jiný autor.

Kapitolu o minulosti nazvanou Cenná archivní svědectví napsal brněnský historik lékařství J. Sajner. Jak napovídá již její název, snažil se vycházet především z archivních pramenů. V získání nových fakt o historii nejstarší všeobecné nemocnice u nás je také největší přínos jeho práce; méně zdařilé jsou pasáže obecně historické. Všeobecná nemocnice, porodnice a nalezinec v Brně vznikly v rámci osvěcenských zdravotnických reforem Josefa II., který nařídil zbudovat tyto ústavy ve všech hlavních městech rakouského soustátí. Není proto šťastná např. formulace na str. 16, že „Založení na tehdejší dobu velké a moderní nemocnice si vynutily především neblahé zdravotnické poměry...“ atd.

Brněnská všeobecná nemocnice Na Pekařské zahájila provoz již 2. ledna 1786 (olomoucká v roce 1787, pražská až v roce 1790). Po úvodní stati, shrnující informace o brněnských špitálech od roku 1238, sleduje J. Sajner její osudy od za-

ložení do r. 1951 v pěti kapitolách zcela rovnoměrně chronologicky rozvržených. Jedna kapitola např. zahrnuje období od r. 1786 do r. 1856, následující pouze od r. 1856 do r. 1868. U některých kapitol zvolil autor jako mezníky přestavby nemocnice, u jiných události politické. Snažil se podat vývoj tohoto ústavu z hlediska stavebního, organizačního i medicínského, i když mezerovitý archivní materiál mu neumožnil sledovat tyto problémy v jednotlivých kapitolách rovnoměrně. V období meziválečném a v letech 1945—1951 se zabývá i úlohou brněnské všeobecné nemocnice jako hlavní klinické základny lékařské fakulty brněnské univerzity, založené v lednu 1919.

Druhou část publikace pod názvem Město ve městě zpracoval — zřejmě z podkladů dodaných jednotlivými pracovišti fakultní nemocnice — L. Selinger. Současnost je zde pojata velmi široce, zahrnuje období od 1. 1. 1952, kdy se nemocnice Na Pekařské stala Fakultní nemocnicí v Brně, do dnešních dnů. U každého pracoviště je uveden přehled přednostů ve sledovaném období, jmenovitý výčet všech lékařů, odborných pracovníků a vrchních sester, kteří zde pracovali v době přípravy publikace, a informace o činnosti brigád socialistické práce. V krátkých kapitolkách pod více či méně zdařilými názvy (např. u první interní kliniky První koronární jednotka v Jihomoravském kraji, u ústavního hygienika Noční zásah mimořádné důležitosti), se autor snažil zachytit stručné charakteristiky rozvoje, odborného zaměření a úspěchů všech pracovišť brněnské fakultní nemocnice.

Autorem třetí části nazvané Cesta k přístupu perspektivám je K. Volavý. V sedmi kapitolách seznamuje čtenáře s plány výstavby moderní fakultní nemocnice, sleduje jejich realizaci započatou v r. 1969 do současnosti a informuje o tom, jak bude v příštích letech výstavba brněnské fakultní nemocnice pokračovat.

Všechny oddíly publikace mají v textu zajímavou obrazovou dokumentaci.

V závěrečné části nalezneme přílohy, přehledy pramenů a literatury a obsáhlý 20stránkový český souhrn, který nelze považovat za nezbytný. Význam mají jeho překlady do ruštiny, angličtiny, němčiny a francouzštiny, které zpřístupní tuto nepochybně přínosnou publikaci zahraničním zájemcům.

Škoda, že je neprodejná (výše nákladu není uvedena), jistě by našla své čtenáře nejen mezi historiky, ale i zdravotníky a širší čtenářskou veřejností, které — obávám se — zůstane více či méně utajena.

Ludmila Hlaváčková

K podmínkám vědecké práce. Práce z dějin přírodních věd 23, Praha 1988, ÚČSSD ČSAV, 238 s.

Svazek otevírá studie J. Janko, *Diskuse o organizaci vědecké práce v Českých zemích na počátku 19. století*. Autor analyzuje debatu, vedenou v letech 1811-20 v brněnském časopise *Hesperus* o problematice přírodovědného výzkumu, jeho podmínkách, institucionální a organizační základně i o vztahu základního výzkumu a aplikované přírodovědy. Protagonisty debaty byli vydavatel *Hesperu* C. Ch. André a Ph. M. Opitz, v závěru diskuse zasáhl i mladý J. E. Purkyně. Janko dokazuje, že diskuse uvedla v život organizaci „neakademické svépomoci“ přírodovědců nespokojených s charakterem KČSN a pražské univerzity oné doby. Značný vliv měla i na vznik a podobu Národního muzea: „Je zřejmé, že představitelé inteligence, kteří měli rozhodující zájem na společenském uplatnění, ale také i na uznání a ocenění vědy, tu doslova tlačili stavovské předáky k jejich zakladatelskému činu. ... Věda tu poprvé u nás překračovala meze akademických cechů a „královských“ licencí.“

^{1/} Je možno srovnávat např. s Dybcovými studiemi pro Halič — viz HUCP 23/2, 1983, s. 80—82.

^{2/} Srovnej H. Kušková, Česká akademie věd a umění a její vydavatelská činnost v letech 1890—1918, Knihovna 13, 1977, s. 205—256.

Důkladná, o materiálu ÚA ČSAV opřená práce K. Šindeláře, *Vydavatelská činnost Královské české společnosti nauk*, přináší na stovce stran široce pojatý a dobře dokumentovaný obraz ediční politiky, výsledků i finančních a odborných předpokladů vydávání periodik i monografií této vědecké instituce v letech 1884 — 1918. Autor zasazuje ediční působení do širšího rámce dějin KČSN oné doby, přihlíží přednostně k její finanční situaci, zdůrazňuje ale i význam působení redaktorsky zdatných osobností (Kalousek).

Za mimořádně významnou pokládám analýzu finančního zázemí publikační činnosti KČSN.^{1/} Zemskou subvencí dostávala Společnost od r. 1859, státní, která zemskou převyšovala, od r. 1885. Dohromady mohla KČSN disponovat 9 000 zl. podpory ročně, tedy asi jednou čtvrtinou státní a zemské podpory, kterou od 90. let dostávala ČAVU.^{2/} Šindelář soudí, že finanční situace omezovala publikační možnosti Společnosti na vydávání periodik, jen výjimečně doplněných i monografiemi. Výroční zprávy byly tištěny od r. 1878, vydávání Měsíčních zpráv (1887-88) se neprosadilo pro malý zájem odborné veřejnosti a nepružnou distribuci časopisu. Špatná finanční situace donutila Společnost roku 1891 zastavit vydávání tradiční řady Pojednání. Kmenovým periodikem KČSN se tak v období od r. 1884 stal *Věstník*.

Autor podrobně sleduje tematickou strukturu všech periodik, monografické publikace probírá jednotlivě a seznamuje s okolnostmi jejich vydání (zvláštní dotace, určení výše nákladu, problémy s tiskaři a nakladateli). Důkladnou pozornost věnuje i podporám, které Společnost uvolnila na tisk cizích vědeckých prací, zvláštní kapitola je věnována vydávání *Archivu českého*. Cenná je kapitola o fondech (Lobkovicův, jubilejní pro vědeckou literaturu českou

— Hlávkův, Hrdličkův, Kykalbův). Autor vyzdvihuje obavy členů KČSN z realizace otevřených konkursních řízení, která pro udělení cen a dotací předpokládali zakladatelé fondů, zvláště Hlávka.

Vydavatelská a edičně podporovatelská činnost Společnosti byla nesporně záslužná. Její relativní omezenost nevyplyvala však pouze z nedostatečné pomoci, poskytované buržoazním rakouským státem, jak soudí autor, ale i ze značné vnitřní zkorumpovanosti KČSN samé. Jasně se to projevilo např. generačními a názorovými střety po polovině 80. let, kdy v rámci boje o *Rukopisy Společnosti* odňala subvenci Gebauerovu *Slovníku staročeskému* a odmítla být i jen zařadit do konkursu o cenu jubilejního fondu Gollův *Historický rozbor básní rukopisu Královédvorského*. Pevnější oporu pro hodnocení může však přinést až detailní rozbor odborné činnosti KČSN sledované doby, podílu jednotlivých členů na jejím faktickém vedení a vazeb na činnost i konflikty probíhající na půdě české univerzity a ČAVU. Šindelářova práce je k takovému výzkumu dobrou základnou.

Studie P. Vágnera, *Společenské uplatnění absolventů chemie na ČVUT v letech 1900 — 1939*, je druhou ze tří částí autorovy práce o Společenském uplatnění československých vysokoškolských chemiků v letech 1900 — 1939.^{3/} Vágnerova práce je vysoce přínosná svými výsledky, obdobně však zaujme i po stránce metodické. Je to u nás prvý takto rozsáhlý a důkladný prozopografický výzkum moderního studentstva. Autor sledoval uplatnění 2 177 absolventů chemie (1 669 z nich, tj. 77,8 % bylo z ČVUT), v oné době jednoho z nejprogresivnějších technických oborů, na němž je v řadě ohledů možno širše charakterizovat schopnost společnosti absorbovat vědeckotechnický pokrok. Vágner ukázal, že proměny frekvence absolventů závisely na vývoji společnosti i oboru, na pro-

měnách reálných šancí uplatnění i na subjektivním zájmu mládeže o studium chemie. Sledoval prvá místa, kam absolventi nastoupili, upozorňuje ovšem, že v oboru panovala silná fluktuace. Autor vycházel z rozsáhlého souboru literatury a pramenů (mj. spolkové seznamy, podnikové archivy, jubilejní články a nekrology) a podařilo se mu zjistit další osudy 77 % absolventů. Výklad o jejich uplatnění je rozčleněn do oddílů věda a školství, chemický a farmaceutický průmysl, potravinářství, ostatní průmysl, státní služby, nezaměstnaní.

Nemělo by smysl parafrázovat rozsáhlý „koš“ výsledků výzkumu — nejlépe shrnutých ve článku v ČSČH. Zmiňme však alespoň, že si průmysl až do krize 30. let nevěděl s vysokoškolskými chemiky rady a ve většině případů neuměl adekvátně využít jejich kvalit. Baťovy podniky byly v tomto ohledu pozoruhodnou výjimkou. Situace se prudce změnila až před válkou. Výuka na ČVUT přitom málo přihlížela k proměňujícím se potřebám praxe. Snad i proto hrála tak velkou roli konkurence absolventů německé techniky, které německé podniky v Čechách přijímaly přednostně jako — údajně — kvalifikovanější. Velký byl i příliv chemiků ze zahraničí. Závažné je i autorovo zjištění, že — bez ohledu na umístění — se 10 % absolventů profesionálně zabývalo vědeckým výzkumem.

Sborník jako celek patří nesporně k nejzajímavějším z dosavadní řady *Prací z dějin přírodních věd*.

Jiří Pešek

Vojtěch Birnbaum, Vývojové zákonitosti v umění, vyd. I. Hlobil, Praha, Odeon 1987, 440 s.

Čtyřicet let po vydání obšírného výboru z Birnbaumova díla vrátil se v rámci záslužné ediční řady nakladatelství

^{3/} Pod tímto titulem byl otištěn syntetický článek v ČSČH 36, 1988, s. 407—432. K uplatnění absolventů studia na UK srovnej Vágnerovu stat' v HUCP 25/2, s. 47—66. Škoda, že se studie do značné míry překrývají, a přitom na sebe takřka neodkazují.

Odeon k této pozoruhodné osobnosti českého dějepisu umění prvé třetiny našeho století I. Hlobil.^{1/} Nový důkladný výbor Birnbaumových statí je doprovázen cennou životopisnou studií a Hlobilem nově zredigovanou bibliografií. Hlobilova studie Vojtěch Birnbaum — život a dílo v dobových souvislostech [s. 379—411] je dosud nejrozsáhlejší a nejdůkladnější analýzou životního díla muže, který zejména na přelomu 20. a 30. let markantně zosobňoval pražský univerzitní dějepis umění.^{2/} Za pomoci korespondence, zvládnuté v širokém heuristickém záběru, líčí Hlobil plasticky Birnbaumovu životní pouť a vědecké zrání. Zdůrazňuje silný a blahodárný vliv J. Golla, význam studia na IÖG v péči M. Dvořáka, ale i F. Wickhoffs a A. Riegla, dlouholeté přátelství s J. Šustou a F. X. Šaldou. Birnbaum nespěchal ani s publikováním svých nesporně originálních výzkumů, ani s nástupem úřední či akademické kariéry. Žil jako dobře situovaný soukromý badatel, který sice od roku 1910 koketoval s habilitací, přes naléhání Golla, Šusty a A. Engela však až do války své hotové práce k habilitaci nepodal. Učinil tak až koncem r. 1918 na základě své Ravennské architektury a habilitoval se v létě r. 1919. I když se to Hlobilovi nezdá, mělo asi na Birnbaumově habilitačním rozhodnutí přece jen svůj podíl „prekérní zhoršení finančních poměrů“ po jeho návratu z fronty. Po nastoupení J. Šusty do úřadu ministra školství byl Birnbaum 14. 1. 1922 jmenován mimořádným profesorem, orientovaným zejména na starověké dějiny. Roku 1927, po Chytilově odchodu do důchodu, získal řádnou profesuru. I když Hlobil opakovaně připomíná jistou animozitu mezi Birnbaumem a Chytillem, vyplývá z jeho vlastního textu, že Chytil v klíčových momentech vycházel mladšímu kolegovi vstříc (doporučení Ravenny pro tisk v ČAVU, zdů-

vodnění potřeby dvou stolic dějin umění]. Bylo by asi zapotřebí prozkoumat Chytilovu korespondenci s třetími osobami, aby bylo možno blíže specifikovat vztah zakladatelské osobnosti oboru k mladšímu, jinak vyškolenému a orientovanému kolegovi.

Birnbaum 20. let byla osobnost radikálně odlišná od oné předválečné (i když počátky proměny hledá Hlobil již koncem r. 1913, ale ani po válce se Birnbaum nestal příliš „psavým“ historikem). Po habilitaci se z něj stal cílevědomý budovatel oboru na fakultě, kde bylo po odtržení od IÖG a zvláště po Dvořákově smrti nutno vytvořit zcela novou platformu pěstování dějin umění v Čechách. Birnbaum, před válkou zaměřený především k problémům pozdně antické architektury, změnil a rozšířil v nových podmínkách svoji orientaci. Odříznutí od Vídně a kritika jeho koncepcí ravennské architektury ho vedly k přerušení dalšího výzkumu i publikování v tomto směru. Rozšířil však v rámci pedagogických povinností svůj záběr na „všeobecné dějiny umění“ až po baroko a jeho přednášky byly, podle mínění posluchačů, všestranně vynikající. Jeho zájem se však přesunul hlavně k českému středověkému umění — k románské a gotické architektuře, jimž věnoval rozsáhlé úvodní partie v Dějepis výtvarného umění v Čechách z r. 1931. Stylovou kritiku zde šťastně propojil se stavebně historickým a archeologickým průzkumem i studiem písemných zpráv. Synetěžu o románské sakrální architektuře v Čechách ani o díle Petra Parléře však již nestihl napsat. Svůj čas věnoval, jako i dříve, architektonické kritice, která se rychle proměňovala v ryzí působení památkářské. Birnbaum byl rezolutním zastáncem čistě konzervačního směru a neváhal jít do kontroverzí s Wirthem, Plečnikem a s názory T. G. Masaryka. Vyčerpán zemřel Birnbaum

náhle při stavebním průzkumu Karolina. Již nemohl nastoupit úřad děkana FF UK, do něhož byl zvolen pro rok 1934/35.

Birnbaum byl svými žáky oprávněně označován za dovršitele klasického období vídeňské školy. Hlobil ukazuje, s maximálním pochopením pro dobový kontext, velikost i meze a slabiny Birnbaumovy teorie dějin umění, ústící v jeho zákon transgrese. Soudí, že Birnbaumův „přírodovědecký“ přístup k dějinám umění byl extremizován konfrontací s kulturně historickou orientací Chytilovou. Jistou roli však mohlo hrát i značné zúžení tematického záběru jeho výzkumů ve srovnání s vůdčími osobnostmi vídeňské školy. Hlobil připomíná, že orientace učitelova vedla v generaci Birnbaumových žáků k nezájmu o studium ikonografie a k přehlížení počínajícího ikonologického bádání. Hlobilovi je ovšem Birnbaum „naším nejvýznamnějším historikem umění, rozhodujícím tvůrcem rozvoje dějin umění na počátku Československé republiky“. Při všech nesporných Birnbaumových zásluhách — zejména pedagogických — bude však třeba připomenout jeho mnohostranný konzervatismus, tematickou omezenost relativně nepočetného souboru prací a v úvahu bude třeba vzít i kritické připomínky ke způsobu jeho práce, jak je pregnantně vyjádřil r. 1987 K. Srp.^{3/} Birnbaumovi byla vlastní analytická formální akribie, jejíž výsledky byly ihned generalizovány bez ohledu na kontexty kulturní nebo politické historie [např. výrazně podceňoval tvůrčí potenci německého národa, evropské umění vytrhával ze širších světových kontextů, v architektonických studiích nevěnoval pozornost problému prostoru atd.].

Vlastní edice Birnbaumových prací ne navazuje na výbor z r. 1947. Hlobil sem zařadil část studií, otištěných ve výboru (13 statí), doplnil 10 tehdy nevybraných a 4 statí z historikovy rukopisné pozůstalosti. Zařazen byl i překlad původně

německy otištěné práce Vitruvius a řecká architektura [přeložil I. Muchka]. Škoda, že editor čtenáři nic neprozradil o svém klíči výběru a řazení statí. Je to o to závažnější, že se do jeho výboru nedostaly např. významné nekrology M. Dvořáka či zajímavý článek o sou-těži na letenskou pláň z r. 1921, které byly přetištěny v r. 1947. Je však zejména škoda, že ani do nového výboru ne-vešel např. Birnbaumův příspěvek Státní památkový úřad z r. 1922 nebo jeho vy-jádření v Anketě Volných směrů z roku 1929, kritické k oficiálnímu postoji k vý-uce dějin umění. Z drobných edičních nejasností svazku jmenujme datová-ní článku K obsazení stolic architektury na české technice: v obsahu s. 7 je kla-den do let 1921-22, v textu edice s. 336 je datován r. 1921 a v Bibliografii ho Hlobil zařadil do r. 1920. To jsou ovšem pouhé drobnosti, které krásné knize s dobře volenou obrazovou přílohou ne-ubírají na dokonalosti a významu.

Jiří Pešek

Uniwersytet Wrocławski 40 lat w służbie nauki, kultury, gospodarki. Acta Universitatis Wratislaviensis 991, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1988, 159 s.

Stejně jako je to bohužel i u nás obvyklé, vydala vratislavská univerzita sborník příspěvků z vědeckého zasedání věnovaného 40 letům své existence v polském státě až s letošním vročením. Na aktuálnosti tedy ztratil, ale na zajímavosti rozhodně ne.

Vratislavská univerzita, která v roce 1945 vstala doslova jak Fénix z popela zničeného města, měla už od začátku své existence v systému polských univerzit specifické postavení. Ačkoli mohla nově se ustavující univerzita navazovat na to dobré a slavné z tradic jezuitské akademie i pozdější nadkonfesionální pruské univerzity, naciřikace říš-

^{1/} A. Birnbaumová (ed.), Vojtěch Birnbaum, Listy z dějin umění, Praha 1947.

^{2/} Pokládám Hlobilovu statí za ještě závažnější než — jinak sympaticky kritickou — studii o Birnbaumovi z pera J. Hořejší in: Kapitoly z českého dějepisu umění II, Praha 1987, s. 101—117.

^{3/} K. Srp, Situace českého dějepisu umění ve dvacátých letech, in: Kapitoly z českého dějepisu umění II, s. 71—94, jmenovitě s. 77—79 a 84.

ské univerzity a válka znamenaly velký zlom ve vývoji. A v důsledku nutnost pro nové polské osazenstvo začít doslova od Adama.

Již první poválečné roky ukázaly, jak mimořádné a neobyčejné úkoly univerzitě čekají. Od počátku byla její existence jako „univerzity a polytechniky“ pevně svázána s hospodářskými, společenskými a kulturními potřebami pruského Slezska, nově vtěleného do území polského státu. Hned v prvním příspěvku celého sborníku „Uniwersytet Wrocławski w służbie kraju i regionu“ podává *Norbert Morcinies* hutný přehled toho, čemu se za 40 let existence univerzity v novém polském státě věnovala největší pozornost, které oblasti vědecké činnosti byly preferovány. Logika věci ukazuje, že především v prvních dvou desetiletích univerzity se prioritně rozvíjely ty disciplíny, které měly pomoci urychlené obnově potenciálu země a k jeho dalšímu rozvoji. Z humanitních disciplín to byla především regionální historie, onomastika, kulturní historie, etnologie a etnografie a celý soubor pomůcně vědných disciplín. Ty všechny měly hned po znovunabytí slezského území zdůvodnit polský charakter kraje, jeho historické kořeny, tradice a možné perspektivy. Ačkoli byly tyto obory důležité a jako silné politikum měly i dobré podmínky pro svůj rozvoj, přece jen ustupovaly jiným disciplínám. Vratislav není totiž jen centrem vzácného historického regionu, ale také osou silného hospodářského konglomerátu. Polská vláda jej mínila v poválečné krizi beze zbytku využít. Proto byla na vratislavské univerzitě tak velká pozornost věnována rozvoji takových oborů, jako je geologie, geografie, kartografie, zoologie, botanika, chemie, fyzika apod. Toto základní spektrum věd se neustále rozšiřovalo, obory se specializovaly a vratislavské učení v některých z nich dosáhlo opravdu vynikajících úspěchů. Ne náhodou je výběr příspěvků do anotovaného sborníku veden snahou zachytit přínos těch nejtradičnějších a nejúspěšnějších oborů v historii univerzity.

Zatímco v prvním školním roce 1945/46 studovalo zmíněné obory 1271 studentů, dnes je jich v 30 studijních směrech přes 10 000. Vratislavská univerzita tak potvrzuje své dominantní postavení při vytváření intelektuálního potenciálu této důležité oblasti.

V stručném přehledu „Uniwersytet Wrocławski w przeszłości“ si Mieczysław Pater všímá vývoje univerzity do roku 1945. Jde bohužel jen o teze připomínající text propagační brožurky. Zde, kde by byla naše dychtivost po nových poznatcích asi největší, nás nemohou uspokojit z jiných prací maně vybrané údaje o počtech studentů v 18. století, ani zmínka o činnosti Jana Evangelisty Purkyně na této univerzitě. Zástupce historické vědy mnoho prostoru pro svůj příspěvek nezískal.

Poněkud obsažnější je práce Wojciecha Wrzesińskiego „Przeszłość i teraźniejszość Śląska w badaniach humanistycznych w Uniwersytecie Wrocławskim (1945–1985)“. Silesiákální bádání, jeho rozsah a úroveň bylo v Polsku vždy velmi silně ovlivňováno momentální vnitropolitickou situací, stejně jako situací zahraničně politickou, především ve vztahu k NSR. Přes atmosféru 50. let a roku 1953 jako vrcholu regresu bylo na tomto poli, zvláště pak od roku 1956, uděláno ve Vratislavi velmi mnoho. Např. choulostivá „novoosídlenecká“ problematika byla jednou z prvních oblastí soustředěného zájmu. Výzkum novoosídlenectví, etnických procesů a s tím v ruce spojených otázek filologických získal brzy solidní poznatky. Neméně tak regionální muzikologie, dějiny umění a archeologie. Stejně velký zájem jako o polské „souvislosti“ v historii Slezska je i o historii německé kultury, řeči a osídlení. Z práce Slezanů by si měla naše historická věda vzít příklad a pokusit se v této sféře alespoň částečně splatit svůj dluh. Pro rozvoj slezských studií ve Vratislavi měla velký význam normalizace vztahů k NSR v 70. letech. Obor od té doby prožívá novou renesanci, dnes ovšem značně ztěžovanou problémy materiálními.

Autoři příspěvku „Badanie niemcoznawcze w czterdziestoletnim dorobku Uniwersytetu Wrocławskiego“ Kazimierz Orzechowski a Marian Szyrocki se vzhledem k širokému obsahu pojmu „niemcoznawczość“ soustřeďují jen na jeho dvě oblasti — na německou filologii a německou historii. Článek je prakticky soupisem nejvýznamnějších jmen a studií v obou oborech. Vzhledem ke své přehlednosti je vhodný pro základní orientaci. Vedle toho poskytuje i přehled vývoje filologie na univerzitě a hlavních badatelských témat zahrnujících německou klasickou literaturu, romantismus a literaturu 20. století. Najdeme zde i výčet oblastí, ve kterých vratislavští germanisté publikují, mezinárodních společností, v nichž působí, a forem spolupráce nejvíce prosazovaných na platformě evropské germanistiky. Stejný přehled je věnován i historickým studiím. Ty se ve Vratislavi orientují hlavně na všeobecné dějiny Německa, polsko-německých vztahů, polského osídlení v německých zemích a fašistické okupace Polska.

Další studie sborníku, které již nemají přímý vztah k našemu zájmu, zmíníme z prostorových důvodů alespoň ve zkratce. Stefan Bednarek a Mieczysław Klimowicz — „Badania kultury polskiej w Uniwersytecie Wrocławskim“ se zamýšlejí nad problémy, před kterými stá-

la a stojí polonistika na vratislavské univerzitě. Na základě četných kulturně historických a literárně vědeckých prací vznikla např. ve Vratislavi idea Encyklopedie polské kultury a syntézy dějin polské kultury. Zatímco se na počátku 80. let zdálo, že nadějný projekt zanikne pro nedostatek prostředků, konec tohoto desetiletí mu opět dává značnou naději.

Ve sborníku nalezneme ještě další studii. Jedna je věnována pracovnímu právu a jeho současnému stavu v Polsku za mimořádné situace národního hospodářství, následující je stručným nárysem vývoje politologie na polských školách, včetně Vratislavské univerzity. Posledních 6 obsáhlých příspěvků je pak zaměřeno na přírodní a exaktní vědy.

Jubilejní sborník Vratislavské univerzity je bezesporu dobrým přehledem výsledků všech jejích stěžejních oborů. Pochoptelná snaha o zastoupení hlavně úspěšných sfér vedla k tomu, že obsah sborníku je nevyvážený. Některým oborům je poskytnuto hodně místa, včetně poznámkového aparátu, jiným naopak nezbyl prostor ani na stručnou interpretaci vlastních výsledků. Zahraničnímu zájemci pak jistě chybí cizojazyčná shrnutí, na která je v případech vratislavských publikací zvyklý.

Jiří Kuděla

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1989

HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS

Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy

Tomus XXIX. Fasciculus 2

R e d a k č n í r a d a:

doc. JUDr. Karel Litsch, CSc., předseda,

doc. PhDr. Jan Havránek, CSc., místopředseda,

PhDr. Michal Svatoš, CSc., tajemník,

PhDr. Karel Beránek, doc. PhDr. Marie Bláhová, CSc.,

PhDr. Vilém Herold, CSc., doc. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc.,

PhDr. Václav Lomič, CSc., RNDr. Luboš Nový, DrSc.,

PhDr. Miroslav Ransdorf, CSc., doc. PhDr. Anna Skýbová, CSc.,

PhDr. Vladimír Šlik, CSc., PhDr. Josef Tříška, CSc.

Vydala Univerzita Karlova, Praha, ve spolupráci s Čs. redakcí

VN MON

Prorektor-editor prof. RNDr. Václav Prosser, CSc.

D Obálku navrhl Jaroslav Příbramský

Graficky upravila Jarmila Lorencová

Jazykově upravila PhDr. Marie Štemberková

Dáno do tisku 18. 4. 1989

Tisk: OPTYS PRINT, s. p., Opava, sady Svobody 4

Vydání 1. Náklad 500 výtisků Brož. 15 Kčs ISSN 0323-0562

**Adresa redakce: Archiv Univerzity Karlovy, Ovocný trh 5,
116 36 Praha 1**